

”Kovinta puutetta kärsiville”

Suomen lasten hätäapukomitea ja sen avustettavat 1919

Anni Minkkinen

Pro gradu -tutkielma

Suomen ja Pohjoismaiden historia

Humanistinen tiedekunta

Helsingin yliopisto

Maaliskuu 2019

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department	
Tekijä – Författare – Author Anni Minkkinen			
Työn nimi – Arbetets titel – Title "Kovinta puutetta kärsiville". Suomen lasten hätäapukomitea ja sen avustettavat 1919			
Oppiaine – Läroämne – Subject Suomen ja Pohjoismaiden historia			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma		Aika – Datum – Month and year Maaliskuu 2019	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 73 + liitteet (3 sivua)
Tiivistelmä – Referat – Abstract Tarkastelen tässä pro gradu -tutkielmassa helsinkiläisten vähävaraisten perheiden kokemaa puutetta maailmansodan ja sisällissodan aiheuttamana poikkeusaikana syksyllä 1919. Varattomilla helsinkiläisillä oli mahdollisuus anoa alkusyksystä 1919 vaate- ja ruoka-avustusta avustusanomuksella kaupungissa toimineelta avustusjärjestöltä Suomen lasten hätäapukomitealta. Tämä paikalliskomitea oli kansallisesti organisoitunut ja virallisen avustusjärjestön, Suomen Lasten Avustustoimikunnan alainen toimija, jonka jakamista tarvikkeista osa oli yhdysvaltalaisen organisaatioiden järjestämiä. Vastaan tässä pro gradu -tutkielmassa kahteen pääkysymykseen: mitä helsinkiläinen paikalliskomitea, Suomen lasten hätäapukomitea teki ja millaisia sen avustamat perheet olivat. Paikalliskomitean toimintaa tutkiessani selvitän, millä tavoin komitea avusti helsinkiläisiä, millaisia organisaation määrittelemät avustusperiaatteet sekä avunantajat koskevat kontrollikäytännöt olivat. Tutkiessani hätäapukomitean avustamia perheitä selvitän, minkä kokoisia perheet olivat ja millaisia perheet olivat rakenteeltaan. Tutkin lisäksi, millaisissa asuinoloissa perheet elivät ja asuivatko perheet perinteisillä työväestön asuinalueilla. Analysoin myös avustettavien perheiden taloudellisesta tilannesta perehtymällä vanhempien ammatteihin, työllisyystilanteeseen, mahdollisiin työttömyyden taustoihin sekä perheiden vaihtoehtoihin toimeentulostrategioihin. Selvitän myös, millainen perheiden terveystilanne oli sotien jälkeen. Tutkielman ensisijaisena lähteenä ovat Suomen lasten hätäapukomitealle toimitetut avustusanomukset, joihin pyydettiin tietoa perheiden taloudellisesta ja terveydellisestä tilanteesta. Komitean hyväksymiä anomuksia on lähes 2400, joten aineiston laajuuden ja arkistointijärjestyksen takia olen valinnut aineistosta harkinnanvaraisen näytteen, joka käsittää aikavälillä 8.10–11.10.1919 hyväksytyt avustusanomukset. Valitsemaltani aikaväliltä hakemuksia on yhteensä 437. Tutkimuksen tavoitteena on tuoda esille köyhyyttä kokeneiden subjektiivisia tulkintoja vaikeutuneesta arjestaan ja perheiden kohtaamista ongelmista. Tutkimuksessa yhdistyvät tilastoihin pohjautuva kvantitatiivinen menetelmä sekä avustettavien subjektiivisten kokemusten kautta ilmiöön monitahoisemmin paneutuva kvalitatiivinen lähestymistapa. Tutkimus edustaa myös perheiden toimeentulomahdollisuuksia tarkasteltaessa historian ja sosiologian köyhyystutkimusten parissa käytettyä rakenteellista, avustettavien kontrollikäytäntöjä tutkittaessa poliittis-ideologista sekä subjektiivisten kokemusten myötä toiminnallista tutkimusteoriaa. Suomen lasten hätäapukomitea jakoi vaateavustuksia ja ruoka-annoksia vähävaraisille helsinkiläisille syksyllä 1919 ja keväällä 1920. Komitean avustukset oli suunnattu erityisesti vähävaraisille lapsille, raskaana oleville ja pienten lasten äideille. Amerikkalaisten avustusorganisaatioiden määrittelemien periaatteiden mukaisesti avustustyö perustui avustettavien samanvertaisuuteen ja komitea avusti kahtiajakautuneen sosiaalihuollon aikana myös punaisten sekä naimattomien naisten perheitä. Avustusta anoneiden ilmoittamia tietoja valvottiin todistajien sekä avunantajien koteihin kohdistuneiden tarkastuskäyntien avulla. Toteutetut ja suunnitellut avunantajat koskevat kontrollikäytännöt ilmentävät myös aikalaiskäsityksiä kunniallisesta köyhästä ja työhön kykenevän vähävaraisen velvollisuuksista. Suomen lasten hätäapukomitean avustamat perheet olivat tyypillisesti pieniä, yksinhuoltajaäidin sekä lasten muodostamia. Perheet asuivat ahtaissa asuinoloissa työväen kaupunginosissa. Perheillä oli maailmansodan ja sisällissodan vaikutuksesta aikaisempaa hankalampaa selviytyä jokapäiväisestä elämästään. Perheet kuuluivat epävakaan toimeentulon varassa elävään kaupungin köyhälistöön, joiden hädänalaisuus johtui epävakaista työmarkkinoista, elämisen kallistumisesta, puolison poissaolosta sekä terveydellisistä ongelmista. Nämä lapsiperheet elivät puutteenaalaisina erilaisista toimeentulostrategioistaan huolimatta.			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Suomen Lasten Avustustoimikunta, Suomen lasten hätäapukomitea, ensimmäinen maailmansota, sisällissota, pula-aika, sosiaaliset ongelmat, köyhyys, työttömyys, avustusjärjestöt, hyväntekeväisyysjärjestöt, köyhänapu, elintarvikeapu			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Keskustakampanin kirjasto			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1. Tutkimuskohde- ja kysymykset	1
1.2. Aikaisempi tutkimus	3
1.3. Tutkimuksen lähdeaineisto ja rajaus	5
1.4. Tutkimusmetodi	8
2. Amerikan apua nääntyvälle Suomelle	11
2.1. Helsinki maailmansodassa ja sisällissodassa - nousukaudesta leipäjonoihin	11
2.2. Amerikkalainen avustus Euroopassa	12
2.3. Yhdysvaltojen lastenruokintaohjelma	14
2.4. Yksityinen hyväntekeväisyysjärjestö	15
2.5. Suomen Lasten Avustustoimikunta	17
3. ”Kovinta puutetta kärsiville yhteiskunta-asemaan katsomatta.”	20
3.1. Suomen lasten hätäapukomitea	20
3.2. Avustusperiaatteet	22
3.3. Avustuksen anominen	23
3.4. Avunanojia koskevat kontrollikäytännöt	26
3.5. Ruoka-annosten jako Helsingissä	30
3.6. Vaatteiden jako Helsingissä	35
4. Suomen lasten hätäapukomitean avustettavat	38
4.1. Perhekoko ja -rakenne	38
4.2. Avustettavien perheiden asuinpaikka ja -tilanne	42
4.3. Vanhempien ammatit	44
4.4. Vanhempien työllisyystilanne	46
4.5. Lapset ja nuoret työssä	50
4.6. Perheiden taloudellinen tilanne	54
4.7. Perheiden terveystilanne	57
5. Johtopäätökset	61
Lähdeluettelo	68
Liitteet	74

1. Johdanto

1.1. Tutkimuskohde- ja kysymykset

Kun olen heikko ja sairaalloinen, en jaksakaan edes hankkia heille elatusta, vaatteista ei ole tietoaakaan, niin pyytäisin, jos olisi mahdollista saada vaatteita.

Yksin kolmesta lapsestaan huolehtivan sairaan Edithin avustusanomus.¹

Tarkastelen tässä tutkimuksessa helsinkiläisten vähävaraisten perheiden kokemaa puutetta maailmansodan ja sisällissodan aiheuttamana poikkeusaikana syksyllä 1919. Sotien kauaskantoiset vaikutukset vaikeuttivat helsinkiläisten toimeentuloa taisteluiden päättymisen jälkeenkin. Sodat heikensivät kaupunkilaisten elintasoja useaksi vuodeksi elinkustannusten kasvaessa sekä työllistymisen ja ruuanhankinnan vaikeutuessa. Lisäksi sisällissodan myötä syntyi rikkinäisiä perheitä, joiden toimeentulo hankaloitui puolison poissaolon myötä.²

Helsinkiläiset elivät 1910-luvulla kaupungissa, joka oli kasvanut voimakkaasti ja teollistunut vähitellen. Vielä 1870-luvulla Helsingin väkiluku oli noin 30 000, kun neljää vuosikymmentä myöhemmin kaupungin väestömäärä oli kasvanut erityisesti muuttoliikkeen vaikutuksesta noin 140 000 asukkaaseen.³ Kaupunkiin muuton myötä uusilta helsinkiläisiltä saattoi puuttua maaseudun lähiyhteisön luoma turva. Sukulaisten ja tuttavien puuttuessa helsinkiläisten oli hädässä turvauduttava hyväntekeväisyysjärjestöjen tarjoamaan apuun tai kaupungin köyhäinhoitoon, joka oli määritellyt avustettavien kriteerit tarkasti.⁴

Alkusyksystä 1919 varattomilla helsinkiläisillä oli mahdollisuus anoa ruoka- ja vaateavustuksia avustusanomuksella paikalliselta avustusjärjestöltä, Suomen lasten hätäapukomitealta. Tämä helsinkiläinen paikalliskomitea oli kansallisesti järjestetyn Suomen Lasten Avustustoimikunnan (SLA) alainen toimija, jonka jakamista tarvikkeista osa oli

¹ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 150/163. Lainaukseen on lisätty pilkut luettavuuden vuoksi.

² Esimerkiksi Haapala 1995, 200–201, 208–212. Lisäksi Nyström 2013, 103–105, 115, 118, 120, 151–152, 174–177, 183, 246.

³ Åström 1956, 9–15; Nyström 2013, 26–27.

⁴ Nyström 2013, 33; Åström 1956, 244–250, 267–272; Jaakkola 1994, 143; Urponen 1994, 240–241.

yhdysvaltaisten hyväntekeväisyysjärjestöjen ja organisaatioiden järjestämiä. Suomen lasten hätäapukomitea avusti Suomen Lasten Avustustoimikunnan tuella vähävaraisia helsinkiläisiä syksyllä 1919 ja keväällä 1920.

Tutkielman ensisijaisena lähteenä ovat Suomen lasten hätäapukomitealle toimitetut avustusanomukset, jotka toimivat merkittävänä lähdeaineistona sadan vuoden takaiseen tavallisten työläisperheiden arkeen. Avunanojien anomuksissa kuvaamien avustusperusteiden avulla muodostuu harvinainen näkökulma helsinkiläisperheiden ahdinkoon poikkeuksellisena aikana, jolloin vähävaraiset perheet pääsivät harvoin kertomaan itse kohtaamistaan ongelmista ja vaikeutuneesta arjestaan. Hankalat elämäntilanteet tulevat esille avustusanomuksiin ilmoitetuissa tiedoissa sekä avunanojien kirjaamista, mutta myös avustettavien kotiooloja tarkastamaan tulleiden kirjoittamista merkinnöistä.

Vastaan tässä pro gradu -tutkielmassa kahteen pääkysymykseen: mitä helsinkiläinen paikalliskomitea, Suomen lasten hätäapukomitea teki ja millaisia sen avustamat perheet⁵ olivat. Paikalliskomitean toimintaa tutkiessani selvitän, millä tavoin komitea avusti helsinkiläisiä ja miten avustustyö oli järjestetty kaupungissa. Lisäksi selvitän, millaisia organisaation määrittelemät avustusperiaatteet ja avunanoja koskevat kontrollikäytännöt olivat.

Tutkiessani hätäapukomitean avustamia perheitä selvitän, minkä kokoisia perheet olivat ja millaisia perheet olivat rakenteeltaan. Tutkin lisäksi, millaisissa asuinoloissa perheet elivät ja asuivatko perheet perinteisissä työväestön ja köyhälistön asuttamissa kaupunginosissa. Tutkin myös perheiden taloudellista tilannetta poikkeusaikana⁶ perehtymällä vanhempien ammatteihin, perheiden työllisyystilanteisiin sekä mahdollisiin työttömyyden taustoihin. Selvitän myös, millaisia perheiden toimeentulostrategiat olivat vaikeassa tilanteessa, sillä taloudellista tilannetta kuvatessaan perheet kertoivat myös vaihtoehtoisista elannonhankintatavoista. Hankalassa taloudellisessa tilanteessa myös lapset osallistuivat työläiskodeissa toimeentulon hankintaan, joten selvitän, kävivätkö avustettavien perheiden lapset töissä. Perheiden taloudellisen tilanteen lisäksi perehdyn perheiden terveydentilaan ja sairastavuuteen.

⁵ Olen määritellyt *perheen* avunanojien määritelmän mukaan. Perheellä tarkoitetaan tässä yhteydessä siis anomukseen merkittyjä henkilöitä. Avustettavissa perheissä oli vanhempien ja lasten lisäksi muitakin jäseniä.

⁶ *Poikkeusajalla* tarkoitetaan jokapäiväisestä kaupunkilaiselämästä tilapäisesti poikkeavaa arkea (Nyström 2013, 17).

1.2. Aikaisempi tutkimus

Helsingin paikalliskomitean, Suomen lasten hätäapukomitean toimintaa tai avustettavia ei ole aikaisemmin tutkittu. Hätäapukomitean anomuksiin on tutustunut Samu Nyström, joka on kuvannut väitöskirjassaan *Poikkeusajan kaupunkielämäkerta. Helsinki ja helsinkiläiset maailmansodassa 1914–1918* (2013) anomusten avulla maailmansodan ja sisällissodan jälkeistä aikaa pääkaupungissa.

Yhdysvaltalaisen järjestämän avustuksen jakamisesta Helsingissä ja Suomessa on vain mainintoja historian tutkimuksissa. Esimerkiksi Mervi Kaarnisen sisällissodan punaorpoja käsittelevässä teoksessa *Punaorvot 1918* (2008) amerikkalaisten avustustyötä käsitellään lyhyesti. Yhdysvaltojen organisoimaa avustustoimintaa Suomessa ja Tampereella on tutkittu tarkemmin Jouni Sappisen vuonna 2010 valmistuneessa pro gradu –tutkielmassa *Nälkää vastaan – Herbert Hooverin avustusorganisaatioiden toiminta Suomessa ja Tampereella 1919–1920*. Tutkimuksessa perehdytään Suomen Lasten Avustustoimikunnan ja Tampereen paikalliskomitean toimintaan.

Vuosisadan vaihteen työläisperheiden elämää kuvataan Pirjo Markkolan tamperelaisia työläisperheitä käsittelevässä tutkimuksessa *Työläiskodin synty. Tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle* (1994). Markkola osoittaa, että työläisperheestä muodostui 1800-luvulla yhteiskunnan perusyksikkö. Monimuotoisten tamperelaisten työläisperheiden toimeentulo vaihteli ammattikunnittain. Teollisuuden työväestön hyvästä toimeentulosta huolimatta työväestön joukossa oli perheitä, joiden elämä vaikeutui sairauksien ja työttömyysjaksojen takia. Taloudellisen tilanteen heikentyessä tamperelaiset työläisperheet turvautuivat sukulaisten tukeen ja kunnan köyhäinhoitoon. Työläisperheiden kohtaamien ongelmien myötä perheiden toimintaa ja kasvatusta pyrittiin kontrolloimaan yhteiskunnallisen ongelman tavoin.⁷

Pitkäsillan pohjoispuolen työväestöön on paneutunut Heikki Waris teoksessaan *Työläisyhteiskunnan syntyminen Helsingin Pitkäsillan pohjoispuolelle* (1932 & 1934). Wariksen teoksessa syvennytään helsinkiläisen työväenasuinalueen kehitykseen ja alueen väestöön. Pitkäsillan pohjoispuolella asunut työväestö asui usein epäterveellisissä oloissa

⁷ Markkola 1994, esimerkiksi 25–34, 42–48, 55–68, 124–125, 131–132, 177–183, 226.

ahtaissa asunnoissa. Alueen epäterveelliset olot vaikuttivat työväestön terveyteen. Asuinalueen tilan kohentuessa ja terveydenhoidon laajentuessa vuosisadan vaihteesta lähtien myös Pitkäsillan pohjoispuolen asukkaiden terveydentila alkoi parantua. Waris esittää lisäksi, että Pitkäsillan pohjoispuoli muuttui 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä köyhälistön asuma-alueeksi, sillä yhä useampi alueella asunut joutui elämään epävarman toimeentulon varassa sekatyöläisinä.⁸

Mervi Kaarnisen edellä mainitussa *Punaorvot 1918* -tutkimuksessa perehdytään sisällissodan vaikutuksiin työläisperheiden lapsien tilanteeseen ja punaorvoille järjestettyyn sosiaalihuoltoon. Sodan jälkeen punaisten ja valkoisten lasten huolto jakaantui ja punaorpoperheiden oli tukeuduttava kunnalliseen köyhäinhoitoon. Tutkimuksessa kerrotaan, että sisällissodan jälkeisestä kahtiajakautuneesta ilmapiiiristä huolimatta yksityiset henkilöt, hyväntekeväisyysjärjestöt sekä työväestön yhdistykset avustivat punaorpoja.⁹

Kokemuksia köyhyydestä 1930-luvun pula-aikana käsitellään Gia Virkkusen ”*Köyhyydestä ei puhuttu, sitä vaan elettiin*”: *Köyhyyden kokemus ja selviytyminen 1930-luvun pulan oloissa Suomen maaseudulla* -teoksessa (2010). Virkkunen on antanut tutkimuksessaan äänen pula-ajan kokeneille maaseudun väestölle. Tutkimuksessa paneudutaan vähävaraisten kokemaan köyhyyteen aineelliseen puutteen sekä köyhyyden tuottaman toiseuden näkökulmasta. Tutkimuksessa todetaan, että maaseudun varattomalla väestöllä oli puutetta ruuasta ja vaatteista tilapäisistä työtehtävistä sekä muista elannonhankintatavoista huolimatta.¹⁰

Kriisiajan jälkeistä perheiden kokemaa ahdinkoa ja selviytymistä on tutkinut Antti Malinen teoksessaan *Perheet ahtaalla. Asuntopula ja siihen sopeutuminen toisen maailmansodan jälkeisessä Helsingissä 1944–1948* (2014). Tutkimuksessa paneudutaan helsinkiläisten asuinahdinkoon toisen maailmansodan jälkeen. Malisen tutkimuksen lähdeaineistona toimivat muun muassa huoneenvuokralautakuntien asuntohakemukset, joissa asuntoa hakevien subjektiivinen kokemus asuntopulasta tulee esille. Malinen esittääkin, että asuntohakemusten perusteella on pystytty kuvaamaan puutteellisia asuinoloja melko totuudenmukaisesti.

⁸ Waris 2016 (1932/1934), esimerkiksi 214–216, 287–292, 436, 438–439, 596–609

⁹ Kaarninen 2008, esimerkiksi 31–33, 87–100.

¹⁰ Virkkunen 2010, esimerkiksi 75–85, 91–94, 101–104.

Puutteelliset asuinolot heikensivät perheiden terveyttä ja vaikuttivat perheiden keskinäisiin suhteisiin.¹¹

1.3. Tutkimuksen lähdeaineisto ja rajaus

Tutkimuksen ensisijaisena lähteenä toimivat Suomen lasten hätäapukomitealle toimitetut komitean hyväksymät avustusanomukset, joita Helsingin kaupunginarkistossa on lähes 2 400 kappaletta. Arkistossa on myös Suomen lasten hätäapukomitean hylkäämiä avustusanomuksia, joiden määrää ei ole kartoitettu arkistossa, mutta karkean arvion mukaan anomuksia on ainakin kolmasosa hyväksytyjen anomusten määrästä. Käsittelen tässä tutkimuksessa vain komitean hyväksymiä avustusanomuksia.

Aineiston laajuuden vuoksi olen rajannut pro gradu -tutkielmassa käsittelemieni avustusanomusten määrää. Anomusten rajaukseen ovat vaikuttaneet avustusten arkistointi- ja hyväksymistavat. Hätäapukomitea luokitteli avustettavat ensisijaisesti ja toissijaisesti avustettaviin.¹² Avustusanomuksiin merkittiin avustamisjärjestyksen lisäksi myös avunannon hyväksymispäivämäärä. Suomen lasten hätäapukomitea hyväksyi hakemuksia syksyllä 3.10.–30.11.1919 sekä seuraavan vuoden keväällä 30.1.–9.4.1920.¹³ Avustusanomukset ovat arkistossa järjestyksessä, jossa aluksi ovat arkistoitu ensisijaisesti hyväksytyt avustusanomukset, jotka ovat lähes kronologisessa hyväksymisjärjestyksessä. Näiden anomusten jälkeen ovat toissijaisesti avustettavien anomukset. Avustusanomusten jakaminen aloitettiin 29.9. ja avustukset oli jätettävä komitealle viimeistään 14.10, joten komitean avustuksia on voinut hakea ja komitean toimesta hyväksyä vain muutaman viikon ajan syksyllä 1919.

Koska arkistointijärjestys ei tue otantamenetelmiä, olen valinnut aineiston pohjalta harkinnanvaraisen näytteen. Tutustuin Suomen lasten hätäapukomitean hyväksytyihin

¹¹ Malinen 2014, esimerkiksi 48, 56–57, 304.

¹² Hakemuksiin oli merkitty joko roomalainen numero I tai II, joilla hätäapukomitea merkitsi avustuksen anojat joko ensisijaisesti tai toissijaisesti avustettaviin. Tämä selviää esimerkiksi avustusanomuksissa 886/1528 ja 881/1601. Kodissa käynyt tarkastaja kirjoitti: ”Koska hänellä on ainoastaan 1 lapsi kotona ja K.H. [köyhäinhoitohallitus] maksaa siitäkin päiväkotiin, pitäisi hänen tulla ainoastaan II tilassa avustus osalliseksi” ja ”Miehellä on töitä Jätkäsaarella, halkojen mittaajana. Vaimo on nuori ja terve, hoitaa ainoastaan kodin. Leonard on juoksupoika. Perhe ei voine saada ensitilassa”. Hylättyjen anomusten joukossa on myös toissijaisesti hyväksytyjä anomuksia, joten todennäköisesti toissijaisesti avustuksia ovat saaneet perheet, joille avustuksia on riittänyt.

¹³ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset.

avustusanomuksiin kokonaisuudessaan ja valikoin näytteeksi aikavälillä 8.–11.10. hyväksytyt avustusanomukset. Kyseiseltä aikaväliltä tutkimuksessa on mukana sekä ensisijaisesti että toissijaisesti hyväksytyt avustusanomuksia. Tämän lisäksi valitsemallani aikavälillä Suomen lasten hätäapukomitea oli valikoinut muutaman päivän avustettavia perheitä, joten hätäapukomitealle oli muodostunut avunhakemisen hyväksymiseen käytäntö. Valitsemaltani aikaväliltä hakemuksia on yhteensä 437.¹⁴ Avustusanomuksiin merkityt tiedot kuvaavat perheiden tilanteita erityisesti anomusten kirjaamisajankohdalta, mutta perheiden vaikeiden olosuhteiden taustat ulottuvat usein aikaisempien kuukausien tai jopa maailmansodan vuosien ajalle.

Avustusanomuksen hyväksymiseen on vaikuttanut perheiden ahdingon tila, mikä on saattanut vaikuttaa vaikean tilanteen korostamiseen anomuksissa. Kontrollikäytännöistä tietoiset ihmiset kuvaavat hakuprosesseissa olojaan kuitenkin melko realistisesti.¹⁵ Suomen lasten hätäapukomitean anomusprosessia ei tunneta tarkemmin, joten aikalaisten tietoa komitean toteuttamista kontrollikäytännöistä on osin vaikea arvioida. Sanomalehdessä, *Uudessa Suomessa* ilmestyneessä Suomen lasten hätäapukomitean avustuksenhakua koskevassa tiedonannossa kerrottiin komitean valvovan annettuja tietoja anomusten oikeellisuuden todistajilla. Tiedonannossa ilmoitettiin, että ”kahden todella luotettavan ja tunnetun henkilön - - ” oli osoitettava anomukseen ilmoitetut tiedot paikkansapitäviksi jättämällä anomukseen henkilötietonsa. Lisäksi avustusten väärinkäyttäjien kerrottiin menettävän oikeuden avustuksiin. Tiedonannon mukaan todistajiksi kävivät yhdistykset ja järjestöt, joiksi ilmoitukseen oli merkitty esimerkkinä Kaupunkilähetysten pastori K. Ilmonen.¹⁶ Hyväksytyihin avustusanomuksiin olikin merkitty joko yhden tai kahden perheen ulkopuolisen henkilön tai järjestön tiedot.¹⁷ Hätäapukomitea luotti paikallisten järjestöjen harkintakykyyn,

¹⁴ Osaan avustusanomuksista oli merkitty kaksi hyväksymispäivämäärää. Suurimmassa osassa anomuksia, joissa oli kaksi päivämäärää, anomuksiin oli kirjattu päivämäärät syksyiltä 1919 ja keväältä 1920. Näissä anomuksissa on kyse siitä, että syksyllä hyväksytyt anomukset oli otettu uudelleen käsittelyyn toiminnan jatkuttua keväällä 1920. Toisissa avustusanomuksissa oli useampi lähekkäinen päivämäärämerkintä. Nämä anomukset oli käsitelty kahteen kertaan perheen tilanteen tarkastamisen vuoksi. Tällaisesta toiminnasta esimerkkinä anomus 2557/1276, johon oli kirjoitettu ”Tarkastetaan lähemmin. Maksaako khh [köyhäinhoitohallitus].” Tällaisissa anomuksissa avustusanomusten alkuperäinen hyväksymispäivämäärä on jäänyt epäselväksi, joten olen valinnut aikaväliltä 8.–11.10. anomukset, joissa alkuperäinen hyväksymispäivämäärä on selkeä eli anomukset, joissa mahdollinen toinen hyväksymispäivämäärä on vuoden 1920 puolella.

¹⁵ Malinen 2014, 55; Husso 2003, 312–313; Paloheimo 1991, 77–78.

¹⁶ *US* 28.9.1919.

¹⁷ Avustusanomuksien joukossa oli esimerkiksi Helsingin Kaupunkilähetysten ja Helsingin Kasvatuslautakunnan leimaamia anomuksia.

sillä osaan järjestöjen todistamista anomuksista oli ilmoitettu hyvin vähän tietoja perheiden tilanteista.

Avustusanomuksen taustapuolella olevan ohjeistuksen ”Selvitystä avustuksen laajuudesta ja jakamistavasta” mukaan SLA pyysi tietojen paikkansapitävyydestä todistusta perheen asuintalon isännöitsijältä, talonmieheltä tai muulta henkilöltä. Suomen lasten hätäapukomitean hyväksymissä avustusanomuksissa oli kuitenkin merkittynä vain kahden todistajan yhteystiedot, joten mahdollisesti Helsingissä avunanojilta ei ole vaadittu todistuksia.

Osaa avustusta anoneiden perheiden tilanteista arvioitiin lähemmin kotikäynneillä, joista ilmoitettiin avustusanomuksen taustapuolella olevassa ohjeistuksessa. Kodissa käyneet tarkastajat merkitsivät avustusanomukseen huomioita perheen tilanteesta ja kodin kunnosta. Tarkastajat merkitsivät anomukseen myös nimensä ja käynnin päivämäärän. Tarkastajien kirjaamat huomiot kuvaavat perheiden tilannetta usein tarkemmin ja ahdinkoa epätoivoisemmin kuin avustusta anoneiden kirjoittamat tiedot. Toisen maailmansodan jälkeistä asuntopulaa Helsingissä ja aikalaisten sopeutumista ongelmaan tutkinut Antti Malinen on todennut, että suuressa osassa asunnonhakemuskirjeistä perheiden puutteellisia asumisololoja ja arkea kuvattiin lyhyesti. Aikalaiset jakoivat ”keskinäisen tiedon” puutteellisista asumisolosuhteista. Asuntoa hakenneet kokivat, että virkailijat tiesivät asuntopulan aiheuttamista ongelmista, minkä vuoksi he jättivät kuvaamatta arkeaan yksityiskohtaisesti. Asunnonsaannin pitkittyessä yhä useampi hakija kuvasi tilannettaan tarkemmin.¹⁸

Anomusten puutteelliset tiedot saattoivat johtua myös aikalaisten tottumattomuudesta kirjoittaa. Kirkollisen opetuksen myötä suomalaiset osasivat lukea, mutta vain kansakoulua käyneet osasivat kirjoittaa. Aikuisväestöstä puolet ei osannut kirjoittaa.¹⁹ Kirjoitustaidon puutteellisuudesta kertovat avustusanomuksissa esiintyneet kirjoitusvirheet, haparoiva käsiala sekä muutamissa anomuksissa toistuneet käsialat. Anomuksen kirjoittamiseen oli haettu apua henkilöltä, joka oli voinut kirjoittaa avustusanomuksen hakijan puolesta.

Suomen lasten hätäapukomitean koskeva arkistomateriaali on komitean toimintaa ja taustoja tarkasteltaessa vaillinaisen. Arkistomateriaali koostuu hylätyistä ja hyväksytyistä

¹⁸ Malinen 2014, 44. Malinen viittaa ”keskinäisellä tiedolla” Anthony Giddensin näkemykseen aikalaisten jakamista itsestäänselvistä tiedoista.

¹⁹ Haapala 1995, 38–39.

avustusanomuksista, avustuksen saajille lähetetyistä ilmoituksista ja avustettavien osoitekortistosta. Hätäapukomitean arkistomateriaalin perusteella ei ole siis mahdollista kuvata komitean toimintaa kattavasti. Valtakunnallisen ja paikallisen komitean toimintaa tutkiessani olen syventynyt Frank Surfacen ja Raymond Blandin *American Food in the World War and Reconstruction period* -teokseen (1931), jossa kuvataan kattavasti Yhdysvaltojen järjestämää elintarvikeapua Euroopassa ja Suomessa; Suomen Lasten Avustustoimikunnan toiminnassa mukana olleen Robert Tigerstedtin kirjoittamaan amerikkalaisille suunnattuun toimikunnan selontekoon (1920) sekä hätäapukomitean toimintaa valottaviin Helsingissä ilmestyneisiin aikalaissanomalehtiin. Lisäksi aikaisemmin mainitsemani Jouni Sappisen pro gradu -tutkielma on toiminut apunani helsinkiläisen komitean toimintaa selvittäessäni. Tampereen paikallisen komitean toiminta tunnetaan kattavammin, joten tiedot Tampereen organisaatiosta täydentävät kuvaa helsinkiläisestä paikalliskomiteasta.²⁰

1.4. Tutkimusmetodi

Köyhyyttä on tarkasteltu historian ja sosiologian parissa lähinnä neljän tutkimusteorian avulla: huono-osaisuutta on tutkittu rakenteellisesta, kulttuurisesta, poliittis-ideologisesta sekä toiminnallisesta näkökulmasta. Rakenteellisessa näkökulmassa köyhyyteen paneudutaan taloudelliseen tilanteeseen ja toimeentulomahdollisuuksiin vaikuttavien prosessien kautta. Kulttuurisessa tutkimusteoriassa köyhyyttä tutkitaan köyhyyden tuottaman ja huono-osaisuuteen vaikuttavan köyhien alakulttuurin näkökulmasta. Poliittis-ideologisessa tutkimusteoriassa köyhyyttä tutkitaan sosiaalisten suhteiden toimintoina, jotka muokkaavat ja kontrolloivat käsityksiä köyhyydestä. Köyhyyttä tarkastellaan myös köyhyyden kokemuksen ja huono-osaisuuteen vaikuttamisen näkökulmasta toiminnallisessa tutkimusteoriassa.²¹

Tässä tutkimuksessa Suomen lasten hätäapukomitean avustamien perheiden kokemaan köyhyyteen paneudutaan rakenteellisesta näkökulmasta. Tutkimuksen keskiössä ovat perheiden vaikeutuneiden toimeentulomahdollisuuksien olosuhteet. Tutkimuksessa tutustutaan

²⁰ Kansallisarkistossa sijaitsevan Suomen Lasten Avustustoimikunnan arkiston materiaalit eivät kuvaa kansallisen avustustoimikunnan toimintaa tai suhdetta paikallisiin toimijoihin. Arkistomateriaalit koostuvat Avustustoimikunnalle saapuneiden ja Avustustoimikunnan lähettämien kirjeiden diaareista sekä paikallisten toimijoiden Avustustoimikunnalle lähettämien avustusten vastaanottotodistuksista.

²¹ Häkkinen 2002, 129–130; Virkkunen 2010, 16.

poliittis–ideologisen tutkimusteorian valossa myös avustettavia koskeviin kontrollikäytäntöihin, joiden avulla avustuskomiteat pyrkivät valvomaan avustettaviaan.

Suomalaisessa köyhyystutkimuksessa on viime vuosikymmeninä pyritty ymmärtämään köyhyyttä syventymällä vähäosaisten oman aseman, elämänhallinnan ja sosiaalisen syrjäytymisen prosesseihin. Tutkimuksessa on otettu huomioon huono-osaisten omat kokemukset ahdingostaan.²² Hätäapukomitean avustamien perheiden puutteenalaisuuteen paneudutaan maailmansodan ja sisällissodan aiheuttaman poikkeusajan valossa mikrotason tutkimusotteella. Vaikka avustusanomuksiin kirjatut tiedot kertovat perheiden elämästä rajallisesti, anomuksissa tuodaan ajoittain esille perheiden omia tulkintoja tulojen riittämättömyydestä sekä muista perheen tilanteeseen vaikuttavista tekijöistä. Tutkimuksen tarkoituksena on tuoda esille köyhyyttä kokeneiden subjektiivisia tulkintoja tilanteesta ja tällöin tutkimukseni edustaa myös historian tutkimuksen parissa käytettyä toiminnallista näkökulmaa. Huono-osaisuutta kokeneiden tulkinnat tilanteestaan luovatkin harvinaisen kurkistusaukon tavallisten helsinkiläisperheiden elämään poikkeuksellisen aikana.

Suomen lasten hätäapukomitean avustusanomuksissa on pyydetty järjestelmällisesti tietoja perheen terveydellisestä ja taloudellisesta tilanteesta. Avustusanomusten luonteen vuoksi olen koonnut anomuksiin merkityt tiedot tutkimuskysymyksiä käsitteleviksi tilastoiksi kvantitatiivisin tutkimusmenetelmin. Tutkimuksen tavoitteena on hahmottaa hätäapukomitean avustamien perheiden tilannetta syvemmin, joten tutkimuksessa yhdistyvät tilastoihin pohjautuva kvantitatiivinen menetelmä sekä avustettavien subjektiivisten kokemusten kautta ilmiöön monitahoisemmin paneutuva kvalitatiivinen lähestymistapa. Kyseisten menetelmien ja induktiivisen päättelyn avulla avustettavien perheiden tilanteesta muodostuu kokonaisvaltaisempi kuva maailmansodan ja sisällissodan jälkeisestä vähävaraisten kokemasta elämästä Helsingissä.

Yli sata vuotta vanhojen arkistoaineistojen käyttöä ei ole säännelty, joten erityisesti arkaluontoista tietoa sisältävien aineistojen käyttö pohjautuu vain tutkijan määrittelemiin periaatteisiin. Avustusanomuksiin kirjatut hätäapukomitealle suunnatut tiedot kuvaavat perheiden kokemaa lohdutonta arkea, minkä vuoksi viitataan avunanojiin ja heidän perheenjäseniinsä vain anomuksiin merkityillä etunimillä sekä usein perheiden vaikeaa

²² Virkkunen 2010, 16.

taloudellista tilannetta selittävillä ammattinimikkeillä. En ole kuitenkaan häivyttänyt tutkimuskohteina olevien perheiden identiteettiä täysin, koska tutkimuksen tavoitteina on tuoda esille sadan vuoden takaiset kokemukset ja kasvattaa ymmärrystä vähävaraisten vaikeutunutta arkea kohtaan.²³

²³ Lisää aiheesta esimerkiksi Vainio-Korhonen 2018.

2. Amerikan apua nääntyvälle Suomelle

2.1. Helsinki maailmansodassa ja sisällissodassa - nousukaudesta leipäjonoihin

Kesällä 1914 puhjennut maailmansota vaikutti helsinkiläisten elämään monin eri tavoin, vaikka suorat sotatapahtumat eivät ulottuneetkaan Suomeen. Sotaa käyvän Venäjän sotatarviketilauksien myötä alkanut nousukausi vilkastutti helsinkiläisten tehtaiden toimintaa. Venäjän vähitellen kärjistyneet ongelmat vaikuttivat tarviketilauksiin, jotka päättyivät loppuvuodesta 1916 johtaen Suomessa aikaisempaa laajempaan työttömyyteen. Työmarkkinoiden hiipumisen lisäksi helsinkiläisiä alkoi hiljalleen piinata elämisen jatkuva kallistuminen sekä elintarvikepula.²⁴

Ulkomaalaisista elintarvikkeista riippuvaisen Suomen ruokatilanne heikentyi sodan edetessä. Pahentuvaa pula-aikaa pyrittiin sotavuosina helpottamaan rajahinnoilla, käyttörajoituksilla sekä erilaisilla korvikeaineilla. Vuonna 1917 siirryttiin myös elintarvikkeiden säännöstelyyn ja viljavarastojen takavarikointeihin. Helsingissä säännösteltäväksi päätyi ensimmäiseksi sokeri ja myöhemmin myös muun muassa voi, liha, maito, juusto, leipä ja jauhot. Elintarvikkeiden säännöstely johti kaupungeissa jatkuvaan jonottamiseen, vaikka jonossa seisominenkaan ei aina taannut ruokatarvikkeiden saantia. Helsinkiläisten muodostamista elintarvikejonoista tuli pula-aikana pysyvä osa kaupunkimaisemaa.²⁵

Tammikuun lopulla 1918 syttynyt sisällissota vaikeutti pääkaupungin elintarviketilannetta edelleen ja sodan jälkeen elintarvikevarastot olivatkin lähes tyhjillään. Helsingin kaupunkilaiselämää tutkinut Samu Nyström on kertonut, että ”pitkään jatkuneen ja vähitellen kärjistyneen pula-ajan tulokset tulivat kaikessa kauheudessaan näkyviin vuoden 1918 loppua kohden.” Kaupunkilaiset esimerkiksi sairastuivat aliravitsemuksesta sekä kärsivät voimattomuudesta.²⁶

Vaikein pula-aika alkoi vähitellen helpottaa seuraavana vuonna. Vielä keväällä Helsingissä oli joitakin peruselintarvikkeita niukasti, mutta syksyllä elintarvikkeiden jakeluannoksia nostettiin

²⁴ Nyström 2013, 66–69, 74–75, 84, 110–111, 151–152; Rantatupa 1979, 24, 54–61.

²⁵ Rantatupa 1979, 30–61; Nyström 2013, 100, 104–105, 110–111, 115, 158–160, 183.

²⁶ Nyström 2013, 244, 282–283, 314–315.

aikaisempaa suuremmaksi.²⁷ 1910-luvun elintarvikehuolto- ja säännöstelyä tutkinut Heikki Rantatupa on todennut, että ”ensimmäistä kertaa säännöstelyn aikana korttitalouksiin kuuluvat eivät syksyllä 1919 eläneet kädestä suuhun”.²⁸ Eri elintarvikkeiden säännöstely päättyi kuukausien edetessä ja lopulta säännöstely lakkautettiin huhtikuussa 1921.²⁹

2.2. Amerikkalainen avustus Euroopassa

Osa Suomen lasten hätäapukomitean tarvikkeista oli puolivirallisten yhdysvaltalaisen organisaatioiden sekä hyväntekeväisyysjärjestöjen keräämiä ja toimittamia. Maailmansodan jälkeinen amerikkalainen avustustoiminta oli osa laajempaa yhdysvaltalaisen Euroopassa organisoimaa avustustyötä, joka oli alkanut jo maailmansodan vuosina.

Maailmansodan aselevon solmimisen jälkeen Yhdysvallat jatkoi elintarvikkeiden sekä muiden tarpeiden toimittamista puutteellisesta elintarviketilanteesta kärsiviin maihin. Toiminnan varat ja elintarvikkeet olivat peräisin Yhdysvaltojen lisäksi muilta Euroopan mailta sekä hyväntekeväisyysjärjestöiltä. Yhdysvaltojen kongressi myönsi lisäksi 100 miljoonan dollarin rahoituksen, joka osoitettiin eurooppalaisten valtioiden elintarviketoimitusten tukemiseen sekä hyväntekeväisyyteen perustuvaan varattomien lasten ruokintaan. Kongressin myöntämä rahoitus ei ollut tarkoitettu maailmansodan vihollisvaltioille eli keskusvalloille.³⁰

Euroopan elintarvikejakelua organisoimaan perustettiin järjestö the American Relief Administration (ARA), joka toimi kongressin myöntämän rahoituksen ja the President's National Security and Defense -rahaston turvin. ARA toimitti myös valtioiden ostamia tarvikkeita Yhdysvaltojen kongressin takaamia lainoja vastaan. Aselevon aikaiset Yhdysvaltojen organisoimat elintarviketoimitukset eivät perustuneet vain hyväntekeväisyyteen, vaan toimituksia järjestettiin pulasta kärsiviin maihin myös maksua vastaan. Vaikka ARA:n toiminnan tarkoituksena oli ensisijaisesti avustaa sodan tuhoamia yhteiskuntia, oli elintarvikejakelun taustalla myös poliittisia pyrkimyksiä. Avustamisen

²⁷ Nyström 2013, 324–325.

²⁸ Rantatupa 1979, 208.

²⁹ Rantatupa 1979, 208–217; Nyström 2013, 324–325.

³⁰ Surface & Bland 1931, 27, 35, 44–45, 84.

tarkoituksena oli estää bolševismin leviäminen puutteellisesta elintarviketilanteesta kärsiviin maihin.³¹

ARA toimitti aselevon aikana suurimmat määrät tarvikkeita Saksaan, Puolaan, Tšekkoslovakiaan, Suomeen ja Romaniaan. Suomeen toimitettiin aselevon aikana ARA:n avulla lähes 167 000 tonnia tarvikkeita, jotka olivat arvoltaan yli 25 miljoonaa dollaria.³² Yhdysvaltojen elintarvikejakeluun perehtyneet Surface & Bland kertovat, että ARA toimitti aselevon aikana Suomeen ostettuja elintarvikkeita 16 miljoonalla dollarilla ja Yhdysvaltojen kongressin myöntämällä avustuksella lähes 9,9 miljoonalla dollarilla. ARA maksoi myös tarvikkeiden kuljetusmaksut. ARA toimi yhteistyössä hyväntekeväisyysjärjestöjen kanssa ja järjesti Suomeen lisäksi Amerikan Punaisen Ristin vaatetoimitukset. Suomeen oli toimitettu myös elintarvikkeita Britanniaasta, Norjasta ja Tanskasta.³³

Surface & Bland kertovat, että Suomen hallitus maksoi ARA:n toimittamat elintarvikkeet luotolla, myöhemmin suuri osa maksettiin Suomen Yhdysvaltoihin talletetuilla varoilla ja tuonnempana Suomi olisi myös vapautettu elintarvikkeiden ostosta kertyneistä 16 miljoonan dollarin euron arvoisista veloista.³⁴ Yhdysvaltojen elintarviketoimituksia organisoinut Herbert Hoover on maininnut myöhemmin 1950-luvulla ilmestyneessä muistelmateoksessaan Suomen maksaneen toiseen maailmasotaan mennessä ainoana valtiona tarviketoimituksista kertyneet velkansa Yhdysvalloille.³⁵

Ensimmäiset amerikkalaisten järjestämät elintarviketoimitukset saapuivat Ruotsista ja Tanskasta Suomeen joulukuussa 1918.³⁶ Yhdysvallat jatkoi elintarvikkeiden toimituksia Suomen järjestäessä tarvikkeiden kuljetukset. Toimitusten alkukuukausien ongelmien jälkeen, muun muassa kuljetusjärjestelyiden ratkaistua, elintarviketoimitukset säännöllistyivät helmikuussa 1919.³⁷ Suomelle järjestettyjen elintarvikkeiden toimituksiin vaikuttivat aselevon

³¹ Surface & Bland 1931, 5–6, 25–27, 30–31, 34–35, 43–44.

³² Surface & Bland 1931, 44. Table 18: Deliveries by the American Relief Administration – Armistice Period 1919. Keskusvalloille toimitettuja tarvikkeita ei ole kustannettu Yhdysvaltojen kongressin myöntämästä rahoituksesta, vaan toiminta rahoitettiin muilla tavoin (Surface & Bland 1931, 34–35).

³³ Surface & Bland 1931, 48, 51, 181; Table 81: Summary of Total Relief Deliveries to Finland, 182.

³⁴ Surface & Bland 1931, 181; Table 81: Summary of Total Relief Deliveries to Finland, 182.

³⁵ Hoover 1952, 367. Merkittävässä osassa amerikkalaisessa avustustoiminnassa ensimmäisen maailmansodan ja sen jälkeisinä vuosina oli Herbert Hoover, joka johti ja järjesti Euroopan avustusta ja elintarviketoimituksia Yhdysvaltojen puolivirallisissa organisaatioissa ja myöhemmin yksityisessä hyväntekeväisyysjärjestössä. Lisää aiheesta Sappinen 2010.

³⁶ Rantatupa 1979, 219.

³⁷ Pietiäinen 1986, 337–338, 340; Rantatupa 1979, 219.

ensikuukausina, ettei Suomen itsenäisyyttä ollut vielä tunnustettu. Yhdysvaltojen ja Britannian tunnustettua Suomen itsenäisyyden keväällä 1919 Suomen hallitus sai Yhdysvaltoihin tallennetut varat käyttöönsä sekä elintarvikkeiden kuljetuksia varten Suomen nimen alle siirtyvät laivansa liikkeelle.³⁸ Suomessa elintarviketoimituksista huolehtivat elintarvikeministeriön kauppaosasto ja Suomen Lontoon lähetystön kauppaosasto. Myöhemmin toiminnasta vastasi Tuontikunta elintarvikeministeriön ohjeiden mukaisesti.³⁹

Kevään 1919 aikana ulkomaisten toimitusten määrä kasvoi edelleen ja huhtikuusta lähtien kulutuskeskukset elivät elintarviketuonnin varassa. Suomalaiset eivät olisi pärjänneet maaliskuuta pidemmälle kotimaisen tuotannon turvin, joten edessä olisi ollut aikaisempaa vakavampi pula-aika. Amerikkalaisten viljalähetysten myötä Suomen elintarvikepula saatiin taistuttamaan.⁴⁰

2.3. Yhdysvaltojen lastenruokintaohjelma

Yhdysvallat aloitti keväällä 1919 eurooppalaisissa valtioissa hyväntekeväisyyteen perustuvan lastenruokintaohjelman, jossa ARA:n toimittamista elintarvikkeista valmistettiin lapsille ja äideille jaettavia ruoka-annoksia. Nämä avustukset oli tarkoitettu valtioille, jotka eivät voineet itse huolehtia kansalaistensa ravinnontarpeista. ARA:n alainen virasto Children's Relief perustettiin maaliskuussa 1919 järjestämään puutteenalaisten lasten avustamista. Ennen toiminnan aloittamista ARA selvitti avustettavien valtioiden tilanteen ja avuntarvitsijoiden lukumäärän. Suomessa helmikuussa 1919 tehdyn selvityksen perusteella maassa oli noin 50 000 lasta avustuksen tarpeessa. Vakavan tilanteen takia amerikkalainen lastenruokintaohjelma ulotettiin myös Suomeen.⁴¹

Suomelle myönnettiin neljän kuukauden pituiseksi avustukseksi ARA:n varoista 180 000 dollaria.⁴² Suomea avustettiin kolmen avustusohjelman muodossa: Ensimmäinen keväällä alkanut ohjelma perustui tietoihin apua tarvitsevien määrästä ja avustuksen oli tarkoitus jatkua

³⁸ Hoover 1957, 364–365; Surface & Bland 1931, 181; Sappinen 2010, 23–24.

³⁹ Rantatupa 1979, 220. Suomen elintarpeiden Tuontikunta oli vuonna 1916 perustettu osuuskuntamuotoinen tuontiliikkeiden keskusjärjestö, joka toimi yhteistyössä valtiollisten ja kunnallisten elintarvikehuollosta vastanneiden organisaatioiden kanssa (Rantatupa 1979, 40–41, 191–192).

⁴⁰ Rantatupa 1979, 218–222.

⁴¹ Surface & Bland 1931, 84–86, 183; Bane & Lutz 1943, 6.

⁴² Tigerstedt 1920, 247. Kyseinen summa oli markkoissa reilu 2,8 miljoonaa. (Suomen rahamuseon rahanarvonlaskin, <http://apps.rahamuseo.fi/rahanarvolaskin#FIN>, viitattu 12.3.2019)

sadonkorjuuseen. Avustusohjelma oli kuitenkin riittämätön, jonka vuoksi ARA aloitti toisen laajemman avustusohjelman. Kolmannen avustusohjelman aikana ARA:n toiminta päättyi kesällä, jonka jälkeen avustustyötä jatkoi yksityinen hyväntekeväisyysjärjestö the American Relief Administration European Children's Fund. Suomen tilanteen kohentuessa osa Suomelle osoitetuista elintarvikkeista lähetettiin vaikeammassa tilanteessa oleville alueille Viroon ja Luoteis-Venäjälle.⁴³

Avustus oli aluksi tarkoitettu vain Pohjois- ja Itä-Suomen maalaiskuntiin, joissa nälänhätä oli vaikein. Myöhemmin keväällä avustussummaa kuitenkin kaksinkertaistettiin, jonka myötä avustustyö laajennettiin myös Helsinkiin ja muualle Etelä-Suomeen.⁴⁴ Lopulta kesällä avustus osoitettiin lähes 170:lle suomalaiselle kunnalle, jotka olivat huonossa taloudellisessa tilanteessa.⁴⁵

Merkittävässä osassa ARA:n avustustyötä oli puolueettomuus. ARA korosti, etteivät avunsaajien poliittiset tai taloudelliset taustat saaneet vaikuttaa avustustoimintaan. Lapsia koskevan hyväntekeväisyyden pyrkimyksenä oli myös luoda uuden sukupolven avulla rauhallista Eurooppaa. Ulkopuolisten jakamien avustusten toivottiin vaikuttavan lasten kuvaan oikeudenmukaisuudesta sekä epätietoisyydestä ja näin heikentävän seuraavien sukupolvien halua sotia. Maan kattavien avustusohjelmien toivottiin myös vaikuttavan hyväntekeväisyystoiminnan ylläpidon jatkamiseen avustettavissa valtioissa.⁴⁶

2.4. Yksityinen hyväntekeväisyysjärjestö

Yhdysvaltojen puolivirallinen avustustyö päättyi Euroopassa, kun Versailles'n rauhansopimuksen solmimisen jälkeen 28. kesäkuuta 1919 hallituksen puoliviralliset järjestöt lakkautettiin. Viimeisten avustusten jakaminen saatiin päätökseen elokuussa 1919.⁴⁷ Tämän jälkeen avustustoimintaa jatkoi Herbert Hooverin aloitteesta perustettu yksityinen hyväntekeväisyysjärjestö, the American Relief Administration European Children's Fund (ECF). Järjestö jatkoi ARA:n toimintaan perustuen elintarvike- ja vaatelahjoitusten jakamista

⁴³ Surface & Bland 1931, 183–184.

⁴⁴ *US* 15.5.1919; *US* 16.5.1919.

⁴⁵ *US* 29.6.1919; Tigerstedt 1920, 260.

⁴⁶ Surface & Bland 1931, 84–86, 183.

⁴⁷ Surface & Bland 1931, 6.

vähävaraisille lapsille. ECF:n pääkonttori sijaitsi New Yorkissa ja Euroopan pääkonttori Lontoossa. ECF:llä oli myös ympäri Eurooppaa edustajia, jotka toimivat muun muassa Helsingissä, Tallinnassa, Riikassa ja Varsovassa.⁴⁸

Hyväntekeväisyysorganisaation toimittamat elintarvikkeet olivat ARA:n toiminnasta ylijääneitä, jotka oli hankittu kongressin myöntämästä rahoituksesta sekä the President's National Security and Defense -rahaston varoista. Avustusorganisaation kuljetusmaksut suoritettiin The Grain Corporationin ylijäämäisistä varoista.⁴⁹ The Grain Corporation oli budjetoinut varoja kuljetustappioiden varalta, mutta toiminta oli sujunut ongelmitta. Organisaation toisena tulonlähteenä toimivat yhdysvaltalaiset yksityiset ja kansalliset hyväntekeväisyysjärjestöt. Näiden varoja oli kerätty muun muassa European Relief Councilin kampanjan avulla sekä elintarvikkeiden myynnillä.⁵⁰ ECF:n yhtenä avustusehtona oli, että avustettavat valtiot ja paikalliset toimijat avustaisivat omien mahdollisuuksien mukaan kuljetus- ja varastointikuluissa, palkkojen maksussa sekä elintarvikkeiden hankinnassa.⁵¹

Aselevon jälkeen amerikkalaisten toimittamia vaate- ja elintarvikkeita saapui Suomeen lähes 3 500 tonnia, ja nämä olivat arvoltaan lähes 1,1 miljoonaa dollaria. Näistä tarvikkeista kongressin lahjoituksella oli tuettu 660 000 dollarilla, ECF:in varoilla 216 000 ja Suomen hallituksen lahjoittamalla 195 000 dollarilla.⁵²

ECF aloitti toimintansa elokuussa 1919. Organisaation pyrkimyksenä oli aluksi avustaa eurooppalaisia seuraavan kesään, mutta useassa maassa elintarviketilanne kohentui hitaasti, minkä vuoksi avustamista jatkettiin vielä kesän jälkeen. ECF toimi lopulta vuoteen 1923, jolloin avustushjelma Neuvostoliitossa saatiin päätökseen. Suomessa toimintaa jatkettiin kesään 1920.⁵³

⁴⁸ Surface & Bland 1931, 6, 74.

⁴⁹ The Grain Corporation oli maailmansodan ympärysvaltojen elintarvikehuollosta huolehtineen The United States Food Administrationin alaisena toiminut organisaatio (Surface & Bland 1931, 5).

⁵⁰ Surface & Bland 1931, 75–77. European Relief Council oli useamman hyväntekeväisyysjärjestön yhteenliittymä (Surface & Bland 1931, 77).

⁵¹ Surface & Bland 1931, 123–124. Myös ARA:n yhtenä avustusehtona oli, että paikallisten toimijoiden oli mahdollisuuksien mukaan laajennettava avustamistyötä (Surface & Bland 1931, 85).

⁵² Surface & Bland 1931, 182. Table 81: Summary of Total Relief Deliveries to Finland. Toimitettujen tarvikkeiden arvo oli markoissa reilu 17 miljoonaa markkaa (Suomen rahamuseon rahanarvonlaskin, viitattu 12.3.2019).

⁵³ Surface & Bland 1931, 74.

2.5. Suomen Lasten Avustustoimikunta

ARA:n toimintaperiaatteisiin kuului, että avustettavien valtioiden tuli perustaa kansallinen järjestö, jonka tehtävinä olisi organisoida lapsille osoitettuja avustuksia yhteistyössä ARA:n kanssa ja valvoa paikalliskomiteoiden toimintaa.⁵⁴ Suomessa lahjoitusta organisoimaan asetettiin huhtikuussa valtioneuvoston päätöksellä keskuskomitea Suomen Lasten Avustustoimikunta, jonka puheenjohtajaksi nimettiin professori Robert Tigerstedt.⁵⁵ Ravinto- ja aineenvaihduntafysiologiaan syventynyt professori sekä Tammisaaren vankileirillä ylilääkärinä työskennellyt Tigerstedt oli epäilemättä luonteva valinta huolehtimaan nälänhädän taltuttamisesta Suomessa.⁵⁶

SLA:n muut jäsenet olivat urallaan tutustuneet huono-osaisten asemaan sekä Suomen elintarviketilanteeseen. Avustustoimikunnan jäseniksi valittiin kansanedustaja ja kotitalousneuvontaa edistävän Valtion Kotitaloustoimikunnan puheenjohtaja Hedvig Gebhard, Suomen Naisten Kansallisliiton puheenjohtaja Tilma Hainari, Suomen Sosiaalidemokraattisen Puolueen kansanedustajana toiminut Miina Sillanpää, Kansanravintohallituksen ylitirehtööri Bruno Breitholtz, ylitarkastaja ja punaorpojen huoltoa organisoivan komitean puheenjohtaja Väinö Juusela, köyhäinhoidon piiritarkastaja Bruno Sarlin sekä Helsingin Kansanravintohallituksen jäsen ja maailmansodan vuosina ruoka-aineiden korvikkeita tutkinut dosentti Carl Tigerstedt.⁵⁷ ARA:n ohjeistuksen mukaisesti valtakunnallisessa komiteassa oli jäseniä eri sosiaaliryhmistä.⁵⁸ Toimikunnan sihteeriksi ja asiamieheksi valittiin Aarne Linko. Avustustoimikunnassa toimi lisäksi viisi konttoristia.⁵⁹

SLA järjesti avustustyön paikallisten komiteoiden voimin. Avustustoimikunta laati ennen avustustoiminnan aloittamista kunnille avustushjelmat, jotka perustuivat paikkakuntien tilanteisiin. Avustustoimikunta oli pyytänyt paikallisilta komiteoilta tietoja avustusta

⁵⁴ Surface & Bland 1931, 85; Sappinen 2010, 47.

⁵⁵ Tigerstedt 1920, 247. SLA:n valtiollinen asema on osin epäselvä. Helsingin paikalliskomitean käyttämien avustusanomusten yläkulmassa on teksti ”Suomen Lasten Avustustoimikunta – Elintarvikeministeriö”, mutta Kansallisarkistolla sijaitseva toimikunnan arkisto on taas Sosiaalihallituksen alainen. Avustustoimikunta teki lisäksi yhteistyötä köyhäinhoidon piiritarkastajien kanssa (Tigerstedt 1920, 266).

⁵⁶ Tigerstedtistä Tarkiainen 1998.

⁵⁷ Tigerstedt 1920, 247. Breitholtz (Nyström 2013, 181); Gebhard (Sysiharju 2000); Hainari (Sainio, 2001a); Juusela (Kaarninen 2008, 93.); Sillanpää (Lähtenmäki 2001); C. Tigerstedt (Autio 2001; Nyström 2013, 284).

⁵⁸ Surface & Bland 1931, 85.

⁵⁹ Tigerstedt 1920, 247. Lisää yhdysvaltalaisien ja suomalaisten elintarvike- ja vaateavustuksia jakaneiden toimijoiden suhteista liitteessä 1.

tarvitsevien alle 14-vuotiaiden määrästä, kuntien maitotilanteesta ja hinnasta, kuntien ylläpitämien keittoloiden määrästä sekä edellisen vuoden veroäyrien perusteista ja suuruudesta. Kuntien vastausten perusteella Suomea koetteli nälänhätä, joka oli erityisen vaikea Etelä-Lapissa ja Itä-Suomessa. Useassa kunnassa elintarviketilannetta hankaloittivat edelleen ruokatarvikkeiden ja kuljetuskustannusten korkeat hinnat sekä kuljetusyhteyksien vaikeudet. Huolestuttavan tilanteen vuoksi SLA osti elintarvikkeita ja lähetti ne puutteellisimmasta elintarviketilanteesta kärsivään kuuteentoista kuntaan ennen kuin amerikkalaiset elintarvikkeet saapuivat.⁶⁰

SLA:n selonteon mukaan Yhdysvallat toimitti Suomeen aselevon aikana ja sen jälkeen ruokintaohjelmaa varten ruis-, ohra- ja vehnäjauhoja, herneitä, papuja, riisiryynettä, sokeria, silavaa, ihraa, kondensoitua maitoa sekä kaakaota yhteensä noin 2,1 miljoonaa kiloa. Avustustoimikunta myi kaakaon, sokerin ja kondensoidun maidon vähäisen käytön vuoksi pois ja myyntituloilla ostettiin toimintaan muita elintarvikkeita. Lisäksi osa näistä elintarvikkeista toimitettiin yhdysvaltalaisien tuella Viroon.⁶¹

Suomen Lasten Avustustoimikunnan varat muodostuivat:

Valtioneuvoston määrärahoista juoksevia menoja ja elintarvikkeiden ostoa varten	4 216 996 mk
Kaakaon myynnistä saaduista tullituloista	241 200 mk
Suomalaisista ja yhdysvaltalaisista yksityisistä lahjoituksista	164 761 mk
ARA:n lähettämien elintarvikkeiden myynnistä	970 929 mk
Muista varoista	4 206 mk

⁶⁰ Tigerstedt 1920, 252–254. Myös ECF vaati kuukausittaisia tiedonantoja paikallisilta komiteoilta, joiden perusteella tilattiin tarvikkeet Yhdysvalloista (Surface & Bland 1931, 75).

⁶¹ Tigerstedt 1920, 250–251. Myytyjen elintarvikkeiden arvo oli SLA:n selonteossa esitettyjen myyntitulojen mukaan noin 970 930 markkaa ja Surfacen & Blandin esittämien tietojen perusteella 37 000 dollaria eli noin miljoona markkaa. (Surface & Bland 1931, 182. Table 81: Summary of Total Relief Deliveries to Finland; Suomen rahamuseon rahanarvonlaskin, viitattu 7.2.2019).

SLA:n varat olivat yhteensä 5 598 094 markkaa, joista ostettiin elintarvikkeita valtiolta 2 048 792 markalla ja Yhdysvaltojen the Grain Corporationilta 1 197 376 markalla.⁶² Suomessa varoista ostettiin jauhoja, kauraryynejä, ihraa ja tuoretta maitoa. Tämän lisäksi Avustustoimikunta lähetti rahaa Utsjoelle, Inariin ja Viipuriin.⁶³ Avustustoimikunnan vuonna 1920 ilmestyneessä selonteossa kerrottiin, että avustustoimikunnan varoista jää 600 000 markkaa käyttämättä ennen avustustyön päättymistä. Varoilla oli tarkoitus ostaa lastenvaatteita ja jakaa ne vähävaraisiin kuntiin, joissa vaatteista oli vielä puutetta.⁶⁴

Avustustoimikunnan kautta kulkeneet elintarvikkeet oli vapautettu tulleista. Lisäksi valtio kustansi tavaroiden kuljetukset rautateitse. Aluksi maanteitse kulkevat kuljetukset maksettiin Avustustoimikunnan varoista, mutta kuljetuskustannusten kalleuden vuoksi kuljetukset siirtyivät kuntien hoidettavaksi. Muutamaa vähävaraisempaa kuntaa tuettiin kuljetusmaksuissa. Kunnat kustansivat myös annosten valmistamisen ja jakelun.⁶⁵

SLA jakoi ruoka-apua vuosien 1919–1920 aikana 167 kuntaan, joissa oli avustettavia laajimmillaan tammi–maaliskuussa 1920. Avustettavia oli tuolloin noin 127 000. Vuonna 1919 avustettavien lapsien ja äitien määrä vaihteli 19 000 ja 98 000 välillä.⁶⁶ SLA toimi sekä yhdysvaltalaisen puolivirallisen organisaation ARA:n että yksityisen hyväntekeväisyysjärjestön ECF:n aikana.

SLA:n avustustyö vaikutti maailmansodan ja sisällissodan jälkeiseen pula-aikaan. Robert Tigerstedt kirjoitti Avustustoimikunnan selonteossa avustustyön merkittävydestä:

Niissä kunnissa, joihin amerikkalaista avustusta on jaettu, tuli se suureen tarpeeseen ja lievensi tuntuvassa määrässä vähävaraisten keskuudessa vallinnutta hätää. Tätä todistavat avustustoimikunnan tarkastajien ja paikallisten komiteoiden selostuksissa, köyhäinhoidon tarkastajien kertomuksissa ja yksityisten asianharrastajien esittämissä huomioissa annetut tiedot.⁶⁷

⁶² Tigerstedt 1920, 251.

⁶³ Tigerstedt 1920, 252.

⁶⁴ Tigerstedt 1920, 252. Vuonna 1920 ilmestyneessä Avustustoimikunnan selonteossa ei tuoda esille toimikunnan lopullista toiminta-aikaa. Kansallisarkistolla sijaitsevan Suomen Lasten Avustustoimikunnan arkistoaineistojen perusteella organisaatio toimi ainakin vuoteen 1923. (KA, Sosiaalhallitus, Sosiaalihallituksen Suomen Lasten Avustustoimikunnan arkisto, Saapuneiden ja lähetettyjen kirjeiden diaari Aa:1 ja Ab:1.)

⁶⁵ Tigerstedt 1920, 248, 251.

⁶⁶ Tigerstedt 1920, 260.

⁶⁷ Tigerstedt 1920, 267.

3. ”Kovinta puutetta kärsiville yhteiskunta-asemaan katsomatta.”

3.1. Suomen lasten hätäapukomitea

Suomen lasten hätäapukomitea oli SLA:n alainen Helsingissä toiminut paikallinen komitea. Paikalliskomitea perustettiin syksyllä 1919 järjestämään Amerikasta lähetettyjen elintarvikkeiden ja vaatteiden jakelua.⁶⁸ Paikallisten komiteoiden tehtävänä oli huolehtia varsinaisesta avustustoiminnasta.⁶⁹ Suomen lasten hätäapukomitea jakoi vaate- ja ruoka-avustuksia syksyllä 1919 ja keväällä 1920.⁷⁰

Uudessa Suomessa elokuun lopulla ilmestyneessä SLA:n ilmoituksessa kerrottiin kaikkein vaikeimmassa tilanteessa olevien kuntien mahdollisuudesta hakea Amerikan Punaisen Ristin vaatetusapua. Avustustoimikunta kehotti ilmoituksessa perustamaan kuntiin paikalliskomiteoita, jos sellaiselle olisi kunnassa tarvetta.⁷¹ Helsingissä amerikkalaisia avustustarvikkeita jakanutta paikalliskomiteaa ei vielä ilmoituksen ilmestymisaikaan toiminut, sillä SLA:n organisoima lastenruokinta oli Helsingissä kesällä järjestetty ilman paikalliskomiteaa.⁷²

SLA pyysi paikalliskomiteaa järjestäessä avustusta saavien kuntien kunnanvaltuuston puheenjohtajia kutsumaan eri yhteiskuntaluokista henkilöitä, jotka tuntisivat paikkakunnan taloudellisen tilanteen. Avustustoimikunta kehotti kutsumaan koolle paikkakunnalla toimivia opettajia, hyvätekeväisyysyhdistyksen edustajia, sairaanhoitajia, lastenkotien johtajia sekä köyhäinhoitohallituksen, työväenyhdistyksen ja elintarvikelautakuntien edustajia. Paikallisten kokousten tehtävänä oli valita paikallinen komitea, joka toimisi SLA:n alaisena ja hoitaisi avustuksen jaon Avustustoimikunnan ohjeiden mukaisesti.⁷³

⁶⁸ *US* 28.9.1919. Suomen lasten hätäapukomitean tarkempaa perustamispäivämäärä ei tuoda esille komitean omissa aineistoissa tai *Uudessa Suomessa* ilmestyneessä komitean tiedonannossa.

⁶⁹ Tigerstedt 1920, 247.

⁷⁰ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset. Anomuksiin oli merkitty viimeisiksi avustuksen hyväksymispäivämääräksi 9.4.1920.

⁷¹ *US* 23.8.1919.

⁷² Tigerstedt 1920, 261.

⁷³ Tigerstedt 1920, 248.

Helsingin lasten avustuskomitean⁷⁴ puheenjohtajaksi valittiin Kansanravintohallituksen ylitirehtööri Bruno Breitholtz, joka toimi myös SLA:n jäsenenä. Komitean muut jäsenet olivat Suomen Sosiaalidemokraattisen Puolueen kunnanvaltuutettu Hilda Seppälä, Ruotsalaisen Kansanpuolueen kansanedustaja ja Helsingin elintarviketoimiston johtaja Dagmar Neovius, Anni Suominen, Anna Lundmark, Kainu Pantsar sekä M. Korhonen. Komitean kansliasta huolehti Lastensuojelukeskuksen johtaja B. Nyberg. Kanslia sijaitsi Kansanravintohallituksen huoneistossa Katariinankadulla.⁷⁵

Suomen lasten hätäapukomitea sai kaupungilta aluksi käyttöönsä anomansa 15 000 markkaa. Kasvavan avuntarvitsijoiden määrän vuoksi komitea oli arvioinut kanslian ja keittiöiden loppuvuoden menoiksi yhteensä 55 000 markkaa. Komitea tarvitsi myös 8 803 markkaa, koska se oli lainannut Kansanravintohallituksen varastosta ruokatavaroita. Juureksien ja mausteiden ostoon komitea oli arvioinut tarvitsevänsä lisäksi 36 000 markkaa. Kaupungin rahatoimikamari piti anottua summaa suurena ja ehdotti sen sijaan 75 000 markan summaa. Lopulta Helsingin kaupunginvaltuusto myönsi hätäapukomitealle 50 000 markkaa käytettäväksi vuoden loppuun. Seuraavana vuonna kaupunginvaltuusto myönsi komitealle lisäksi 90 000 markkaa.⁷⁶

Suomen lasten hätäapukomiteaa koskevat arkistomateriaalit eivät kuvaa komitean kustannuksia. Tampereella toiminutta paikalliskomiteaa koskevaa arkistomateriaalia on huomattavasti enemmän kuin helsinkiläisen avustuskomitean arkistossa on. Tampereen paikalliskomitean arkistosta löytyy tietoa myös paikallisen komitean kustannuksista: Tampereella suurin osa kuluista liittyi ruuanvalmistukseen. Komitean muut kulut muodostuivat henkilökunnan palkoista sekä tarvikkeiden kuljetus- ja jakelukustannuksista.⁷⁷

⁷⁴ *Helsingin lasten avustustoimikunta* on todennäköisesti Helsingissä toimineen paikalliskomitean todellisuudessa käytössä ollut nimi. *Uudessa Suomessa* ilmestyneessä paikalliskomitean tiedonannossa komiteaa kutsuttiin tällä nimellä. Suomen lasten hätäapukomitean nimi on todennäköisesti peräisin Suomen Lasten Avustustoimikunnan ruotsinkielisestä nimestä Hjälpkomitén för Finlands barn, joka on esillä Suomen Lasten Avustustoimikunnan julkaisemissa helsinkiläisen paikalliskomitean käyttämissä anomuksissa. Suomenkielisiin anomuksiin oli merkitty *Suomen Lasten Avustustoimikunta. Helsinki – Elintarvikeministeriö* ja ruotsinkielisiin *Hjälpkomitén för Finlands barn. Helsingfors – Livsmedelsministeriet*. Lisäksi vuoden 1919 Helsingin kunnalliskertomuksessa kansalliseen avustustoimikuntaan viitattiin Suomen lasten hätäapukomiteana (KHKK 1919).

⁷⁵ *US* 28.9.1919; Seppälä (Lähteenmäki 2001); Neovius (Sainio 2001b). Muista komitean jäsenien taustoista ei ole tarkempaa tietoa.

⁷⁶ KHKK 1919, 117–118; KHKK 1920, 106. Suomen lasten hätäapukomitean kunnallinen asema on epäselvä, mutta hätäapukomitealla on ollut yhteys ainakin kunnan Kansanravintohallitukseen.

⁷⁷ Sappinen 2010, 57–58.

Tampereella toimineen paikalliskomitean arkistossa on säilynyt SLA:n ohjeistuksia, jotka selventävät kansallisen toimikunnan ja paikallisten komiteoiden välistä toimintaa. SLA valvoi paikallisten komiteoiden avustustyötä keräämällä tietoa jaetuista avustuksista.⁷⁸ Tiedonkeruun taustalla oli todennäköisesti, että SLA oli velvollinen kertomaan toiminnastaan yhdysvaltalaisille organisaatioille. Avustustoimikunta lähetti paikalliskomiteoille myös kyselyitä avustettavien perhe- ja työllisyystilanteesta sekä kunnan taloudesta. Lisäksi paikallisen avustustoiminnan päättyessä komiteoiden oli tehtävä SLA:lle selvitys toiminnastaan.⁷⁹

3.2. Avustusperiaatteet

Suomen lasten hätäapukomitean jakamat avustukset oli tarkoitettu ”kovinta puutetta kärsiville yhteiskunta-asemaan katsomatta.”⁸⁰ Yhdysvaltalaiset organisaatiot ARA ja ECF korostivatkin toiminnassaan avustettavien samanvertaisuutta.⁸¹ Avustustyössä pyrittiin huomioimaan erityisesti lapset ja pienten lasten äidit, sillä SLA oli määritellyt ARA:n ohjeistusten mukaisesti ruoka-avustukset jaettavaksi etupäässä alle 14-vuotiaille, raskaana oleville sekä imettäville äideille.⁸²

SLA oli ohjeistanut syksyllä kuntia jakamaan vaateavustuksia etupäässä kunnallisten laitosten ja hyväntekeväisyysjärjestöjen avun ulkopuolella oleville, ja tällöinkin erityisesti vähävaraisille koululaisille. Avustustoimikunnan myöhemmin loppuvuodesta lähettämässä ohjeessa paikallisia toimijoita kehoitettiin jakamaan vaatteet oman harkinnan mukaan, sillä tarkkojen ohjeistusten antaminen koettiin vaikeaksi.⁸³

Vaikka SLA ohjeisti avustusperiaatteissa, Suomen lasten hätäapukomitea oli määritellyt kansallista toimikuntaa yksityiskohtaisemmin avustuksenjakoon vaikuttavia tekijöitä. Suomen lasten hätäapukomitean avustusperiaatteet eivät perustuneet tarkkoihin toimeentulorajoihin, vaan periaatteena oli yksilöllinen tarveharkinta, joka pohjautui toimeentulon

⁷⁸ Sappinen 2010, 48.

⁷⁹ Sappinen 2010, 48.

⁸⁰ US 28.9.1919.

⁸¹ Surface & Bland 1931, 84–86.

⁸² Tigerstedt 1920, 249.

⁸³ Sappinen 2010, 48.

riittämättömyyteen sekä huono-osaisuuteen.⁸⁴ Suomen lasten hätäapukomitean avustuksenjakoa koskevassa ohjeistuksessa tulee tarkemmin esille, että hätäapukomitean pyrkimyksenä oli huomioda avustustoiminnassaan erityisesti puutteenalaisia perheitä. Myös köyhyyteen ja velkaantuneisuuteen johtaneet syyt otettiin laajasti huomioon. Tampereella avustustyössä huomioitiin etenkin punaorvot ja isänsä menettäneet lapset.⁸⁵

Suomen lasten hätäapukomitean organisoimiin ruoka- ja elintarvikeavustuksiin olivat oikeutettuja:

1. Raskaana olevat ja imettävät äidit.
2. Köyhät ja aliravitut lapset, jotka eivät olleet huostaan otettuja.
3. Monilapsiset leskiperheet, jotka eivät saaneet muualta avustuksia.
4. Leskiperheet, joiden elättäjä ei pystynyt työntekoon esimerkiksi sairauden tai pienten lasten takia.
5. Perheet, jotka olivat velkaantuneet elinkustannusten kasvun, vankilassaolon tai sairauden takia.
6. Perheet tai yksittäiset henkilöt, joiden tulot avustuksineen olivat hankalan tilanteen vuoksi riittämättömät.⁸⁶

Lisäksi ruoka-avustuksiin olivat oikeutettuja asunnottomat perheet uuden asunnon löytymiseen asti; perheet, joissa elättäjä oli työtön, mutta todistettavasti etsi töitä uuden työn löytymiseen asti; kadulla asuvat lapset, joista huoltaja tai järjestö mahdollisesti huolehtivat; päiväkodit, joilla ei ollut mahdollista ylläpitää ruokailua muulla tavoin sekä lastenkodit ja -asuntolat, jotka olivat taloudellisissa vaikeuksissa.⁸⁷

3.3. Avustuksen anominen

Suomen lasten hätäapukomitean jakamia vaateavustuksia anottiin avustusanomuksella, joita oli saatavana syyskuun lopulta lähtien eri puolilta Helsinkiä kuten eteläisestä kaupunginosasta,

⁸⁴ Tampereella paikalliskomitea oli määritellyt avustamiselle toimeentulorajoja (Sappinen 2010, 67).

⁸⁵ Sappinen 2010, 66.

⁸⁶ HKA, SLH, Ohjeet avustuksia jaettaessa Ca:1.

⁸⁷ HKA, SLH, Ohjeet avustuksia jaettaessa Ca:1.

Sörnäisistä, Hermannista sekä Fredriksbergistä (Pasilasta).⁸⁸ Anomuksia oli sekä suomen- että ruotsinkielisinä.⁸⁹ Anomukset oli jätettävä hätäapukomitean toimistolle ennen 15. lokakuuta.⁹⁰

Avustusanomusten avulla oli mahdollista hakea sekä ruoka- että vaateavustuksia. Perheiden anomissa ruoka-avustuksissa oli kyse kotiin jaettavista yhden tai kahden litran valmiista ruoka-annoksista. Hätäapukomitean järjestämässä ruokailussa oli taas kyse erityisesti koululaisille tarkoitettusta ruoka-avustuksesta, jota anottiin kansakoulujen opettajien avustuksella. Koululaisten avustamista varten hätäapukomitealla oli kouluille tarkoitettuja erillisiä kaavakkeita. Suomen lasten hätäapukomitean järjesti ruokailua myös vähävaraisille perheille.⁹¹

Avustusanomuksen ensimmäiselle sivulle pyydettiin kirjaamaan tietoa perheen kokoonpanosta sekä taloudellisesta ja terveydellisestä tilanteesta. Hakemuksessa pyydettiin kirjaamaan tietoja:

1. Montako perheenjäsentä perheessä on ja kuinka moni heistä on alle 15-vuotiaita.
2. Perheen kokoonpanosta sekä perheenjäsenten iästä.
3. Perheenjäsenten työllisyystilanteesta ja mahdollisesta työpaikasta sekä koulunkäynnistä ja koulun nimestä.
4. Perheen pääelättäjän mahdollisesta työttömyydestä ja työttömyysajanjakson pituudesta.
5. Onko perhe saanut avustusta samaisena vuonna köyhäinhoitohallitukselta tai muualta ja kuinka paljon.
6. Millainen perheen terveydentila on ollut, ketkä perheestä ovat sairastaneet ja kuka heitä on hoitanut.
7. Onko äiti raskaana ja milloin hän synnyttää.
8. Muita avustuksen saamiseen vaikuttavia syitä.

Avustusten anojalta pyydettiin lisäksi myös nimi-, ammatti- ja osoitetiedot. Tämän lisäksi kahden henkilön oli todistettava anomuksen tiedot oikeiksi. *Uudessa Suomessa* ilmestyneessä

⁸⁸ US 28.9.1919.

⁸⁹ Käyttämistäni lähteistä ei tullut esille, käytettiinkö anomuksia avustuksenhaussa kansallisesti.

⁹⁰ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset.

⁹¹ US 28.9.1919; HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset; Luettelo eri jakelupaikkoihin annetuista ruokamääristä Bc:1. Suomen lasten hätäapukomitean arkistossa ei ole koulujen avustusanomuksia.

paikalliskomitean tiedonannossa anomuksiin pyydettiin vastaamaan mahdollisimman tarkasti perheittäin.⁹²

Anomuksen toiselle sivulle anojan oli kirjattava, mitä vaatteita ja elintarvikkeita perheeltä puuttui. Suomen lasten hätäapukomitean tiedonannossa ohjeistettiin, että ”- ainoastaan kaikkein tärkein on merkittävä, koska varasto on hyvin rajoitettu”.⁹³ Toisella sivulla oli myös tarkempi selvitys avustusperiaatteista sekä ohjeistus anomuksen täyttämisestä. Hyväksymisprosessin jälkeen anomuksen toiselle sivulle merkittiin hyväksymispäivämäärä sekä avustettiin perhettä ensisijaisesti vai toissijaisesti.

Osaan avustusanomuksista oli liitetty kansakouluoppilaiden vaate- ja kenkätilauslippuja. Lipukkeisiin kirjattiin oppilaan nimi, mitä vaatekappaleita (takin, housut, päällystakin, hameen, kengät) hän tarvitsisi ja mitä kokoa. Luokanopettaja allekirjoitti lipukkeen. Kansakouluoppilaiden vaateavustukset oli tarkoitettu lapsille, joiden vanhemmat eivät pystyneet hankkimaan vaatteita lapselleen. Huoltajan oli todistettava tilanne opettajalle.⁹⁴ Vaatteiden sekä elintarvikkeiden avuntarvetta kartoitettiin Helsingissä myös kansakoulujen avustuksella.⁹⁵ Myös Tampereella kansakoulunopettajat kertoivat keskusapukomitealle apua tarvitsevista koululaisista.⁹⁶ ARA:n ohjeistuksen mukaisesti avunanojen oli ilmoitettava paikallisille komiteoille juuri koulunopettajien kautta.⁹⁷ Helsinkiläisten avustusanomuksiin tehtyjen merkintöjen perusteella perheille jaettiin muitakin vaatekappaleita, kuin mitä kansakoululaisten tilauslipukkeisiin oli merkitty.

⁹² US 28.9.1919; HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset. Lisää avustusanomuksen ulkonäöstä liitteessä 2.

⁹³ US 28.9.1919.

⁹⁴ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomuksiin liitetyt kansakouluoppilaiden vaate- ja kenkätilauslipukkeet.

⁹⁵ US 28.9.1919.

⁹⁶ Sappinen 2010, 67.

⁹⁷ Surface & Bland 1931, 85.

3.4. Avunanoja koskevat kontrollikäytännöt

Perhe kärsinyt paljon ja velkaantunut tuntuvasti. Toivottaman kurja koti, ei kerrassaan mitään. Myyty minkä ovat voineet.

Asfalttityömiehen avustusanomukseen merkitty huomautus.⁹⁸

Yhteiskunnallinen keskustelu huono-osaisista lisääntyi Suomessa 1800-luvun jälkipuoliskolla. Tuomitsevan asennoitumisen rinnalla voimistui näkökulma, jossa hädänalaisuus ymmärrettiin laajempänä yhteiskunnallisena ongelmana. Köyhyyden käsitettiin johtuvan kykenemättömyyden sijaan köyhästä riippumattomista tekijöistä.⁹⁹ Vähitellen vahvistuvat näkökulmat köyhyydestä sekä yhteiskunnan vastuusta eivät kuitenkaan vaikuttaneet köyhäinavun periaatteisiin. Suomen lasten hätäapukomitean toiminta-aikana voimassa olleen köyhäinhoitoasetuksen mukaisesti työhön kykenevän oli hankittava elantonsa itse. Kunnallinen köyhäinhoito oli tarkoitettu vain henkilöille, jotka eivät voineet huolehtia itsestään tai perheestään. Työkyvyttömyys johtui useimmiten sairaudesta tai vanhuudesta, joihin kunnan ratkaisuina toimivat laitoshoido ja ulkopuolisen kotiin elänteelle sijoittaminen.¹⁰⁰

Köyhäinhoidon piiriin hakeutui kuitenkin myös toimeentulovaikeuksiin joutuneita työkykyisiä henkilöitä. Köyhäinhoitoasetuksen mukaisesti kuntien vastuulla oli päättää, avustettaisiinko myös työhön kykeneviä.¹⁰¹ Kuntien vaillinaista sosiaalipolitiikkaa täydensivätkin erilaiset sosiaalialan järjestöt ja työnantajien järjestämät palvelut.¹⁰² Kuntien ratkaisuna väliaikaisesti heikentyneeseen elintasoon olivat tilapäisesti jaettavat avustukset, joita annettiin sairauden ja vähäisten tulojen johdosta sekä perheen elättäjän kykenemättömyydestä elättää perhettään. Riittämättömän toimeentulon rajana toimi väliaikaisessa köyhyydessä välttämätön ruoka ja perheellisillä asunto.¹⁰³

Sisällissodan jälkeen suomalainen sosiaalipolitiikka joutui koetukselle, sillä sisällissota jätti jälkeensä tuhansia vanhempansa menettäneitä lapsia. Suomessa oli vuonna 1918 noin 14 000–

⁹⁸ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 185/167.

⁹⁹ Jaakkola 1994, 91, 117.

¹⁰⁰ Jaakkola 1994, 112–113; Haapala 1995, 200. Köyhäinhoitoa koskeva vaivaishoitoasetus oli voimassa vuoteen 1922 (Jaakkola 1994, 117).

¹⁰¹ Jaakkola 1994, 112–113.

¹⁰² Urponen 1994, 184.

¹⁰³ Haapala 1995, 200.

20 000 sotaorpoa. Vanhemman tai vanhempien menehtyminen vaikeutti perheiden taloudellista tilannetta. Suurin osa sotaorpoperheistä eli köyhyydessä, koska vanhemmalta puuttui vakituinen toimeentulo.¹⁰⁴ Helsingissä sotaorpoja oli lähes 900, joista suurin osa oli punaisten vanhempien lapsia.¹⁰⁵

Sodan jälkeisessä kahtiajakautuneessa yhteiskunnassa valkoisten ja punaisten perheiden avustustoiminta erotettiin toisistaan. Valkoiset lesket ja orvot olivat oikeutettuja valtion tarjoamaan tukeen, mutta punaorpojen oli turvauduttava kuntien köyhäinhoitoon.¹⁰⁶ Lastenhuollon historiaa tutkinut Panu Pulma on osoittanut, että sosiaalityötä täydentävien yksityisten hyväntekeväisyysjärjestöjen merkitys korostui sisällissodan jälkeen.¹⁰⁷

Punaorpoja ja -leskiä avustettiin ensisijaisesti kotona, mutta epäselvissä tapauksissa köyhäinhoitoa oli ohjeistettu sijoittamaan punaorpolapset joko toisiin perheisiin tai lastenkoteihin.¹⁰⁸ Kunnalliseen köyhäinhoitoon turvautumisessa oli nöyryyttäviä piirteitä. Tuen vastaanottaminen johti kansalaisoikeuksien menettämiseen, minkä vuoksi apua tarvitsevat olivat haluttomia hakemaan köyhäinapua.¹⁰⁹ Lisäksi tilapäisesti kunnan avustukseen tukeutuvien oli useimmiten korvattava avustus työnteolla esimerkiksi työtuissa tai hätäaputoissa. Avustukset nähtiinkin köyhäinhoidon piirissä vastikkeellisena toimeentulona. Vastasuoritusten avulla pyrittiin kontrolloimaan sekä köyhäinhoidon kuluja että ohjaamaan avustettavien työmoraalia.¹¹⁰

Käsitys vastikkeettoman avustamisen mahdollisista vahingollisista vaikutuksista johti myös SLA:n pohtimaan toimintaansa tarkemmin. Maksuttoman avustustyön ajateltiin vaikuttavan avustettaviin vahingollisesti ja heikentävän avustettavien halua huolehtia omasta toimeentulosta. SLA pohti toteuttavansa vastasuorituksia, joiden avulla tällainen haitallinen kehitys olisi estetty. Avustustoimikunta lähetti paikalliskomiteoille kiertokirjeen, jossa työsuorituksiksi oli kaavailtu tehtäviä, jotka olisivat samalla parantaneet avustettavien taloudellista tilannetta. Mahdollisiksi työsuorituksiksi oli lueteltu vaatteiden ja kenkien

¹⁰⁴ Haapala 1995, 202.

¹⁰⁵ Kaarninen 2008, 19.

¹⁰⁶ Urponen 1994, 163.

¹⁰⁷ Pulma 1987, 187–188.

¹⁰⁸ Urponen 1994, 163; Satka 1994, 275.

¹⁰⁹ Satka 1994, 275; Pulma 1987, 131.

¹¹⁰ Jaakkola 1994, 112–113; Urponen 1994, 182.

paikkaaminen, kodin siivous, peltöjen raivaus sekä kotiteollisuustuotteiden valmistus.¹¹¹ SLA:n lähettämässä kiertokirjeessä huomautettiin vastasuoritusjärjestelmästä:

Tällaista velvoitusjärjestelmää on kuitenkin varovasti sovellettava ja tavalla, jonka paikallinen apukomitea avustuksen laatuun ja valitseviin olosuhteisiin nähden katsoo sopivaksi. - - Hyvällä tahdolla luulisi tällä tavoin menettelemällä voitavan saavuttaa kauniita tuloksia.¹¹²

Avustustoimikunta sekä paikalliset komiteat eivät lopulta toteuttaneet ajatusta, koska komiteoiden ei ollut mahdollista valvoa vastasuoritusjärjestelmän toimintaa.¹¹³

Vaikka Avustustoimikunnan pohtimaa vastasuoritusjärjestelmää ei toteutettu, Helsingin paikalliskomitea valvoi avustettaviaan tarkistamalla avustusanomuksiin ilmoitetut tiedot paikkansapitäviksi avustusta anoneiden koteihin tehdyillä tarkastuskäynneillä, joiden avulla arvioitiin paikalliskomitean näkökulmasta perheiden ahdingon tilaa. Tarkastajat kirjasivat huomioita perheen tilanteesta avustusanomuksiin. Kommentit ovat viranomaisten tulkitsemia huomioita perheiden tilanteista.

Avunalaisten koteihin kohdistuneet käynnit olivat tavallinen käytäntö kunnallisen köyhäinhoidon parissa. Kotikäynnit perustuivat vuoden 1879 köyhäinhoitoasetukseen, jonka mukaisesti kunnat oli jaettu peräänkatsomus-alueisiin, joissa toimi kotikäyntejä tekeviä peräänkatsojia. Kaupungeissa kotioloja tarkastivat myös vapaaehtoiset köyhäinkaitsijat.¹¹⁴ Köyhyyden kokemusta 1930-luvun pula-aikana tutkinut Gia Virkkunen on kertonut, että kunnan köyhäinhoidon ja koulun kontrolli ulottui avustettavien koteihin. Kotikäyntien tarkoituksena oli sekä ohjeistaa että kontrolloida avunalaisia perheitä.¹¹⁵

Sisällissodan jälkeen köyhäinhoidon kontrolli avunalaisten elämästä vahvistui, kun kunnan lastentarkastajia kehoitettiin valvomaan köyhäinhoitoon turvautuvien punaorpoperheiden lastenkasvatusta. Tarkastajia ohjeistettiin vierailemaan kodeissa vähintään kuusi kertaa viikossa sekä valistamaan perheitä kasvatuksesta ja kodin siisteydestä. Perheiden

¹¹¹ Tigerstedt 1920, 266–267.

¹¹² Tigerstedt 1920, 266–267.

¹¹³ Sappinen 2010, 51.

¹¹⁴ Satka 1994, 265–267.

¹¹⁵ Virkkunen 2010, 247.

kasvatusmetodeihin puuttuminen kertoikin sosiaalihuollon asennoitumisesta köyhäinhoidon avustamiin henkilöihin. Työväenluokan elämäntapaan ja moraaliin pyrittiin vaikuttamaan tietämättöminä pidettyjä työläisiäitejä valistamalla. Valistustyön pyrkimyksenä oli opettaa työväestöä huolehtimaan itsestään ja perheestään.¹¹⁶

Köyhäinhoidon viranomaiset arvioivat kotikäynneillä avustettavien kotia ja perhettä kiinnittämällä huomiota esimerkiksi kodin siisteyteen, perheen elämäntapoihin ja terveyteen sekä lastenhoitoon.¹¹⁷ Köyhäinhoidon kotikäyntien arviointikohteet muistuttavatkin Suomen lasten hätäapukomitean tarkastajien kirjaamia huomioita. Ulkotyöläisen Hermanin anomukseen tarkastaja oli merkinnyt perheen lohduttomasta terveystilanteesta: ”Isällä on vaan yksi silmä. Äiti sairastaa, munuaistautia, vatsakatarria ja vatsahaavaa. Olavilla on ilkeitä mätäpäiseitä. On muuten heikko ja huono.”¹¹⁸ Tarkastaja oli kertonut myös kahdeksanhenkisen perheen vanhempien sairauksista tarkasti: ”Äiti on hyvin sairas. Kovaa reumatismia. Ei voi ilman apua hoitaa talouttaan. Toinen käsi melkein työhön kelpaamaton, toinen vähän parempi. Isä sairastaa vaikeata vatsakatarria ja hänellä on sitä paitsi huonot silmät.”¹¹⁹

Kotitarkastuksia tehneet ovat monesti huomauttaneet myös perheiden taloudellisesta tilanteesta. Sekatyöläisen Hildan anomukseen tarkastaja oli kirjoittanut tietoja äidin työttömyydestä sekä 14-vuotiaan tyttären tienesteistä: ”Äiti tilapäisesti työttömänä. Toivoo myöhemmin saavansa työtä kunnan rakennustöissä Kalliolla. Aune ansaitsee noin 5 mk päivässä.”¹²⁰ Kotitarkastajien merkinnöissä kerrottiin myös tyypillisesti perheenjäsenten työttömyydestä, perheen palkoista ja velkojen suuruudesta.

Tarkastajat kiinnittivät huomiota myös kodin siisteyteen kuten siivoojan Hedvikin anomuksessa ”Koti köyhä ja epäsiisti. Äidille ei ole vakituista työtä, siivoo maalauksien jälkeen huoneistoissa.”¹²¹ sekä sekatyöläisen Idan anomuksessa ”Koti jotakuinkin siisti.”¹²² Gia Virkkunen on todennut, että maaseudun pieneläjänaishille vaatteiden sekä kodin siisteys edusti yhteiskunnan arvojen ja tavoitteiden noudattamista. Vaatteiden ja kodin puhtaanapito oli

¹¹⁶ Satka 1994, 264, 275.

¹¹⁷ Pettersson 2011, 44.

¹¹⁸ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 239/175.

¹¹⁹ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 421/359.

¹²⁰ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 187/198.

¹²¹ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 7/188.

¹²² HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 30/190.

osoitus yhteisölle perheen kunniallisuudesta huono-osaisuudesta huolimatta.¹²³ Toisaalta siivotonta asuntoa pidettiin myös epäterveellisenä asuinpaikkana.¹²⁴ Suomen lasten hätäapukomitean tarkastajat huomioivat kodin siisteyden todennäköisesti juuri vähävaraisen kunniallisuuden sekä terveyssyiden takia, vaikka kodin siisteydellä ei ole lopulta merkitystä perheen ahdinkoa arvioitaessa.

Suomen lasten hätäapukomitean tarkastajat kiinnittivät huomiota myös äitien naimattomuuteen, sillä esimerkiksi kolmen lapsen äidin Marian miehen arveltiin joko kuolleen tai äidin olevan naimaton.¹²⁵ Naimattomien äitien lastenkasvatuskykyihin suhtauduttiin epäillen, joten yhteiskunta pyrki kontrolloimaan sekä äitien siveellisyyttä että lastenkasvatusta.¹²⁶ Lisäksi kunnallinen köyhäinhoito ja yksityinen hyväntekeväisyys eivät suhtautuneet suotuisasti naimattomien äitien perheiden avustamiseen.¹²⁷

Avustusta anoneiden ilmoittamia tietoja pyrittiin valvomaan kotikäyntien lisäksi myös kahden todistajan avulla, joiden henkilötiedot anomukseen oli merkittävä. Lisäksi anomuksiin kirjattujen huomioiden perusteella, avustusta anoneiden ilmoittamia köyhäinhoitohallitukselta saatuja avustussummia tarkistettiin. Osaan anomuksista oli merkitty korjauksia kunnalta saatuihin avustussummiin tai -ajankohtiin.¹²⁸

3.5. Ruoka-annosten jako Helsingissä

Nälän kituuttamia lapset ovat.

Työttömän tehtaalaisen Emilian avustusanomus.¹²⁹

Kahden lapsen äidin Emilian työpaikka oli ollut suljettuna raaka-ainepulan takia, minkä vuoksi työttömän lesken oli vaikea hankkia perheelleen ruokaa. Työläisperheen tuloista suurin osa kuluikin ruokatarvikkeisiin. Mitä vähävaraisempi perhe oli, sitä suurempi osa perheen tuloista kului ruokatarpeisiin.¹³⁰ Työväestön ravintotilanteesta kertoo, että vuosina 1905–1906 tehdyn

¹²³ Virkkunen 2010, 64–65.

¹²⁴ Harjula 2007, 31.

¹²⁵ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 155/197.

¹²⁶ Satka 1994, 279.

¹²⁷ Pulma 1987, 95.

¹²⁸ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, esimerkiksi anomukset 297/312 ja 708/416.

¹²⁹ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 484/365.

¹³⁰ Jaakkola 1994, 83.

tutkimuksen perusteella Helsingin työläiskaupunginosissa asuneista lapsista lähes neljäsosa oli lisäravinnon tarpeessa.¹³¹

Maailmansodan myötä kasvaneet elinkustannukset laskivat elintasoja, mikä vaikeutti erityisesti kaupunkien työväestön elämää. Vähävaraisten työläisperheiden arki hankaloitui edelleen, kun hintojen nousun myötä peruselintarvikkeisiin ei ollut enää varaa. Lisäksi kaupungissa myytiin säännöstelyn ohi pimeästi elintarvikkeita, joiden kalliit hinnat olivat liikaa työläisperheille.¹³²

Suomen lasten hätäapukomitean toiminta-aikaan erilaisten elintarvikkeiden hinnat olivat nousseet rauhanajasta lähes 11–12 kertaisesti.¹³³ Vaikka puutteellinen elintarviketilanne alkoi vähitellen hellittää keväällä alkaneiden elintarviketoimitusten myötä, yleinen hintataso pysyi vielä maailmasodan jälkeisinäkin vuosina korkeana.¹³⁴

Hankalan tilanteen vuoksi Helsingissä aloitettiin Yhdysvaltojen avustuksella lapsille ja äideille suunnattu ruokailuohjelma. Helsingissä jaettiin ruoka-annoksia jo kesällä ennen Suomen lasten hätäapukomitean toimintaa. Paikalliskomitean järjestämänä ruokailu toteutettiin loka–joulukuussa 1919 sekä keväällä 1920. Suomen lasten hätäapukomitean avustustyön tarkoituksena oli toimia tilapäisenä apuna samalla tavalla kuin kunnallisessa köyhäinhoidossakin.¹³⁵

SLA ohjeisti paikalliskomiteoita ruoka-annosten jakamisessa. Avustustoimikunta oli ilmoittanut, että ruuat olisi jaettava mahdollisuuksien mukaan valmiina ruoka-annoksina koulukeittiöissä tai muissa vastaavissa laitoksissa.¹³⁶ Helsingissä ruoka-annoksia valmistettiin kunnallisessa keskuskeittiössä, josta annokset kuljetettiin kansakouluihin ja jakelupaikkoihin.¹³⁷ Helsingissä ruokaa jaettiin koulujen lisäksi maanantaista lauantaihin

¹³¹ Waris 2016 (1932/1934), 491.

¹³² Haapala 1995, 189, 192–193.

¹³³ Haapala 1995, 188.

¹³⁴ Nyström 2013, 326; Elintarvikkeiden ja eräiden muiden tarveaineiden hinnat Suomen eri paikkakunnilla vuonna 1919, *Sosiaalinen aikakauskirja* 1920/4, 152, 155.

¹³⁵ Tigerstedt 1920, 253, 261. Suomen lasten hätäapukomitean ruuanjakoluetteloon jakamisajankohdaksi oli merkitty 17.10.–15.12.1919 (HKA, SLH, Luettelo eri jakelupaikkoihin annetuista ruokamääristä Bc:1).

¹³⁶ Tigerstedt 1920, 248.

¹³⁷ *US* 28.9.1919.

kahdessakymmenessäkahdessa paikassa. Ruuanjakopaikkoja oli muun muassa Töölössä, Punavuorella, Kalliossa, Kumpulassa ja Pasilassa.¹³⁸

Tampereen kaupungin keskusapukomitea teki yhteistyötä paikallisten organisaatioiden kanssa tehostaakseen toimintaansa. Avustustyötä aloittaessa keskusapukomitea otti yhteyttä ruokailun järjestämisessä Elintarvelautakuntaan sekä paikallisiin järjestöihin. Elintarvelautakunnan tehtäväksi tuli huolehtia ruuanvalmistuksesta keskusapukomitean elintarvikkeista.¹³⁹ Helsingissä ruokailutoiminnasta huolehti yhteistyössä hätäapukomitean kanssa kunnallinen keittola. Kunnalliskeittoloita oli perustettu maailmansodan aikana eri puolille Suomea. Helsinkiin ensimmäiset keittolat perustettiin vuoden 1917 syksynä Kansanravintohallituksen järjestämänä. Toiminnan pyrkimyksenä oli lievittää varattomien ja monilapsisten perheiden ruokatilannetta tarjoamalla ruoka-annoksia edulliseen hintaan pula-aikana.¹⁴⁰ Vähävaraisten lasten ruokailutoiminta oli aloitettu kuitenkin jo ennen maailmansodan vuosia, sillä kansakoululaisten ruokailusta olivat huolehtineet yksityiset yhdistykset kuten vuonna 1905 perustettu Koulukeittoyhdistys.¹⁴¹ Myös hätäapukomitean järjestämä ruokailu oli suunnattu erityisesti koululaisille.¹⁴²

Suomen lasten hätäapukomitea jakoi syksyllä eri viikonpäivinä erilaisia ruoka-annoksia, joita olivat velli, hernekeitto, marjakeitto, riisivelli, lihakeitto, kaalikeitto, vehnäjäuhovelli, ruisjäuhovelli, perunakeitto, linssikeitto, herne- ja papukeitto, välillä riisivellin kanssa tarjottiin myös mehukiisseliä.¹⁴³ SLA:n puheenjohtaja Robert Tigerstedt kertoi Avustustoimikunnan selonteossa, että pyrkimyksenä oli, että jaettavien annosten kalorimäärä vastaisi noin kolmasosaa päivittäisestä tarpeesta. Annosten kalorimäärä oli laskettu tarkemmin iän mukaan, mutta myös alueittain oli annettu erilaisia ohjeita riippuen paikkakunnan avuntarvitsijoiden tilanteesta sekä saatavilla olevista elintarvikkeista. Alle 2-vuotiaiden annoksen oli arvioitu olevan noin 400 kaloria ja 2–14-vuotiaiden sekä äitien 600 kaloria. Pyrkimyksenä oli turvata riittävä määrä kaloreita erityisesti alle 2-vuotiaille.¹⁴⁴

¹³⁸ HKA, SLH, Luettelo eri jakelupaikkoihin annetuista ruokamääristä Bc:1; Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset. Anomusten joukossa on kaksi ruuanjakelua koskevaa taulukkoa, johon on listattu muun muassa missä, monelle ja kenelle (kotiin vai koululaisille) ruokaa oli jaettu.

¹³⁹ Sappinen 2010, 59–60.

¹⁴⁰ Nyström 2013, 159, 181.

¹⁴¹ Rautavirta 2010, 56.

¹⁴² HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomusten joukossa olevat ruuanjakelua koskevat taulukot

¹⁴³ HKA, SLH, Luettelo eri jakelupaikkoihin annetuista ruokamääristä Bc:1.

¹⁴⁴ Tigerstedt 1920, 248–250, 260.

SLA:n selonteon mukaan Helsingissä jaettiin elintarvikkeiden saavuttua 2–14-vuotiaille sekä äideille kuuden päivän viikkoannoksena:

300 grammaa ruisjauhoja	joka sisälsi 1 050 kaloria
125 g riisiryynettä	437 kaloria
75 g herneitä	232 kaloria
75 g papua	232 kaloria
50 g sokeria	200 kaloria
30 g ihraa	264 kaloria
2 tölkkiä kondensoitua maitoa	1 000 kaloria
Yhteensä	3 415 kaloria ¹⁴⁵

Ympäri Suomea jaetut ruoka-annokset olivat 2–14-vuotiaille sekä äideille 458–669 kalorin päiväannoksia, 1–2-vuotiaille 443–494 ja alle 1-vuotiaille 300–343 kalorin päiväannoksia.¹⁴⁶

SLA oli ohjeistanut paikalliskomiteoita jakamaan avustettaville elintarvikkeita kotiin, jos perheessä oli pieniä lapsia tai jos matkat ruokien jakopaikoille olivat pitkät.¹⁴⁷ Suomen lasten hätäapukomitean *Uudessa Suomessa* ilmestyneessä tiedonannossa kerrottiin, että osassa jakopaikoista oli mahdollista saada myös kotiin vietäviä annoksia, jotka olivat tarkoitettu alle kouluikäisille lapsille, imettäville ja raskaana oleville äideille. Avustusanomuksella anotuissa ruoka-avustuksissa oli kyse juuri näistä kotiin jaettavista ruoka-annoksista. Kotiin jaettavaan annokseen oikeutetut saivat avustuskomitean kansliasta kortin näytettäväksi ruuanjakopaikalla.¹⁴⁸

Suomen lasten hätäapukomitean järjestämän ruokailun oli tarkoitus jatkua vasta myöhemmin keväällä, koska elintarvikkeita ei ollut tarpeeksi toiminnan jatkamiseen. *Uudessa Suomessa* helmikuun 15. päivänä ilmestyneessä artikkelissa kuitenkin kerrottiin, että toiminta aloitetaan kolmen päivän päästä uudelleen, koska ”nyttemmin on kuitenkin osoittautunut välttämättömäksi jälleen alottaa ruuan jakelu”. Ruokailun järjestäminen toteutui

¹⁴⁵ Tigerstedt 1920, 254–259. Selonteossa ei eritellä tarkemmin myöhemmin Helsingissä jaettuja annoksia. Myöhemmin joulukuussa annoksia pienennettiin, jotta avustus olisi riittänyt kaikille tarvitseville.

¹⁴⁶ Tigerstedt 1920, 259.

¹⁴⁷ Tigerstedt 1920, 248. ARA:n avustuseriaatteisiin kuului, että lasten ruoka-avustus tapahtuisi paikallisissa julkisissa keittoloissa ja ruokaa saisi viedä kotiin vain poikkeustilanteissa (Surface & Bland 1931, 85).

¹⁴⁸ *US* 28.9.1919.

kaupunginvaltuuston myöntämien 50 000 markan avulla. Uudelleen alkanut ruokailu toimi samalla tavalla ja samoin perustein kuin aikaisemmin syksyllä.¹⁴⁹ Lisäksi perheillä, jotka eivät olleet aikaisemmin mukana avustuksessa tai joiden anomukset oli hylätty syksyllä, oli mahdollisuus anoa sitä avustusanomuksella.¹⁵⁰

SLA:n selonteossa kerrotaan, että Helsingissä avustuksia jaettiin vuosien 1919–1920 aikana laajimmillaan 2 783 henkilölle. Heinä- ja elokuun aikana avustuksia jaettiin laajimmillaan 1 506 henkilölle, loka–joulukuussa taas 2 719 avustettavalle sekä seuraavan vuoden maaliskesäkuussa 2 783 henkilölle.¹⁵¹

Taulukko 1. Avustettavien lukumäärä Helsingissä 1919–1920

	1919	1920
tammikuu	-	-
helmikuu	-	-
maaliskuu	-	2783
huhtikuu	-	2783
toukokuu	-	2783
kesäkuu	-	2783
heinäkuu	1065	-
elokuu	1506	-
syyskuu	-	-
lokakuu	2417	-
marraskuu	2719	-
joulukuu	2691	-

Lähde: Tigerstedt 1920, 261.

Surface & Bland esittävät, että Helsinkiin olisi toimitettu lasten ruokintatoimintaa varten 24 000 tonnia elintarvikkeita kesä–elokuussa 1919 ja loka–tammikuussa taas lähes 54 000 tonnia. Yhdysvaltojen järjestämiä elintarvikkeita oli lähetetty Helsinkiin myös yksityishenkilölle B. Nybergille helmi–kesäkuussa 1920.¹⁵² Nyberg oli Suomen lasten

¹⁴⁹ US 15.2.1920.

¹⁵⁰ US 15.2.1920; HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset.

¹⁵¹ Tigerstedt 1920, 261. Suomen lasten hätäapukomitean avustamistyön lopullisesta laajuudesta ei ole tietoa. SLA:n selonteossa mainituissa avustettavien lukumäärissä ei ole ilmoitettu, koskivatko luvut sekä ruoka- että vaateavustuksen piirissä olevia henkilöitä. Lisäksi ruokailun ajankohdasta: SLA:n selonteossa ruokailun oli merkitty alkaneen uudelleen vasta maaliskuussa, vaikka *Uuden Suomen* ilmoituksessa toiminnan oli ilmoitettu alkavan jälleen helmikuun 18. päivä.

¹⁵² Surface & Bland 1931, 592–598. Table 317, Finland – A.R.A - European Children's Fund, Detail of Internal Deliveries for Child Feeding, by Districts and Kitchens, by Months.

hätäapukomitean kanslian johtaja.¹⁵³ Suomen lasten hätäapukomitean ruuanjakoon liittyvät merkinnät päättyvät joulukuuhun 1919, mutta muun muassa avustusanomuksiin kirjatut tiedot viittaavat komitean toimineen vielä kevään aikana.

3.6. Vaatteiden jako Helsingissä

Lasten koulunkäynti riippuu vaatetusavusta, jos ei saa vaatteita on koulunkäynti keskeytettävä.

Työläisen Marian anomus.¹⁵⁴

Hätäaputoissa työskennelleen Marian 14- ja 13-vuotiaiden lasten opinnot olivat riippuvaisia paikalliskomitean lahjoittamista vaatteista. Gia Virkkusen tutkimuksen haastateltavat muistelivat koulun keskeytyneen 1930-luvun pula-aikana vaatteiden puutteeseen. Eräs haastateltavista kertoi olleensa poissa koulusta vuoden, kunnes hän sai koululta kenkäavustuksen. Talvisin lasten koulunkäyntiä vaikeuttikin erityisesti kenkien puuttuminen.¹⁵⁵

Työläisten taloudellista tilannetta heikensivät maailmansodan myötä kasvaneet elinkustannukset, minkä vuoksi työläisperheissä ei ollut varoja kuin aivan välttämättömään.¹⁵⁶ Työväestön tulojen riittämättömyydestä pääkaupungissa kertoo, että Helsingin elintarviketoimikunta oli ehdottanut elintarvikkeiden ostamisessa käytössä olevan hinnanalennusjärjestelmän ulottamista myös vaatteiden ja kenkien ostoon.¹⁵⁷

SLA:n vuonna 1919 keräämien tietojen perusteella vaatteiden puute oli Suomessa jopa suurempi kuin kuntien kohtaama elintarvikepula.¹⁵⁸ Suomi saikin Yhdysvalloilta avustuksena

¹⁵³ US 28.9.1919. Helsingin paikalliskomitealle saapuneiden elintarvikkeiden ja vaatteiden tarkasta määrästä ei ole tietoja, jonka vuoksi tiedot näistä perustuvat Surfacen & Blandin esittämiin tietoihin. Sappinen osoittaa pro gradu –tutkielmassaan teoksen tietojen eroavan Tampereen paikalliskomitean omista merkinnöistä (Sappinen 2010, 63–64).

¹⁵⁴ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 861/406.

¹⁵⁵ Virkkunen 2010, 93.

¹⁵⁶ Haapala 1995, 122, 189.

¹⁵⁷ KHKK 1919, 112. Ehdotusta ei toteutettu, koska kaupunginvaltuusto koki Köyhäinhoitohallituksen sekä kansakoulujohtokunnan tukevan vähävaraisia vaatteiden hankinnassa. Lisäksi uuden järjestön toiminnan järjestämisen koettiin olevan kallista.

¹⁵⁸ Tigerstedt 1920, 265.

Amerikan Punaisen Ristin lahjoittamia vaatteita, jotka ARA toimitti Suomeen.¹⁵⁹ Näiden vaatteiden jakamisesta huolehti SLA paikallisten toimijoiden avustuksella. Vaateavustusta haki Avustustoimikunnalta 376 kuntaa, joista useammassa kerrottiin neljäsosan asukkaista tarvitsevan vaatteita. Lahjoitusvaatteiden rajallisuuden vuoksi osa avustusta hakeneista Länsi- ja Etelä-Suomen kunnista jäi ilman vaateavustusta. Yhteensä vaateapua annettiin 317 kunnalle, joissa avustusta sai 267 000 henkilöä.¹⁶⁰

Amerikan Punaisen Ristin vaatelähetys saapui Suomeen heinäkuussa 1919. Lähetyksessä oli yhteensä 297 000 kg erilaisia käytettyjä miesten, naisten ja lasten vaatteita. Suomeen saapui lähetyksessä myös 44 900 kg käyttämättömiä villavaatteita kuten miesten sukkia, villapaitoja, lakkeja ja rannekkeita. Vaatteiden lajittelusta ja lähettämistä vastasi Ellen Klatt. Vaatteiden jakaminen aloitettiin marraskuun lopulla ja vaatteiden toimittaminen paikkakunnille saatiin päätökseen tammikuussa.¹⁶¹

Helsinkiläiselle paikallisjärjestölle saapui syksyllä jaettavaksi noin 15 000 vaatekappaletta.¹⁶² Tampereella paikallinen avustuskomitea jakoi vaatteet yhteistyössä kaupungin köyhäinhoitohallituksen kanssa, mutta Suomen lasten hätäapukomitealle toimitettujen vaatteiden organisoimisesta ei ole tarkempaa tietoa.¹⁶³ Vaatteiden ja kenkien lisäksi hätäapukomitea jakoi puutteenalaisille perheille myös peitteitä.¹⁶⁴ *Uudessa Suomessa* julkaistun Suomen lasten hätäapukomitean tiedonannon mukaan vaatteet jaettiin avustuksensaajille jakelupaikassa Sofiankadulla. Jonojen estämiseksi avunsaajille ilmoitettiin, milloin vaatteet olivat noudettavissa.¹⁶⁵

ARA täydensi myöhemmin Punaisen Ristin vaatelahjoitusta lähettämällä Suomeen kenkiä ja erilaisia vaatemiaaleja kuten, kengännauhoja, sukkia, lankaa, neuloja ja nappeja. Nämä toimitukset saapuivat joulukuun ja helmikuun välisenä aikana. Vaatemateriaaleista valmistettiin erityisesti lastenvaatteita, jotka tehtiin Sosiaalihallituksen Naistöiden

¹⁵⁹ Surface & Bland 1931, 135, 182. The American National Red Cross teki hyväntekeväisyyttä Euroopassa maailmansodan jälkeen. Amerikan Punainen Risti pyrki järjestämään etenkin lääkinällistä apua, mutta järjestö lahjoitti myös elintarvikkeita ja vaatteita yhteistyössä muiden avustusjärjestöjen kanssa. (Surface & Bland 1931, 58–59.)

¹⁶⁰ Tigerstedt 1920, 265.

¹⁶¹ Tigerstedt 1920, 264–265.

¹⁶² KHKK 1919, 118.

¹⁶³ Sappinen 2010, 59.

¹⁶⁴ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset.

¹⁶⁵ *US* 28.9.1919.

keskuskomitean avustuksella työttömien naisten työtuissa. Vaatteista valmistettiin yli 52 000 tyttöjen ja poikien vaatekappaletta, jotka lähetettiin 267 kuntaan. Vaatteet toimitettiin pääasiallisesti Pohjois-Suomeen ja Itä-Karjalaan.¹⁶⁶

Yhdysvaltalaisten lahjoitusvaatteiden lisäksi SLA järjesti presidentti K. J. Ståhlbergin lahjoitusvaroista valmistettujen vaatteiden valmistuksen, lajittelun ja jakelun. Nämä vaatteet tuotettiin myös Naistöiden keskustoimiston välityksellä naisten työtuissa. Lahjoitusvaroista valmistui reilu 1 000 poikien ja tyttöjen pukua, jotka jaettiin Pohjois- ja Itä-Suomen kuntiin.¹⁶⁷

¹⁶⁶ Tigerstedt 1920, 265. Surface & Bland esittävät, että Helsinkiin lähetettiin vaatetarvikkeita tammikuun ja toukokuun välillä. Käyttämistäni lähteistä ei tule esille, oliko näissä vaatetarvikkeissa kyse kappaleessa mainituista vai lähetettiinkö Suomeen uusia vaatetarvikkeita myöhemmin. (Surface & Bland 1931, 602. Table 319 Finland- A.R.A. –European Children’s Fund. Details of Internal Deliveries of Children’s Clothing, by Districts of Communes – Reconstruction Period 1919-1924. Distribution from January to May 1920.)

¹⁶⁷ Tigerstedt 1920, 252, 265.

4. Suomen lasten hätäapukomitean avustettavat

4.1. Perhekoko ja -rakenne

Hyväksytyjen avustusanomusten lukumäärän perusteella Suomen lasten hätäapukomitea avusti lähes 2 400 huono-osaista helsinkiläisperhettä. Tutkimukseen valitsemassani näytteessä, Suomen lasten hätäapukomitean avustamia perheitä oli 431.¹⁶⁸ Avustusanomuksiin pyydettyjen tietojen perusteella hätäapukomitean avustamissa perheissä oli tyypillisesti kolme tai neljä henkilöä. Avustettavat perheet olivat suurimmillaan 10–12 hengen perheitä, mutta suurperheitä yleisempiä olivat kuitenkin pienet, äidin ja yhden lapsen tai kahden lapsen muodostamat perheet.¹⁶⁹

Taulukko 2. Avustusanomuksiin kirjatut perhekoot

Perheenjäsenien määrä	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Perheiden määrä	50	90	91	69	64	31	25	7	1	1	1

Lähde: HKA, SLH: Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset.

Komitean avustamat perheet olivat keskiarvoisesti hieman pienempiä kuin aikalaisperheet yleensä, sillä tyypillisesti perheissä oli 1910-luvulla 4,6 perheenjäsentä. Työläisperheissä taas oli tavallisesti vanhemman tai vanhempien lisäksi 1–2 lasta. Niukan toimeentulon varassa eläneissä työläisperheissä perheenjäsenten lukumäärä vaikuttikin jopa ansioita enemmän perheen taloudelliseen tilanteeseen. Työläisperheissä elintaso laski perhekoon kasvaessa ja erityisesti kolmas lapsi vaikutti perheen toimeentuloon.¹⁷⁰ Perheen elannon hankintaa saattoivat vaikeuttaa myös erilaiset sosiaaliset ongelmat kuten perheenjäsenen kuolema, työttömyys ja sairastuminen. Erityisesti monilapsisilla perheillä ja yksinhuoltajilla oli sosiaalisen turvan puuttuessa vaikeuksia selviytyä kohtaamistaan ongelmista.¹⁷¹

¹⁶⁸ En ole laskenut perheiden lukumäärään viiden kasvattilapsen anomusta, joista puuttuvat tiedot kasvattiperheiden koosta ja rakenteesta. Lisäksi lukumäärässä ei ole mukana Suomen lasten hätäapukomitean avustamaa 70-vuotiasta naista. Yhteensä valitsemassani näytteessä hätäapukomitean avustamia henkilöitä oli 1 983, joista 1 213 oli alle 15-vuotiasta.

¹⁶⁹ Osaan avustusanomuksista oli merkitty jälkikäteen eri käsialoilla perheenjäseniä. Olen laskenut mukaan perheeseen anomukseen merkityt perheenjäsenet. Perheiden kokoon ei ole laskettu mukaan kadoksissa olleita perheenjäseniä, ulkomailla asuneita, muualla hoidossa olleita perheenjäseniä tai aikuisia lapsia, jotka asuivat muualla. Lisäksi kahteen anomukseen oli merkitty toisen vanhemmista kuolleen. Todennäköisesti vanhempi oli kuollut sen jälkeen, kun avustusanomuksen tiedot oli luovutettu hätäapukomitealle. Olen laskenut nämä vanhemmat osaksi perheitä.

¹⁷⁰ Haapala 1995, 121; Markkola 1994, 55.

¹⁷¹ Jaakkola 1994, 85.

Suomen lasten hätäapukomitean avustamista perheistä lähes 70 % oli yksinhuoltajaäitien perheitä.¹⁷² Sosiaaliset vaikeudet hankaloittivatkin etenkin yksinhuoltaperheiden toimeentuloa.¹⁷³ Hätäapukomitean avustamalla perheenäideillä yksinhuoltajuus johtui erityisesti miehen kuolemasta, sillä 180 perheessä perheenisä oli menehtynyt.¹⁷⁴ Puolison kuoleman taustoihin ei anomuksissa juuri paneuduta, mutta muutamissa anomuksissa miehen menehtymisestä kerrottiin tarkemmin. Merkintöjen perusteella miesten kuolemat koskivat tyypillisesti sisällissotaa. Perheenisät olivat menehtyneet muun muassa nälkään vankilassa, punavankina Tammisaaressa, rintamalla sekä Helsingin valloituksessa. Sisällissodan synkkiin vaikutuksiin viittaavat myös kuolinvuoden 1918 toistuminen avustusanomuksissa.¹⁷⁵ Sisällissota jätti jälkensä esimerkiksi erääseen avustettavaan kolmihenkiseen perheeseen. Perheen isä Väinö oli menehtynyt Suomenlinnan vankileirillä vuonna 1918, jonka vuoksi perheen toimeentulo oli sairaan äidin tilapäisten siivoustöiden varassa.¹⁷⁶

Osassa Suomen lasten hätäapukomitean avustamista perheistä toimeentulon hankinta oli vaikeutunut puolison kadottua. Sisällissodan vaikutus on havaittavissa myös miesten katoamisissa. Puoliso oli merkitty kadonneeksi 23 avustusanomuksessa, joista osassa miehen kerrottiin kadonneen sisällissodan aikana. Miesten katoamisten taustalla oli myös muitakin syitä, sillä esimerkiksi sekatyöläisen Hildan mies oli kadonnut merimies.¹⁷⁷ Lisäksi yhdeksässä yksinhuoltajaäidin anomuksessa mainittiin miehen jättäneen perheensä tai puolisoiden eronneen.¹⁷⁸

Yksinhuoltajuus kosketti myös naisia, joiden puoliset olivat joutuneet vankilaan. Perheenjäsenen vankila-aika vaikeutti perheen selviytymistä, sillä puolisoiden oli huolehdittava perheen elatuksesta toisen poissa ollessa. Ajanjakso saattoikin velkaannuttaa perheet, joilla ei ollut perheen pääelättäjän toimeentulon lisäksi muita ansioita.¹⁷⁹ Hätäapukomitea avusti 12 perhettä, joissa perheenisä oli joutunut vankilaan. Annan puoliso David oli tuomittu

¹⁷² Yksinhuoltajuuden syitä tai perheenisän poissaoloa ei mainita osassa anomuksista: 45 anomuksessa isästä ei ole mainintaa ja 15 anomuksessa kerrotaan, ettei perheellä ole isää. Yhteensä anomuksia, joissa isän poissaolosta ei kerrota tarkemmin on 68.

¹⁷³ Halila 1977, 145; Jaakkola 1994, 85.

¹⁷⁴ Miesten muut kuolinsyyt johtuivat erityisesti terveysongelmista, joihin tutustutaan myöhemmin. Puolisoiden oli merkitty menehtyneen myös muun muassa vahingonlaukaukseen.

¹⁷⁵ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, esimerkiksi anomukset 188/199, 132/229 ja 711/284.

¹⁷⁶ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 328/1626.

¹⁷⁷ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 508/248.

¹⁷⁸ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, esimerkiksi anomukset 510/249 ja 509/282.

¹⁷⁹ Nyström 2013, 294–295.

maanpetoksesta 12 vuodeksi vankilaan. David suoritti tuomiotaan Tammisaaren pakkotyölaitoksessa eli Tammisaarella sijainneessa vankileirissä. Perheenäiti elätti 6-, 4- ja 2-vuotiaita lapsia kunnan hätäaputoista saatavilla ansioilla.¹⁸⁰ Kaikki hätäapukomitean perheiden miesten vankilatuomiot eivät kuitenkaan liittyneet sisällissodan myötä langetettuihin tuomioihin. Tildan puoliso Walfrid oli tuomittu varkaudesta Turun kuritushuoneeseen.¹⁸¹

Puolisoiden poissaolo johtui vankeuden lisäksi myös Amerikkaan tai muualle ulkomaille muutosta. Vuosisadan vaihteessa Amerikkaan lähdettiin erityisesti taloudellisten mahdollisuuksien perässä. Suomesta Amerikkaan matkasikin ennen ensimmäistä maailmansotaa noin 280 000 henkilöä.¹⁸² Hätäapukomitean avustamissa neljässä perheessä perheenisä oli lähtenyt joko Amerikkaan, Venäjälle tai tarkemmin määrittelemättä ulkomaille.

Suomen lasten hätäapukomitean avustamien perheiden joukossa oli myös kuusi perhettä, joista perheenisät huolehtivat yksin. Yksinhuoltajaperheiden lisäksi 14 perheeseen kuului vanhemman tai vanhempien ja lapsien lisäksi isovanhempi tai muita sukulaisia. Modistina työskennelleen Annan perheeseen kuului 9- ja 8-vuotiaiden lasten lisäksi isänäiti sekä miehen sisko.¹⁸³ Hätäapukomitean avustamissa perheissä oli myös kahden vanhemman perheitä, joita perheiden joukosta oli lähes 24 %.

Vaikeassa taloudellisessa tilanteessa perheiden oli turvauduttava ajoittain lasten sijoittamiseen sukulaisten luo tai kunnan köyhäinhoidon kautta kasvattiperheisiin. Köyhäinhoidon sijaan äidit kuitenkin huolehtivat useimmiten oma-aloitteisesti lapsen sijoittamisesta, jotta lapsen elättäminen ei olisi siirtynyt täysin ulkopuolisille viranomaisille.¹⁸⁴ Tampereen työläisperheitä tutkinut Pirjo Markkola on todennut, että sukulaisiin turvautuminen oli yksi merkittävistä työläisten toimeentulostrategioista. Sukulaisten luomasta turvasta kertovat, että Suomen suurimmissa kaupungeissa, Helsingissä, Tampereella, Turussa ja Viipurissa lähes puolet orvoista kansakoululaisista asui sukulaisten luona ja kolmasosa vieraissa perheissä 1900-luvun alussa.¹⁸⁵

¹⁸⁰ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 397/180.

¹⁸¹ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 257/267.

¹⁸² Haapala 1995, 96–97.

¹⁸³ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 1515/755.

¹⁸⁴ Petterson 2011, 61.

¹⁸⁵ Markkola 1994, 85, 124–125.

Eräässä Suomen lasten hätäapukomitean avustamassa perheessä äiti Aino oli jäänyt työttömäksi sairaan lapsen takia ja turvautunut tilanteessa sukulaisten apuun. Kuusihenkisen perheen 12-vuotias tytär oli muuttanut isovanhempiensa luokse Jyväskylään. Aino kertoi avustusanomuksessa perheen tilanteesta: ”On köyhyys, kun olen leski ja ollaan melkein ilman vaatteita, ja itseläni ei ole kengistä minkälaista tietoa, en voi saada irti, kun olen ilman työtä, kaikki on kallista.”¹⁸⁶ Toisessa avustetussa perheessä kaikki perheenjäsenet olivat riippuvaisia sukulaisten avusta. Kodissa vierailut tarkastaja kirjoitti perheen tilanteesta:

Äiti sairastaa parantumattomasti keuhkotautia (on enää vain sängyssä), ei voi elää yli talven. On nyt vanhan 80-vuotiaan äitinsä luona maalla. Olavi [13-vuotias] on tällä haavaa siellä auttamassa. Aino [9-vuotias] asuu täällä tätinsä luo. Perhe on monta vuotta ollut yksinomaan sukulaisistaan riippuvainen.¹⁸⁷

Myös sukulaisten toimeentulo oli saattanut heikentyä, sillä hätäapukomitealta anottiin apua sedän luona asuvalle isänsä menettäneelle 4-vuotiaalle sukulaispojalle.¹⁸⁸ Vaikeassa taloudellisessa tilanteessa sukulaiset saattoivatkin turvautua esimerkiksi köyhäinhoitoon, jonka maksama korvaus auttoi elatuksesta selviytymiseen.¹⁸⁹

Sukulaisten luomaan sosiaaliseen turvaverkkoon ei kuitenkaan ollut aina mahdollista turvata, jolloin perheiden oli käännyttävä kunnan köyhäinhoidon puoleen. Suomen lasten hätäapukomitean avustaman seitsemänhenkisen perheen 14-vuotias tytär ja 8-vuotias poika olivat sijoitettuna maalle Helsingin Lastensuojelukeskuksen puolesta. Kukaan perheestä ei pystynyt huolehtimaan toimeentulosta, sillä perheen isä Wiktor oli vankilassa, äiti Olga ja vanhin 14-vuotias tytär olivat työttöminä. Perheen äiti kertoi työttömyydestään: ”En ole saanut työtä kesäkuun aikana. Tein vähän aikaa hätäaputyötä, ompelin Betaniaan [Kaupunkilähetykseen], mutta kun loppui minulta, niin olen taas ollut ilman työtä.”¹⁹⁰

Vähävaraisten perheiden lisäksi Suomen lasten hätäapukomitea avusti myös kasvattiperheitä sekä kasvattiperheisiin sijoitettuja lapsia. Lasten sijoittaminen kasvattiperheisiin oli yksi

¹⁸⁶ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 683/307. Lainaukseen on lisätty pilkut luettavuuden vuoksi. Yhteensä kodin ulkopuolella olevia lapsia oli 21 perheessä. Lasten kohdalle oli merkitty esimerkiksi ”maalla”, ”kasvatustilaksessa” ja ”lastensuojelukeskuksen puolesta sijoitettuna”.

¹⁸⁷ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 45/192.

¹⁸⁸ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 318/272.

¹⁸⁹ Petterson 2011, 38.

¹⁹⁰ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 768/310.

yleisimmistä lastensuojelun muodoista kotihuollon lisäksi.¹⁹¹ Kahden sisaruksen, 13-vuotiaan Helgan ja 6-vuotiaan Huugon, isä oli kaatunut sodassa ja äiti oli vankina, minkä vuoksi lapset olivat sijoitettuna kasvattiperheeseen. Sisaruksista huolehtinut Lyydia oli jäänyt työttömäksi sairautensa takia.¹⁹²

Avustusanomusten joukossa oli myös 70-vuotiaan maalarin lesken, Linan avustusanomus, joten Suomen lasten hätäapukomitea ulotti avustamisen tarveharkintaisesti muihinkin huono-osaisiin helsinkiläisiin. Myös Tampereen paikalliskomitea avusti iäkkäitä kaupunkilaisia.¹⁹³ Linan anomuksessa kerrottiin, että punaiset olivat varastaneet rouvalta huhtikuun alussa hänen vuode- ja arkivaatteensa Kirkkonummen asemalla. Linan anomukseen oli merkitty ”suoranainen sodan uhri”.¹⁹⁴

4.2. Avustettavien perheiden asuinpaikka ja -tilanne

Perhe ilman asuntoa, asuvat toisten luona. Miehen työ satunnaista, ollut työttömänä satamalakon takia pitemmän ajan. Myyneet ja pantanneet kaikki mitä on voinut.

Nelihenkisen perheen avustusanomukseen kirjattu merkintä.¹⁹⁵

Helsinkiläisten määrän kasvaessa vuosisadan vaihteessa kaupungin asutuksen rajat alkoivat laajeta. Asutus levittäytyi keskuksen ulkopuolelle esikaupunkialueille ja kaupungin ulkopuolella sijaitseviin asutuskeskittyymiin. Asukasmäärän lisääntyessä kaupunki jakaantui sosioekonomisesti yhä selvemmin työväestön keskittyessä kaupungin reunamilla sijaitseviin asuinalueisiin. Varsinkin Pitkäsillan pohjoispuolesta muodostui työväestön asuinalue. Kaupunkien korttelit eivät jakaantuneet kuitenkaan erityisen jyrkästi porvariston ja työväestön asuttamiin alueisiin, sillä Helsingin kaupunginosissa asui laajasti eri yhteiskuntaluokkiin kuuluvia.¹⁹⁶

¹⁹¹ Pulma 1987, 68–70.

¹⁹² HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 505/217.

¹⁹³ Sappinen 2010, 66.

¹⁹⁴ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 871/480.

¹⁹⁵ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 312/270. Suomen lasten hätäapukomitean avustusanomuksissa ei pyydetty tietoa perheiden asuinoloista, mutta muutamiin anomuksiin oli kodissa vierailut tarkastaja kirjannut huomioitaan perheiden kurjista asuinoloista.

¹⁹⁶ Åström 1956, 165–169; Waris 2016 (1932/1934), 224–232, 236–240; Nyström 2013, 26, 36, 233.

Suomen lasten hätäapukomitean avustamista perheistä yli 60 % asui Pitkäsillan pohjoispuolella Kallion, Alppiharjun, Sörnäisten, Hermannin ja Vallilan asuinalueilla. Pitkäsillan pohjoispuolen lisäksi työläiset asuivat myös erityisesti Punavuorella, jossa Kampin lisäksi asui 14 % hätäapukomitean avustamista perheistä.¹⁹⁷ Näiden alueiden lisäksi perheitä asui myös varsinkin Kaartinkaupungissa ja Ullanlinnassa, joissa asui 5 % perheistä.

Vaikka Helsingin asutus oli vähitellen levittäytynyt kaupungin laitamille, helsinkiläisille ei riittänyt maailmansodan jälkeisinä vuosina asuinkelpoisia asuntoja. Kaupungin sosiaalilautakunnan tekemässä kyselyssä selvisi, että Helsingissä oli kesäkuussa 1919 noin 4 000 asukasta vailla asuntoa. Maailmansodan vaikutuksesta huonontuneen asuntotilanteen korjaamiseksi kaupunkiin olisi pitänyt rakentaa 2 000 uutta asuinhuonetta. Asuntopulasta johtuen helsinkiläiset olivat muuttaneet asumaan asuintalojen kellari- ja ullakotiloihin. Kansallisen asuntolaskelman mukaan huhtikuussa 1919 Helsingissä asui 4 000 asukasta kellareissa ja ullakoilla 1 250 kaupunkilaista. Asuntopulan takia pääkaupungissa asuttiin myös asuinkelvottomilla asuinpaikoilla. Helsingin lastensuojeluviranomaiset olivat joutuneet sijoittamaan huonoissa asuinoloissa eläneitä lapsia kaupungin lastensuojelulaitoksiin.¹⁹⁸

Helsinkiä kurittanut asuntopula oli vaikuttanut vähävaraisten helsinkiläisperheiden asumisolosuhteisiin, sillä muutamassa avustusanomuksessa kerrottiin perheiden kokemasta asunnottomuudesta. Ompelijana työskennellyt Johanna joutui asumaan tallissa kahden kuukauden ajan asunnottomuuden takia: ”Huoneen puutteessa olen asunut yhdessä tallissa 2 kuukautta ja oli siellä vaikea tehdä neuloustöitä joista minun kuitenkin pitää elää.” Avustusanomuksessa ei mainittu, asuivatko perheen lapset myös tallissa.¹⁹⁹ Asuntopulan lisäksi perheiden asunnottomuus johtui myös taloudellisen tilanteen heikentymisestä, josta oli todennäköisesti kyse myös luvun alussa mainitun nelihenkisen perheen tilanteessa. Perheen taloudellinen tilanne oli kurjistunut perheenisän työttömyyden vuoksi, mutta myös sodan aikaisen matkustelun ja elämisen tueksi otettujen lainojen vuoksi.²⁰⁰ Työläisperheillä suurin osa tuloista kului ruuan ja vaatteiden lisäksi asumiskustannuksiin.²⁰¹

¹⁹⁷ Åström 1956, 165–168.

¹⁹⁸ Nyström 2013, 323.

¹⁹⁹ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 395/298.

²⁰⁰ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 312/270.

²⁰¹ Jaakkola 1994, 83.

Vuonna 1920 tehdyssä kulutustutkimuksessa selvisi, että Helsingissä asuttiin ahtaaimmin, ja tiiviimmin pääkaupungissa asuttiin työväestön keskuudessa.²⁰² Työläisperhe asui tavallisesti yhden huoneen ja keittiön asunnoissa. Asuinahtauteen vaikuttivat perheenjäsenten määrä, sillä perheen kasvaessa asuinolot muuttuivat tiiviimmiksi.²⁰³ Työväestön asuinolojen ahtaus ilmenee myös Suomen lasten hätäapukomitean avustamien perheiden avustusanomuksissa, joissa perheiden kerrottiin asuvan yhdessä huoneessa. Esimerkiksi siivoojana työskentelevän Lyydian kolmihenkisen perheen ahtaat asuinolot olivat hätäapukomitean avustamien perheiden joukossa tyypillisiä. Perhe jakoi huoneen toisen perheen kanssa, jonka myötä yhdessä huoneessa asui seitsemän henkilöä.²⁰⁴

4.3. Vanhempien ammatit

Työläiset muodostivat merkittävän osan pääkaupungin asukkaista, sillä vuonna 1914 Helsingin asukkaista yli puolet oli työläisväestöä.²⁰⁵ Kaupunkilaistyöväestöön kuului sekalainen joukko eri ammattiryhmiä kuten tehdasteollisuuden työntekijöitä, rakennus- ja sekatyöläisiä, ulkotyöläisiä sekä palveluiden työntekijöitä.²⁰⁶ Avustusanomuksissa ilmoitettujen tietojen perusteella avustettavien helsinkiläisperheiden ammatit edustivat kaupungistuneen ja teollistuneen asuinalueen työväenammattreja, joihin kuuluivat erityisesti ulkotyöläisten, sekatyöläisten sekä palveluammattien työtehtäviä.²⁰⁷

Suomen lasten hätäapukomitean avustusanomuksiin merkittyjen ammattinimikkeiden perusteella olen luokitellut avustettavien perheiden elättäjät ammattiryhmiin.²⁰⁸ Naisten ammatit liittyivät erityisesti sekatyötehtäviin, joihin kuuluivat muun muassa ulkotyöläisen ja hätäaputyöläisten tehtävät. Kolmasosa naisista työskentelikin 1900-luvun alussa erilaisissa sekatyöammateissa.²⁰⁹ Sekatyöläisen toimeentulo oli epävarmaa, sillä sekatyöläiset

²⁰² Nyström 2013, 323.

²⁰³ Haapala 1995, 120; Markkola 1994, 79.

²⁰⁴ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 314/271.

²⁰⁵ Åström 1956, 50, 55.

²⁰⁶ Haapala 1995, 103.

²⁰⁷ Jaakkola 1994, 78–80.

²⁰⁸ Olen ryhmitellyt ammatit Heikki Wariksen *Työläisyhteiskunnan syntyminen Helsingin Pitkäsillan Pohjoispuolelle* -teoksen ammattiryhmien luokittelun mukaisesti. Wariksen luokittelu on kuitenkin osin tulkinnanvarainen. Esimerkiksi ajomiehen ammatti on luokiteltu Wariksen teoksessa osaksi rakennustyömiesten tehtäviä, vaikka ajomiehiä on toiminut myös muuallakin kuin rakennustyömailla.

²⁰⁹ Haapala 1995, 103, 129.

työskentelivät kaupungin rakennustöiden sekä ulkotilojen matalapalkkaisissa ja tilapäisissä työtehtävissä.²¹⁰

Taulukko 3. Naisten ammatit

Ammattiryhmät	Yhteensä	% naisista
Tehtaantyöntekijät	21 hlö	6
Käsityöläiset	38	11
Sekatyöläiset	110	33
Palvelijat ja muut apulaiset	74	22
Apulaiset ja muut virkailijat	3	1
Muut	89	27
Yhteensä	335	100 %

Lähde: HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset.

Toiseksi suurimman ryhmän muodostivat naiset, joiden avustusanomuksiin ei ollut merkitty ammattia ja joiden ammatiksi oli kirjattu joko vaimon tai lesken nimike. Ammatti vailla olevien naisten osuus johtui todennäköisesti siitä, että viranomaisasiakirjoissa naisen ammatinimikettä ei pidetty yhtä tärkeänä kuin naisen siviilisäätyä ja suhdetta mieselättäjäänsä, koska naisen ei katsottu olevan tuottavassa toimessa.²¹¹ Miehistä kolme ei ollut ilmoittanut ammattiaan.

Palvelijoiden ammattiryhmään kuului neljän palvelijattaren ja kotiapulaisen lisäksi runsaasti siivoojia ja pesijöitä. Naiset tekivätkin 1900-luvun alkuvuosikymmeninä töitä erityisesti pyykkäyksen ja siivouksen parissa.²¹² Hätäapukomitean avustamat perheenäidit työskentelivät lisäksi erilaisissa käsityöammateissa, joista suurimman osan muodostivat ompelijat. Käsityöläisten ammattiryhmään kuului myös neulojia, räätälioppilas, hattutyöntekijä sekä leipomotyöntekijöitä. Gia Virkkunen on todennut, että maaseudun vähävaraisten perheiden äidit työllistivät itsensä juuri pyykinpesun, siivouksen, ompelun ja hieronnan avulla.²¹³ Todennäköisesti myös osa komitean avustamista käsityöläisistä ja palvelijan työtehtävissä työskentelevistä naisista työllisti itsensä näiden työtehtävien avulla.

Miehistä suurin osa työskenteli sekatyötehtävissä, joihin kuului sekatyöläisten lisäksi ulkotyöläisiä, työmiehiä sekä aputyömiehiä. Nämä ammattiryhmät kuuluivat epävarman

²¹⁰ Jaakkola 1994, 79.

²¹¹ Vainio-Korhonen 2002, 29, 62–63.

²¹² Haapala 1995, 103, 129.

²¹³ Virkkunen 2010, 196.

toimeentulon varassa elävään ammattitaidottomaan työväestöön.²¹⁴ Toiseksi suurimpaan ryhmään kuuluivat rakennustyömiehet, joiden ammattinimikkeitä olivat muun muassa maalari, muurari, vaskiseppä, asfalttityöntekijä, viilaaja ja kivityöntekijä. Käsityöläisiin kuului taas kaksi suutaria, yksi seppä sekä räätäli. Työväenluokkaisten ammattien lisäksi yksi avustusta anoneista oli merkinnyt olleensa entinen kauppias.

Taulukko 4. Miesten ammatit

Ammattiryhmät	Yhteensä	% miehistä
Tehtaantöntyöntekijät	6 hlö	6
Käsityöläiset	3	3
Rakennustyömiehet	21	20
Sekatyöläiset	56	55
Palvelijat	3	3
Kauppiaat ja muut apuvirkailijat	4	4
Muut	9	9
Yhteensä	102	100 %

Lähde: HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset.

4.4. Vanhempien työllisyystilanne

Tuloni ovat olleet niin pienet, että vaikka vakituiseenkin olen työssä ollut, ei ole ruokaan eikä ulostekoon [veroihin] tahtonut riittää, vaatteisiin ei ensinkään ja nyt työttömyyden takia olen tullut velkaan, joten ei voi saada vaatteita mitenkään.

Kaksihenkisen yksinhuoltajaperheen äiti Fanny.²¹⁵

Vaikka työläisten ansiotulot olivat kohonneet teollistumisen myötä, kaupungin työläisten toimeentulo vaihteli oman sekä perheenjäsenten työmahdollisuuksien mukaan.²¹⁶ Kaupunkien työllisyystilanne oli lähtökohtaisesti työväestölle ajoittain epäsuotuisa, sillä kasvavan kaupungin rakennustyöt tarjosivat työpaikkoja usein vain kausiluontoisesti. Kaupunkilaiset joutuivatkin kohtaamaan erityisesti talvityöttömyyttä, sillä talvisin rakennustöitä ei ollut juuri

²¹⁴ Waris 2016 (1932/1934), 214–215.

²¹⁵ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 852/1706. Lainaukseen on lisätty pilkut luettavuuden vuoksi.

²¹⁶ Markkola 1994, 91; Haapala 1994, 25.

tarjolla.²¹⁷ Suomessa ei ollut järjestäytynyttä työttömyyden torjuntaa, vaan kausityöttömyyden ongelmia pyrittiin ratkaisemaan erityisesti kaupunkien tarjoamilla väliaikaisilla hätäaputoilla.²¹⁸

Kaupunkiympäristön työllisyysongelmien lisäksi maailmansodan ja sisällissodan kauaskantoiset vaikutukset vaikeuttivat helsinkiläisperheiden elannon hankintaa. Maailmansodan vuosina alkaneen talouden laskukauden myötä helsinkiläisten työllistyminen heikentyi. Kaupunkilaisten työtilanne hankaloitui myös sisällissodan päättymisen jälkeen, kun punaisten toimintaan osallistuneiden henkilöiden työhönpaluu hetkellisesti vaikeutui työntajien suhtautuessa punaisiin työnhakijoihin karsaasti. Loppuvuodesta ankara asennoituminen punaisten riveissä palvelleisiin henkilöihin vähitellen höltyi ja työnantajat alkoivat palkata vankileireiltä vapautuneita miehiä.²¹⁹

Työttömyys ei kuitenkaan koskettanut vain miehiä, vaan pääkaupungissa oli myös lähes yhtä monta työtöntä naista, jotka olivat ilmoittautuneet työttömäksi sodan jälkeen erityisesti miehensä kuoltua tai jouduttua vangituksi. Sisällissodan jälkeen kaikille töitä tarvitseville naisille ei ollut tarjolla työtehtäviä. Naisten työttömyystilanteen vuoksi Helsingin kaupunki järjesti hätäaputoita naisille. Helsinkiin perustettiin sisällissodan jälkeen työtupia ja kaksi isoa pesulaa. Bocksbackan tilalla järjestettiin naisille myös maataloustöitä. Helsingin ongelmallisen työttömyystilanteen takia kaupungin oli järjestettävä hätäaputoiden lisäksi kaupunkilaisille myös rahallista tukea. Kaupunkilaisten erittäin vaikeasta tilanteesta kertoo, että köyhäinhoitohallitus jakoi helsinkiläisille vuonna 1918 avustuksia 2,5 kertaa enemmän kuin edellisenä vuotena.²²⁰

Seuraavana vuonna vaikea työttömyystilanne alkoi vähitellen hiipua, sillä työttömien määrä ei kasvanut aikaisempien vuosien huippulukemiin. Miesten aloilla työllisyystilanne alkoi olla jo suotuisa, vaikka työttömyys kosketi edelleen rakennus- ja teollisuusalalla työskenteleviä. Naisten työttömyystilanne pysyi edelleen hankalana. Helsingin kaupunki jatkoikin hätäaputoiden järjestämistä, mutta edeltävää vuotta pienemmässä mittakaavassa.²²¹ Kaupungin järjestämissä hätäaputoissa työskenteli erityisesti tehdas- ja ulkotyöläisiä sekä ilman ammattia

²¹⁷ Åström 1956, 70–74.

²¹⁸ Halila 1977, 111; Haapala 1995, 195; Nyström 2013, 176.

²¹⁹ Nyström 2013, 278, 280, 307.

²²⁰ Nyström 2013, 280, 302–303.

²²¹ Nyström 2013, 320; Siipi 1962, 201.

olevia naisia. Helsingissä naisten hätäaputöitä järjestettiin 590 naiselle vuonna 1918 ja seuraavan vuonna 545 naiselle.²²² Lapsiperheille jaettiin myös avustuksia naisten riittämättömien palkkojen vuoksi.²²³ Vaivaishoitohallitus arvioikin avustaneensa vuonna 1919 lähes 12 000 kaupungin asukasta.²²⁴

Työttömyys kosketi myös Suomen lasten hätäapukomitean avustamia perheitä. Komitean avustamissa kahden vanhemman perheissä työttöminä olivat molemmat vanhemmat 11 % perheistä. Lisäksi perheissä, joissa oli kummatkin vanhemmat, 65 %:ssa perheen isä oli ansiotyössä ja 12 %:ssa vain perheen äiti oli työelämässä. Avustusanomuksiin merkittyjen tietojen perusteella työttömyys johtui noin 21 %:ssa toisen vanhemman työkyvyttömyydestä tai sairastelusta. Kahden vanhemman perheistä vain viidessä molemmat vanhemmat olivat ansiotyössä.

Työssäkäynti oli osa työläisnaisten arkea, vaikka avioliittolain mukaisesti mies oli perheen pääasiallinen elättäjä.²²⁵ Varsinkin perhettään yksin elättävien naisten oli pohdittava perheen toimeentuloa laajemmin. Yksinhuoltajien oli kodin- ja lastenhoidon lisäksi usein tehtävä palkkatöitä kotona tai kodin ulkopuolella.²²⁶ Miehen kuolema vaikutti erityisesti perheen elämään, sillä leskeksi jääminen vaikeutti perheen elannon hankintaan eniten. Sisällissodan jälkeen useassa perheessä nainen siirtyi ansiotyöhön miehen poissaolon takia.²²⁷

Perheen pääasiallisen elättäjän poissaolo oli vaikuttanut myös Suomen lasten hätäapukomitean avustamien perheiden toimeentulomahdollisuuksiin, minkä vuoksi elannon hankinta oli siirtynyt perheenäitien vastuulle. Hätäapukomitean avustamista yksinhuoltajaäideistä 63 % oli työssä kodin ulkopuolella. Suurin osa työssäkäyvien yksinhuoltajaäitien työtehtävistä oli tilapäisiä. Nämä naiset työskentelivät vain vähäistä tuloa tarjoavissa hätäaputöissä tai osaaikaisissa ja satunnaisissa työtehtävissä, joiden myötä toimeentulo saattoi olla hyvinkin epävarmaa. Tilapäiset työtehtävät kertovat myös osaltaan maailmansodan ja sisällissodan jälkeisestä työmarkkinoiden epävarmuudesta, jonka myötä kaupunkilaisten työllistyminen oli vasta osittaista.

²²² Naisten hätäaputyöt, *Sosiaalinen aikakauskirja* 1920/4, 268–270.

²²³ Nyström 2013, 320; Siipi 1962, 201.

²²⁴ Nyström 2013, 326.

²²⁵ Virkkunen 2010, 52–53.

²²⁶ Markkola, 1994, 105–107.

²²⁷ Haapala 1995, 132, 199.

Hätäapukomitean avustamalla pienten lasten yksinhuoltajaperheiden äideillä oli hankaluuksia hankkia perheelle toimeentuloa, koska äidit eivät voineet siirtyä töihin kodin ulkopuolelle pienten lasten takia. Työmiehen leskellä Wilhelmiinalla ei ollut miehensä kuoleman jälkeen mahdollista siirtyä ansiotyöhön perheen 3-, 5- ja 6-vuotiaiden lasten vuoksi. Perheen kodissa käynyt tarkastaja kirjoitti anomukseen: ”Äiti leski. Oli kesän aikana maalla äitinsä luona, joka omistaa torpan Rengossa. On koettanut saada huonetta kaupungissa voidakseen sitte hankkia kotityötä [kotona tapahtuvaa työtä], sillä hän ei voi jättää lapsia kun ovat niin pienet. Ei ole kuitenkaan vielä onnistunut.”²²⁸

Hätäapukomitean avustamat pienten lasten yksinhuoltajaäidit työskentelivät mahdollisuuksien mukaan ansiotyössä. Esimerkiksi kahden pienen lapsen äiti Matilda elätti perhettään myymällä halkoja, mutta työstä saatavat varat eivät riittäneet elämiseen. Matildan kotona käynyt tarkastaja kuvaili tilannetta anomuksessa:

Modern förhindrad att söka sig arbete då hon har ett så litet barn. Hon försörjer sig och barnen med en klabbhandel. Det äldre barnet är inackorderat på landet hos hennes mor för 50 mk i månaden. Hon kan förtjäna högst 6 mk om dagen med sin handel. Har ytterst svårt att komma till rätta.²²⁹

Neljä perheenäitiä oli ilmoittanut tekevänsä töitä kotona, vaikka todennäköisesti myös osa käsityöläisten ja palvelijan ammattiryhmään kuuluneista äideistä työskenteli kotonaan. Pirjo Markkolan Tampereen työläisperheitä koskevassa tutkimuksessa on havaittu, että kaupunkien vähävaraiset työllistivät itsensä kotona tehdyllä ansiotyöllä kuten ompelulla ja tulitikkurasioden valmistuksella. Ompelutyötä tekivät erityisesti pienten lasten äidit, koska kotona ompeleminen mahdollisti työn ja lastenhoidon yhdistämisen.²³⁰

Kun perheenäidit siirtyivät työelämään kodin ulkopuolelle, perheiden oli järjestettävä hoitopaikat perheen pienille lapsille.²³¹ Osa hätäapukomitean avustamista perheistä oli hyödyntänyt kaupungissa sijainneita maksullisia päivähoitopaikkoja, sillä osa näiden perheiden

²²⁸ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 356/357. Hätäapukomitean avustamissa perheissä oli paljon pieniä lapsia, sillä perheissä oli lähes 370 alle 7-vuotiaasta lasta.

²²⁹ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 201/172. *Komma till rätta med* on vanha ilmaisu, joka tarkoittaa *tulla toimeen* (Mikael Reuter ”Komma till rätta med”, Reuters rutor, *Hufvudstadsbladet*, <https://www.kotus.fi/sv/publikationer>, 23.11.2007, viitattu 8.2.2019).

²³⁰ Markkola 1994, 112–113.

²³¹ Petterson 2011, 68.

alle kouluikäisistä lapsista oli hoidossa Helsingissä sijainneissa lastentarhoissa tai leikkikouluissa.²³² Suomen lasten hätäapukomitean toiminta-aikaan yhä useammalla työläisperheellä olikin tarvetta kodin ulkopuoliselle hoitopaikalle, sillä Helsingissä toimi 23 kansanlastentarhaa vuonna 1919. Suuri osa hoitopaikoista sijaitsi Pitkäsillan pohjoispuolen kerrostaloissa.²³³

Vaikka suurin osa hätäapukomitean avustamien yksinhuoltajaperheiden äideistä työskenteli ansiotyössä kotona tai kodin ulkopuolella, joukossa oli myös yksinhuoltaperheitä, joissa perheen äiti oli työttömänä. Yhteensä työttöminä yksinhuoltajaperheiden äideistä oli noin 19 %.²³⁴ Yhdeksällä prosentilla yksinhuoltajaäideistä työttömyys johtui työkyvyttömyydestä. Erilaisten sairauksien aiheuttaman työkyvyttömyyden lisäksi Suomen lasten hätäapukomitean avustamat perheet joutuivat kokemaan työttömyyttä työmarkkinoiden epävakauden vuoksi. Kolmihenkinen perheen äiti Roosa oli työttömänä työn vähyyden takia. Miehensä menettänyt Roosa huolehti yksin perheen toimeentulosta epävarmoilla ulkotyöläisen ansioilla.²³⁵ Suomen lasten hätäapukomitean avustamissa kuudessa yksinhuoltajamiesten perheessä, neljässä perheenisät olivat töissä ja kahdessa isät olivat työkyvyttömiä.

4.5. Lapset ja nuoret työssä

Äidillä ei ole vakituista työtä ja pojat, jotka ovat työssä ovat vielä lapsia, he saavat pientä palkkaa ja menee se heille itselleen ylöspitoon, niin ollen olisin avun tarpeessa.

Yksin neljästä lapsestaan huolehtiva perheenäiti Lyydia.²³⁶

Osa-aikaisten siivous- ja pesutöiden parissa työskennelleen Lyydian 15- ja 13-vuotiaat pojat kävivät Kallion kansakoulua sekä työskentelivät iltaisin kirjapainossa apulaisena ja juna-asemalla kärrypoikana. Jos työläisperheessä elättäjän tulot eivät riittäneet perheen toimeentuloon, lapset ja nuoret osallistuivat elannon hankintaan. Suurikokoisissa perheissä

²³² Tämän ikäisten lasten tilannetta on kuitenkin ajoittain vaikea arvioida, sillä avustusanomuksiin pyydettiin merkkamaan vain, jos lapset kävivät koulua. Suurimpaan osaan hakemuksista pienten lasten kohdalle ei ole kirjattu tietoa lasten tilanteesta.

²³³ Valli 1988, 26.

²³⁴ Olen laskenut työtä vaille oleviksi äideiksi myös sellaiset, joiden kohdalle ei ole merkitty työpaikkaa.

²³⁵ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 712/285.

²³⁶ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 736/423.

lasten ansiot saattoivat kattaa neljäsosan perheen kokonaistuloista.²³⁷ Lasten työnteko johtui osaltaan myös maaseudun tavoista, jotka säilyivät kaupunkiin muuttaneissa työläisperheissä. Kaupungissa lapset aloittivat työnteon nuorena samoin kuin he olisivat tehneet maaseudullakin.²³⁸

Helsingissä lasten työskentely teollisuuslaitoksissa ja käsityön parissa oli 1900-luvun alkuvuosikymmeniin mennessä vähentynyt teollisuuden kehityksen sekä työsuojelua koskevien muutosten myötä.²³⁹ Tehdastöistä koulunpenkeille siirtyneet lapset työskentelivät kuitenkin koulun ohella osa-aikaisissa työtehtävissä lehdenmyyjinä, läheteinä ja kaupustelijoina. Vuonna 1906 tehdyn koululaisia koskevan tutkimuksen mukaan helsinkiläisistä kansakoululaispojista 17 % oli ansiotyössä ja tytöistä 7 %.²⁴⁰

Lasten työssäkäyntiä oli rajoitettu usealla alalla 1900-luvun alussa, joten kansakoulun päätyttyä, noin 13-vuotiaana, lapset tukeutuivat kaupunkiympäristön tarjoamiin erilaisiin työtehtäviin.²⁴¹ Sisällissodan jälkeen lapset siirtyivät vaikean taloudellisen tilanteen sekä vanhempien poissaolon takia sankoin joukoin kadulle, minkä myötä lasten kerjäämisestä kadulla muodostui ongelma.²⁴² Työllään kerjäävien lasten vaikeuksiin pyrittiin vaikuttamaan ja esimerkiksi Helsingissä lasten kadulla harjoittamat työt keskitettiin NMKY:n perustamille MARS-pikatoimistolle, jotka toimivat yhteistyössä kuntien lastensuojelulautakuntien kanssa.²⁴³

Suurin osa Suomen lasten hätäapukomitean avustamien perheiden kouluikäisistä lapsista kävi kansakoulua, vaikka oppivelvollisuutta koskeva asetus ei ollut vielä vuonna 1919 voimassa.²⁴⁴ Perheiden 7–13-vuotiaista lapsista 75 % oli kansakoulussa. Lisäksi pieni osa kansakoulun päättäneistä 13–14-vuotiaista lapsista oli siirtynyt opintieellä eteenpäin ammattikouluun, käsityökouluun tai tyttökouluun. Eräs hätäapukomitean avustamien perheiden äideistä toivoi, että perheen 14-vuotias tytär voisi jatkaa tyttökoulussa perheen toimeentulovaikeuksista

²³⁷ Haapala 1995, 117–118, 120.

²³⁸ Haapala 2013, 116.

²³⁹ Åström 1956, 58–60; Jaakkola 1994, 79.

²⁴⁰ Åström 1956, 59.

²⁴¹ Pulma 1987, 117–118; Åström 1956, 59–60.

²⁴² Pulma 1987, 126.

²⁴³ Pulma 1987, 171–172. MARS-pikatoimistot olivat kasvatuksellisia työlaitoksia, jotka välittivät vähävaraisille ja työttömille pojille työtehtäviä sekä oppisopimuksia (Pikatoimisto Mars, *Suomen Kuvalehti* 1918/52, 722–723).

²⁴⁴ Oppivelvollisuuslaki astui voimaan vuonna 1921 (Pulma 1987, 125). Suurimpaan osaan anomuksista kouluikäisten lasten tilanteesta ei ole kerrottu tarkemmin.

huolimatta. Perheenäiti Ida työskenteli tilapäisissä siivoustöissä, joista saatavat tulot eivät riittäneet viisihenkisen perheen elättämiseen.²⁴⁵

Avustettujen perheiden alle 15-vuotiaista lapsista noin 6 % työskenteli erilaisissa työtehtävissä ja näistä 22 % kävivät työn ohella koulussa. Lapsien tekemä ansiotyö paikkasi Suomen lasten hätäapukomitean avustamissa perheissä vanhempien työkyvyttömyydestä johtunutta vaikeaa taloudellista tilannetta. Esimerkiksi eräässä nelihenkisessä perheessä perheen vanhin poika, 13-vuotias Aatto, työskenteli päivisin asiapoikana sotilasministeriössä ja kävi iltaisin koulua. Perheen äidillä oli hätäaputöitä, mutta perheen pääelättäjä, isä Johannes, ei pystynyt työskentelemään sairautensa takia.²⁴⁶

Suurin osa alle 15-vuotiaista työntekijöistä oli 14-vuotiaita nuoria, jotka olivat todennäköisesti jo kansakoulunsa päättäneitä. Nuorimmat ainoastaan työssäkäyvät lapset olivat 11-vuotiaita, joista toinen työskenteli Pikatoimisto Marsissa ja toinen juoksupoikana. Alle 15-vuotiaiden työtehtäviin kuuluivatkin avustusanomuksiin merkittyjen tietojen perusteella palvelus-, lehtimyyjän sekä juoksupojan- ja tytön tehtävät. Alle 15-vuotiaat avustivat myös vanhempiensa työtehtävissä muun muassa torimyyjinä sekä ajomiehinä.

Kansakoulun päättäneistä 15–17-vuotiaista nuorista oli ansiotyössä 65 %, joista kolme työskenteli päivisin ja kävi iltaisin koulua. Nuorten työnteko oli Suomen lasten hätäapukomitean toiminta-aikaan yleistä, sillä vuonna 1908 teollisuuden ja käsityön parissa työskennelleistä oli 15–17-vuotiaita 6,7 %.²⁴⁷ Paikalliskomitean avustamien perheiden nuoret työskentelivät etenkin tehtaissa ja läheteinä, mutta nuoret olivat töissä myös muun muassa apulaisena lastentarhassa, Sosiaalidemokraattisen Puolueen postitusosastolla, Stockmannilla sekä kirjapainossa. Lisäksi nuorista 6 % kävi koulua, 7 % opiskeli ammattiin ja 8 % oli ammattiopissa erilaisissa työtehtävissä.

Hätäapukomitean avustamien työläisperheiden lapsista ja nuorista työskenteli tarpeen mukaisesti mahdollisimman moni. Maalausliikkeessä työskentelevän perheenäidin Wilhelmiinan lisäksi myös perheen vanhimmat lapset olivat mukana perheen toimeentulon

²⁴⁵ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 1023/856. Kodissa käynyt tarkastaja oli merkinnyt ylös äidin toiveen.

²⁴⁶ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 609/387.

²⁴⁷ Åström 1956, 60.

hankinnassa. Perheen vanhin tytär Signe neuloi hätäaputoimintana, 18-vuotias Tyyne toimi palvelijana, 16-vuotias Eino työskenteli Helsingin Sanomissa sekä 14-vuotias Siiri avusti perhettään jakamalla lehtiä.²⁴⁸

Osassa hätäapukomitean avustamista perheistä oli lasten ja nuorten lisäksi 18–25-vuotiaita perheenjäseniä. Perheiden aikuiset lapset osallistuivat myös mahdollisuuksien mukaan perheen toimeentulon hankintaan kuten eräässä viisihenkisessä perheessä. Perheenäiti Alma oli ollut työttömänä sairauden takia, joten perheen vanhimmat lapset huolehtivat perheen elannosta. Perheen 21-vuotias tytär työskenteli Karl Fazerin karamellitehtaalla sekä 19-vuotias poika valtion telakka- ja konepajalla. Vanhimpien lasten työssäkäynnistä huolimatta perheen toimeentulotilanne oli vaikea. Perheenäiti Alma totesi anomuksessa: ”On vanhimpain lasten pienet ansiot, jotka täytyvät riittää 5 hengen toimeentuloon”.²⁴⁹

Muutamissa hätäapukomitean avustamissa perheissä perheen vanhimmat pojat olivat isän poissaolon johdosta päätyneet perheen pääelättäjän asemaan. Perheen vanhimmat pojat kantoivat tyypillisesti vastuun perheen toimeentulosta, kun perheenisä oli estynyt tukemasta perhettään.²⁵⁰ Erään hätäapukomitean avustaman perheen 18-vuotias Töölön sokeritehtaalla työskennellyt Uno elätti työtöntä äitiään sekä koulua käyvää pikkuveljeään. Perheen toimeentuloa oli vaikeuttanut Unon sairastuminen. Kodissa käynyt tarkastaja kertoi perheen tilanteesta: ”Äiti keuhkotautinen. On kauan ollut työttömänä sairauden tähden. Uno elättää perheen, mutta on sairastanut lavantautia 5 viikkoa Maarian sairaalassa. On nyt terve – 20 mkan palkka päivästä.”²⁵¹

²⁴⁸ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 583/254.

²⁴⁹ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 613/390.

²⁵⁰ Virkkunen 2010, 210.

²⁵¹ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 223/201.

4.6. Perheiden taloudellinen tilanne

Minkä olen nykyään ollu työssä omnibussi osakeyhtiöllä, josta olen nauttinut niin pientä palkkaa, että ei riitä kun ruokaan ja hyyryyn [vuokraan], muitten tarpeiden saamista ei puhettakaan.

Sekatyömies ja nelihenkisen perheen isä Juho.²⁵²

Maailmansodan vuosien aikana kehittynyt inflaatio jatkoi helsinkiläisten kurittamista sotien päättymisen jälkeenkin, sillä elinkustannusten kasvaminen ja palkkojen ostovoiman heikkeneminen jatkui myös Suomen lasten hätäapukomitean toiminta-aikana. Inflaatiosta johtuen usean suomalaisen reaaliensiot olivat vuonna 1919 noin kolmanneksen sotaa edeltävästä tasosta. Helsingissä olot olivat muuta Suomea hankalammat, koska pääkaupungissa elinkustannukset olivat lähtökohtaisesti korkeammat kuin muualla Suomessa. Helsingissä ruoka maksoi kolmanneksen sekä asunto kaksinkertaisesti kuin teollisuuskaupungissa Tampereella. Kalliin ajan vuoksi erityisesti työläisperheissä kulutusta harkittiin tarkoin ja tulot käytettiin vain olennaisimpaan.²⁵³

Suomen lasten hätäapukomitean avustamien lapsiperheiden taloudellinen tilanne oli heikentynyt työttömyyden sekä vähäisten tulojen takia, minkä vuoksi perheillä ei ollut mahdollisuutta hankkia perheenjäsenilleen ruokaa tai vaatteita. Avustusanomuksissa toistuvat lohduttomat toteamukset, etteivät tulot riitä perheen elättämiseen. Hätäaputoissa työskentelevän Annan mies oli tuomittu maanpetoksesta. Kolmesta pienestä lapsestaan huolehtiva Anna kertoi tilanteestaan: ”Lapset ovat pienet, heidän takiaan saan olla joku päivä pois työstä. Työ on summa työtä, en jaksakaan tällaisilla summilla elättää itseänikään.”²⁵⁴ Lisäksi paikalliskomitean avustamien perheiden tulojen riittämättömyydestä kertoo siivojana toimineen kahden lapsen äidin Amandan avustusanomukseen kirjattu huomio: ”Äiti ansaitsee ainoastaan 215 mk. kuukaudessa. Ei voi tulla toimeen niin pienillä tuloilla. On koettanut saada ylimääräistä työtä, vaan ei ole onnistunut.”²⁵⁵

²⁵² HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 461/279. Lainaukseen on lisätty pilkut luettavuuden vuoksi.

²⁵³ Haapala 1995, 117, 188, 191.

²⁵⁴ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 397/180.

²⁵⁵ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 91/195.

Suuressa osassa avustusanomuksista, joissa perheen tilanteesta kerrottiin tarkemmin, todettiin, että tulot riittävät vain välttämättömyyksiin, jolloin vaatteiden ja jalkineiden osto oli lykkääntynyt. Satunnaisesti siivoojana työskentelevä Olga kuvaili nelihenkisen perheen tilannetta paikalliskomitean avustettaville tyypillisesti: ”Vuokra on niin suuri, ja pienet palkat sitte jos työtäkin on. En voi heille saata vaatteita ja jalkineita mitenkään”.²⁵⁶ Ulkotyöläinen ja kahden pienen lapsen äiti Sigrid kertoi perheensä tilanteesta samalla tavalla: ”- - små inkomster som recka till endast till mat och hyra men ej till inköpt af kläder”.²⁵⁷

Suomen lasten hätäapukomitean avustamissa perheissä puolison joutuminen vankilaan oli vaikeuttanut perheen elannon hankintaa, mutta sisällissodasta johtuneet vankeusajat hankaloittivat perheiden elämää vielä vankila-ajan päätyttyäkin. Erään Suomen lasten hätäapukomitean avustaman perheen laivanlämmittäjänä työskennellyt perheenisä Arttur ei ollut saanut passiaan takaisin vangitsemisen jälkeen. Arttur kertoi myös, että vankila-aika oli sairastuttanut hänet: ”Olin 5 kuukautta vangittuna ja syytettynä avun annosta valtiopetokseen, jossa olo aikana sairastuin yleiseen heikkouteen, joka vaivaa vieläkin, syynä oli heikko ravinto.” Perheen toisella lapsella ei ollut kenkiä, jonka vuoksi 9-vuotias ei päässyt osallistumaan kouluopetukseen.²⁵⁸ Paikalliskomitean avustamien perheiden joukossa oli myös yksi perheenäiti, joka oli ollut tutkintovankina todennäköisesti sisällissodasta johtuen. Kolmen lapsen äidin avustusanomukseen oli kirjoitettu: ”- - Ollut tutkinto vankina, ja menettänyt kaiken omaisuutensa sillä ajalla jotenka nyt on todistetusti puutteessa.”²⁵⁹

Vangitseminen kosketi perheiden vanhempien lisäksi myös perheiden aikuisia lapsia. Työttömän siivoojan Alman puoliso oli kadonnut vuonna 1911 ja perheen pääelättäjinä toimivat perheen kaksi poikaa. Perheen taloudellinen tilanne oli kuitenkin huonontunut poikien vangitsemisen johdosta. Alma kirjoitti anomukseen: ”Parhaat perheen elättäjät ovat sotavankina, nimittäin kaksi poikaa. Toinen heistä on Tammisaaressa, toinen Hgin kuristushuoneella. Apu olisi tarpeen.”²⁶⁰ Avustusanomuksissa toistuvat toteamukset perheenjäsenten vankila-ajan vaikutuksista perheen taloudelliseen tilanteeseen ja velkaantuneisuuteen.

²⁵⁶ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 339/355.

²⁵⁷ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 1513/753.

²⁵⁸ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 233/346.

²⁵⁹ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 355/241.

²⁶⁰ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 588/381.

Vaikeassa taloudellisessa tilanteessa osa paikalliskomitean avustamista helsinkiläisperheistä oli tukeutunut velanottoon. Perheet olivat tyypillisesti päätyneet ottamaan velkaa palkan riittämättömyyden tai työttömyysjaksojen vuoksi. Yhdessä hätäapukomitean avustamassa perheessä isä Johan elätti nelihenkistä perhettään satunnaisilla ulkotyömiehen toimilla. Perheen vaikea taloustilanne johtui osaltaan perheen äidin sairastamasta espanjantaudista ja hermosairaudesta. Johan kertoi perheensä taloudellisesta tilanteesta: ”On kallis aika ja on usein saatu maksaa sairaalaa ja lääkkeitä ja viime vuotisia velkoja maksaa, joita on tullut waimon sairauden kautta.” Varojen riittämättömyys vaikutti myös perheen vaatetilanteeseen, sillä kodissa vieraillut tarkastaja kertoi perheen lasten olevan alastomia.²⁶¹

Avustusanomuksissa toistuvat toteamukset vaatteiden puutteen vaikutuksista perheiden lasten koulunkäyntiin. Esimerkiksi työmiehenä toimineen perheenisän seitsemänhenkisessä perheessä kouluikäiset lapset eivät voineet osallistua opetukseen, koska heillä ei ollut vaatteita.²⁶² Hätäapukomitealta oli anottu vaateavustusta myös muistakin kuin puhtaasti taloudellisista syistä. Paikalliskomitea oli avustanut muun muassa tulipalossa vaatteensa menettänyttä perhettä.²⁶³

Toimeentulon vaikeutuessa osa hätäapukomitean avustamista perheistä turvautui myös omaisuuden panttaamiseen kuten neulojana toiminut perheenäiti Alli. Hän huolehti perheen kahdesta lapsesta yksin neulontatyöstä satunnaisesti saatavilla tuloilla. Äidin tulot eivät riittäneet perheen elättämiseen, sillä perheellä oli 120 markan edestä omaisuutta pantissa.²⁶⁴ Hätäapukomitean avustamien perheiden joukossa oli myös yksi perhe, joka oli päätenyt panttaamaan perheen koko omaisuuden, jolloin tarve komitean jakamille vaatteille oli huomattava. Perheen vaikean tilanteen taustalla oli ulkotyöläisenä toimineen, perheenisän Matin neljän kuukauden ajan kestänyt vankeusaika ja sitä seurannut työttömyys.²⁶⁵

Toimeentulovaikeuksiin joutunut perhe saattoi myös ottaa huostaansa lapsia turvatakseen jonkinlaisen toimeentulon, sillä köyhäinhoitohallitus maksoi perheeseen sijoitetuista kasvattilapsista.²⁶⁶ Muutamissa Suomen lasten hätäapukomitean avustamisissa perheissä oli

²⁶¹ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 272/178. Lainaukseen on lisätty pilkut luettavuuden vuoksi.

²⁶² HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 307/234.

²⁶³ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 266/1798.

²⁶⁴ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 190/266.

²⁶⁵ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 327/237.

²⁶⁶ Markkola 1994, 113–114.

kasvattilapsia, sillä avustusanomuksiin oli merkitty, jos perhe sai kasvattilapsista elatusmaksuja. Esimerkiksi perheestään huolehtivan lesken Emilian viisihenkisen perheen nuorimainen oli kasvatuslapsi, josta Köyhäinhoitohallitus maksoi perheelle 90 markkaa kuukaudessa.²⁶⁷

4.7. Perheiden terveystilanne

Modern är mycket sjuklig och får ibland flera dager vara borta ifrån sitt arbete. Har mycket svårt att reda sig med sina inkomster då alla är så sjukliga.

Kolmihenkisen perheenäidin Elinin avustusanomukseen merkitty huomio.²⁶⁸

Sairaudet hankaloittivat työläisperheiden elannon hankintaa. Vakituksessa työsuhhteessa työskentelevillä saattoi olla sairastumisen varalta turvana ammattiyhdistysten sairauskassan jäsenyys, mutta satunnaisesti työskentelevillä sekatyöntekijöillä tällaista mahdollisuutta ei ollut.²⁶⁹ Lievätkin sairaudet saattoivat olla työläisperheen tulevaisuudelle ongelmallisia.²⁷⁰

Useassa Suomen lasten hätäapukomitean avustamassa perheessä elannon hankinta oli vaikeutunut, koska vanhemman tai vanhempien terveys oli heikentynyt. Paikalliskomitean avustamista yksinhuoltaperheistä 13 %:ssa äiti oli työkyvytön tai sairaana. Näistä perheistä 29 %:sta sairaat äidit oli mahdollisuuksien mukaan työelämässä erilaisissa satunnaisissa työtehtävissä. Esimerkiksi kuusihenkisen perheenäidin Annan sydäntauti vaikutti äidin työntekoon. Terveiden ollessa parempi, äidillä oli mahdollisuus tehdä väliaikaisesti siivoustöitä.²⁷¹ Perheissä, joissa oli kaksi vanhempaa, työttömyys johtui noin 21 %:ssa toisen vanhemman työkyvyttömyydestä tai sairastelusta. Ainoastaan yhdessä perheessä molemmat vanhemmat olivat työkyvyttömiä.

Suomen lasten hätäapukomitealta avustusta anoneilla oli mahdollisuus kuvata tarkemmin avustusanomuksissa perheensä terveydentilaa. Anomuksiin kirjatut, hyvin lyhyetkin,

²⁶⁷ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 351/314.

²⁶⁸ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 996/694.

²⁶⁹ Jaakkola 1994, 84–85.

²⁷⁰ Linnanmäki 2005, 141–142, 215–216.

²⁷¹ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 443/326. Avustettavien perheiden terveydentila perustuu perheiden omiin kuvauksiin perheiden terveydestä.

kuvaukset luovat lohduttoman kuvan sekä lasten että vanhempien terveydentilasta. Terveyden kuvattiin useimmissa avustusanomuksissa olevan ”huono”, ”heikko”, ”sairaallinen” tai ”huononpuoleinen”.²⁷² Suurimmassa osassa anomuksista perheen terveystilanteesta kerrottiin vain lyhyesti paneutumatta tarkemmin huonon terveydentilan taustoihin. Näissä anomuksissa mainittiin lyhyesti perheenjäsenen sairastaneen, olevan heikossa kunnossa tai olevan/olleen sairaalahoitossa.

Kahteen avustusanomukseen oli lisäksi liitetty perheen vanhempien terveystilannetta tarkemmin kuvaavia selvityksiä. Toinen näistä selvityksistä koski kirvesmiehenä työskennelleen Klausin käsivammaa. Lääkärin laatimassa selvityksessä kerrottiin perheenisän käsivarren kyynärnivelen vamman vaikutuksista työssäkäyntiin. Selvityksen mukaan perheenisä käsi oli jäänyt heikoksi ja vaillinaiseksi, minkä vuoksi hän ei ole pystynyt työskentelemään täyspäiväisesti.²⁷³ Toiseen anomukseen liitetty selvitys koski perheenäidin työkyvyttömyyttä, joka johtui vaikeasta nivelreumasta.²⁷⁴

Sairastavuuden yleisyys vaihteli perheissä yhden perheenjäsenen huonosta terveydentilasta koko perheen sairastavuuteen. Esimerkiksi ulkotyöläisen Wilhelmiinan koko nelihenkinen perhe oli sairastanut. Kotiolojen tarkastaja oli kirjannut avustusanomukseen: ”Perhe köyhä. Kaikki sairastanut. Äidillä on ollut verensyöksyä. Vanhempi poika on hyvin heikko ja vähäverinen. Nuorin poika on sairastanut kovaa keuhkokuumetta.”²⁷⁵

Avustusanomuksiin kirjattujen tietojen perusteella hätäapukomitean avustamien perheiden vanhemmat sairastivat erityisesti keuhkoihin ja sydämeen liittyviä sairauksia sekä lapset tuhkarokkoa sekä tuberkuloosia. Muita avustusanomuksiin merkittyjä sairauksia olivat muun muassa erilaiset tartuntataudit sekä hermo- ja nivelsairaudet. Helsinkiläisperheiden vakavasta sairastamisesta kertovat myös vanhempien kuolleisuus erilaisiin sairauksiin ja tartuntatauteihin. Muutamit vanhemmat olivat menehtyneet tuberkuloosiin, syöpään sekä sydäntautiin. Työväestö sairastuikin erityisesti aliravitsemuksen, yksipuolisen ravinnon sekä epäterveellisten asuinolojen vaikutuksesta. Työläisten pitkät työpäivät ja lämpimien aterioiden puute johti usein

²⁷² Avustusanomuksien joukossa on myös muutamia anomuksia, joissa perheiden terveydentilan kuvailtiin olevan ”hyvä” tai ”terve”. Osassa anomuksista perheiden terveydentilaa ei ole lainkaan kuvattu.

²⁷³ HKA, SLH, Hyväksytty ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 770/294.

²⁷⁴ HKA, SLH, Hyväksytty ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 1501/743.

²⁷⁵ HKA, SLH, Hyväksytty ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 162/164.

erilaisiin ruuansulatus- ja puutostauteihin. Lisäksi vakavasti työväestöä sairastuttivat bakteeri-infektiot sekä erilaiset tartuntataudit.²⁷⁶

Suomen lasten hätäapukomitean toiminta-aikaan suomalaisia piinasi tavallisten infektioitautien lisäksi myös espanjantaudiksi kutsuttu influenssapandemia, joka alkoi levitä nopeasti ympäri Eurooppaa keväällä 1918. Influenssa kuritti eurooppalaisia aalloittain ja kolmas epidemia-aalto koettiin vuoden 1919 keväällä.²⁷⁷ Espanjantaudin tappavuutta on verrattu ensimmäisen maailmansodan kuolonuhreihin, sillä influenssaan menehtyi puolen vuoden aikana enemmän ihmisiä kuin maailmansodan rintamilla. Espanjantauti oli poikkeuksellisen vaarallinen nuorille aikuisille. Suomessa espanjantautiin menehtyi vuosien 1918 ja 1919 aikana noin 19 000–27 000 ihmistä.²⁷⁸

Suomeen espanjantauti levisi viimeistään alkukesästä 1918. Helsingissä tauti oli aluksi lievempi, mutta toisen aallon iskiessä syksyllä epidemia oli aikaisempaa vakavampi. Uudelleen tauti saapui Helsinkiin kohtalokkaana kevättalvella 1919 leviten kaupungissa nopeasti. Helsingissä kevään aikana työpaikat tyhjenivät ja jopa hautajaisten järjestäminen vaikeutui kasvaneiden kuolemantapausten vuoksi. Huhtikuussa 1919 Helsingissä kuoli influenssaan lähes kolmekymmentä ihmistä päivittäin.²⁷⁹ Helsingissä espanjantauti kurittikin erityisesti työväestön asuinalueella asuneita ihmisiä. Espanjantaudin levinneisyyttä tutkinut Eila Linnanmäki onkin todennut influenssan olleen yhteydessä helsinkiläisten asumisahtauteen, vähävaraisuuteen sekä alueen tuberkuloosikuolleisuuteen.²⁸⁰

Vakava influenssa rasitti myös Suomen lasten hätäapukomitean avustamia lapsiperheitä. Espanjantautia olivat sairastaneet sekä lapset että vanhemmat. Eräässä paikalliskomitean avustamasta viisihenkisestä perheestä kaikki perheenjäsenet olivat sairastuneet espanjantautiin keväällä influenssaepidemian kolmannen aallon vaikuttaessa Suomessa.²⁸¹ Lisäksi kahdessa avustusanomuksessa perheenisän kerrottiin kuolleen espanjantautiin vuosina 1918 ja 1919.²⁸² Avustusanomuksiin merkittyjen tietojen perusteella espanjantauti kuritti hätäapukomitean avustamia perheitä tyypillisesti viikkojen ajan kuten perheenäitiä Serafia. Sairas äiti oli ollut

²⁷⁶ Jaakkola 1994, 84–85; Waris 2016 (1932/1934), 596–610.

²⁷⁷ Linnanmäki 2005, 9–10.

²⁷⁸ Linnanmäki 2005, 10, 168–169, 215.

²⁷⁹ Linnanmäki 2005, 65–68, 94–102, 105–107.

²⁸⁰ Linnanmäki 2005, 128–131.

²⁸¹ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 939/483.

²⁸² HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 187/198, 413/318.

neljän viikon sairastelun jälkeen liian heikossa kunnossa työntekoon, jonka vuoksi hän oli ollut työttömänä koko kesän ajan.²⁸³

Suomen lasten hätäapukomitean avustamien joukossa oli miehiä, joiden terveydentila oli heikentynyt vankilassa vietetyn ajan johdosta. Sekatyöläisen Kallen vankila-ajasta johtuneet terveysongelmat vaikuttivat perheenisän työkykyyn. Perheen luona vierailut tarkastaja kertoi perheen tilanteesta tarkemmin:

Hyvin köyhä. Melkein kaikki omaisuus pantissa. Mies ollut Viaporissa [Suomenlinnan vankileirillä] 8 kuuk. ja on hänellä sittemmin avonaisia haavoja ruumiissa, jotka väliin menevät kiinni, väliin avaantuvat. Hoidetaan Marian sairaalassa. On usein poissa työstä sairauden tähden.²⁸⁴

Avustusanomuksissa pyydettiin tietoja myös perheenäidin mahdollisesta raskaudesta. Suomen lasten hätäapukomitean avustamien perheiden äideistä raskaana oli yhdeksän naista, joiden lasketut ajat vaihtelivat kuukauden sisältä seuraavan vuoden huhtikuuhun. Suomen lasten hätäapukomitea pyrkimyksenä oli avustaa lasten lisäksi erityisesti raskaana olevia sekä imettäviä äitejä.

²⁸³ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 1083/508.

²⁸⁴ HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 3/187.

5. Johtopäätökset

Helsinkiläisten arki oli vaikeutunut maailmansodan ja sisällissodan johdosta monin tavoin. Maailmansodan vuosina kehittyneet epävakaaat työmarkkinat ja kasvaneet elinkustannukset kurittivat kaupunkilaisia taisteluiden päätyttyäkin. Ulkomaalaisista elintarvikkeista riippuvaliset suomalaiset joutuivat kohtaamaan sotavuosien aikana lisäksi alati pahenevan pula-ajan. Vakavin pula-aika alkoi kuitenkin vuoden 1919 aikana vähitellen taittumaan amerikkalaisten järjestämien elintarvikelähetysten myötä.

Väliaikaisesti vaikeutuneeseen toimeentuloon ei ollut vielä Suomen lasten hätäapukomitean toiminta-aikaan vakiintuneita torjuntatapoja. Kunnalliseen köyhäinhoitoon oli oikeutettu ainoastaan työhön kykenemättömät henkilöt, joiden työkyvyttömyys johtui useimmiten vanhuudesta tai sairaudesta. Kuntien vastuulla oli päättää, avustettaisiinko myös työhön kykeneviä paikkakuntalaisia. Kuntien ratkaisuna tilanteeseen olivat hätäaputyöt sekä tilapäisesti jaettavat avustukset, joita järjestettiin työttömille myös Helsingissä. Kuntien vaillinaista sosiaalitoimea täydensivätkin lähiyhteisön tuki, hyväntekeväisyysorganisaatiot, työntajien palvelut sekä työväestön keskinäiset avustusjärjestöt.

Helsingissä toiminut paikallinen avustusorganisaatio, Suomen lasten hätäapukomitea oli valtakunnallisen ja virallisen avustusorganisaation Suomen Lasten Avustustoimikunnan alainen toimija. Suomen Lasten Avustustoimikunta oli yhdysvaltalaisen puolivirallisen avustusjärjestön the American Relief Administrationin kehotuksesta huhtikuussa 1919 perustettu organisaatio. Suomen Lasten Avustustoimikunta järjesti valtioneuvoston rahoittamana amerikkalaisten lahjoittamia vaate- ja elintarvikeavustuksia ympäri Suomea toimiville paikallisille komiteoille. Suomen Lasten Avustustoimikunnan organisoima avustustyö oli merkittävää, sillä toimikunta järjesti ruoka-apua vuosien 1919–1920 aikana 167 kuntaan, joissa oli laajimmillaan 127 000 avustettavaa. Toimikunnan organisoimaa vaatetusapua sai taas 317 kuntaa, joissa avustettavia oli 267 000.

Osa Suomen Lasten Avustustoimikunnan paikalliskomiteoille jakamista tarvikkeista oli yhdysvaltalaisten puolivirallisen organisaation the American Relief Administrationin sekä hyväntekeväisyysjärjestön the American Relief Administration European Children's Fundin lahjoittamia. Yhdysvaltojen organisoimat toimitukset olivat laajempaa amerikkalaisten

Euroopassa järjestämää avustustyötä. Avustamisen tavoite ei perustunut puhtaasti hyväntekeväisyyteen, vaan avustamisella oli myös poliittisia pyrkimyksiä samalla tavalla kuin myöhemmin toisen maailmansodan jälkeen. Avustettavien valtioiden elintason nostamisen tavoitteena oli estää bolsevismin leviäminen haavoittuvaisiin maihin vakauttamalla sodan runtelemien ja juuri itsenäistyneiden eurooppalaisten valtioiden tilanne sodan jälkeen. Hyväntekeväisyyden tavoitteena oli luoda lapsille suunnatun avustustyön avulla myös levollista Eurooppaa.

Helsingiläinen paikallisjärjestö, Suomen lasten hätäapukomitea perustettiin syksyllä 1919 järjestämään amerikkalaisten lahjoituksia pääkaupungissa. Suomen Lasten Avustustoimikunnan alaisena toimineiden paikalliskomiteoiden tehtävänä oli huolehtia varsinaisesta avustustyöstä paikkakunnilla. Suomen lasten hätäapukomitean avustustyöhön kuului vaateavustusten ja ruoka-annosten jakaminen vähävaraisille helsinkiläisille. Hätäapukomitea toimi Helsingissä syksyllä 1919 ja keväällä 1920. Suomen lasten hätäapukomitean avustustyön lopullisesta laajuudesta ei ole tarkkaa tietoa, mutta paikalliskomitean avun piirissä oli Helsingissä tuhansia kaupunkilaisia.

Helsingissä vähävaraisille lapsiperheille ja koululaisille jaettavat ruoka-annokset valmistettiin kunnallisessa keskuskeittiössä, josta annokset kuljetettiin eri puolilla Helsinkiä sijaitseviin ruuanjakopaikoihin ja kansakouluihin. Ruokaa oli jaossa syksyllä kuutena päivänä, maanantaista lauantaihin. Ruoka-annosten lisäksi Suomen lasten hätäapukomitea jakoi puutteenalaisille helsinkiläisille ainakin Amerikan Punaiselta Ristiltä peräisin olevia vaatelahjoituksia.

Suomen lasten hätäapukomitean jakamia avustuksia oli mahdollisuus anoa avustusanomuksilla, joihin pyydettiin tietoa perheen taloudellisesta ja terveydellisestä tilanteesta. Antti Malisen toisen maailmansodan jälkeisen asuntopulaa koskevan tutkimuksen tavoin, tässä tutkimuksessa on paikalliskomitean anomusten avulla pystytty kuvaamaan sotien jälkeistä aikaa luotettavasti. Anomuksiin kirjoitettujen avustusperusteiden luotettavuutta tukevat kodissa vierailleiden tarkastajien yksityiskohtaisemmat kuvaukset perheiden vaikeutuneesta arjesta.

Suomen lasten hätäapukomitean avustukset oli suunnattu Avustustoimikunnan ohjeiden mukaisesti erityisesti vähävaraisille lapsille, raskaana oleville ja pienten lasten äideille. Paikallinen avustuskomitea huomioi kuitenkin avustustyössään laajemmin

toimeentulovaikeuksista johtuneen puutteenalaisuuden, sillä Suomen lasten hätäapukomitean avustusperiaatteet eivät perustuneet tulorajoihin, vaan tarveharkintaisesti perheiden toimeentulon riittämättömyyteen ja hädänalaisuuteen.

Suomen lasten hätäapukomitea tarkisti avustusanomuksiin ilmoittamia tietoja avustusta anoneiden koteihin kohdistuneilla tarkastuskäynneillä. Köyhäinhoidon parissa avustettavien koteihin tehty käynnit olivat tuttu käytäntö, joiden avulla kontrolloitiin ja ohjeistettiin tietämättömänä pidettyä työväestöä. Köyhäinhoidon viranomaisten tapaan hätäapukomitean tarkastajat kiinnittivät huomiota muun muassa perheen taloudelliseen tilanteeseen ja terveyteen. Tarkastajien huomiot ilmentävät myös aikalaisten näkemyksiä kunniallisesta köyhyydestä, kun tarkastajat ovat arvioineet avustuksen myöntämiselle merkityksellisiä tekijöitä.

Huoli vähävaraisten kunniallisuudesta ja työhön kykenevän köyhän velvollisuuksista tulee ilmi myös Suomen Lasten Avustustoimikunnan suunnittelemasta vastasuoritusjärjestelmästä. Suomen Lasten Avustustoimikunta oli pohtinut vähävaraisille lahjoitettujen vaatteiden ja ruoka-annosten olevan köyhäinhoidon jakamien tilapäisten avustusten tavoin vastikkeellista tukea, koska Avustustoimikunta pelkäsi hyväntekeväisyyden vahingoittavan avustettavien työmoraaia. Pohdittua kontrollikäytännöstä huolimatta avustukset olivat lopulta vastikkeetonta apua, koska komiteoilla ei ollut mahdollista valvoa järjestelmää.

Sisällissodan jälkeen punaisten ja valkoisten sosiaalihuolto erotettiin toisistaan, kun valkoiset lesket sekä orvot saivat tukea valtiolta, mutta punaisten oli tyydyttävä kunnallisen köyhäinhoidon järjestämään apuun. Köyhäinhoidon nöyryyttävien piirteiden takia tukea tarvitsevat eivät välttämättä turvautuneet köyhäinhoidon tarjoamaan apuun. Amerikkalaisten avustusorganisaatioiden määrittelemien periaatteiden mukaisesti Helsingissä avustettiin vähävaraisia välittämättä heidän poliittisista tai sosiaalisista taustoistaan. Suomen lasten hätäapukomitea avusti siis sisällissodan jälkeisestä kahtiajakautuneesta ilmapiiristä ja Suomen Lasten Avustustoimikunnan valtiollisesta taustasta huolimatta sodan hävinnyttä osapuolta, punaisiin kuuluneiden perheitä. Mervi Kaarnisen punaorpoja koskevassa tutkimuksessa on todettu, että sisällissodan jälkeen monet hyväntekeväisyysjärjestöt tukivat punaisten lapsia. Lisäksi lastenhuollon historiaan tutustunut Panu Pulma on osoittanut, että kahtiajakautuneen sosiaalihuollon myötä hyväntekeväisyyden rooli korostui sisällissodan jälkeen. Suomen lasten hätäapukomitean avustustyö täydensikin muiden aikalaishyväntekeväisyysjärjestöjen tavoin kaupungin riittämättömiä sosiaalitoimia.

Suomen lasten hätäapukomitea avusti punaisten perheiden lisäksi myös aviottomia äitejä ja heidän lapsiaan, joiden avustamiseen ei suhtauduttu kunnallisen sosiaalihuollon sekä yksityisen hyväntekeväisyyden parissa suotuisasti. Suomen lasten hätäapukomitea ymmärsi puutteenalaisuuden ja toimeentulovaikeudet laajemmin huomioimalla myös julkisessa ja yksityisessä sosiaalitoimessa torjutun ryhmän.

Suomen lasten hätäapukomitea avusti tuhansia vähävaraisia helsinkiläisperheitä, mutta avustettavien joukossa oli perheiden lisäksi myös kasvattilapsia sekä 70-vuotias leski. Hätäapukomitean avustamat perheet olivat tyypillisesti yksihuoltajaperheitä, joissa oli äidin lisäksi yksi tai kaksi lasta. Aikaisempi tutkimus onkin todennut, että yksinhuoltajaperheet olivat erityisen haavoittuvaisia sosiaalisille ongelmille. Hätäapukomitean avustamien perheiden yksinhuoltajuus johtui etupäässä puolison menehtymisestä, mutta yksinhuoltajuuden taustalla oli myös muun muassa puolison katoamisia ja vankilatuomioita.

Suomen lasten hätäapukomitean toiminta-aikaan Helsingin asutus oli levittäytynyt keskuksen ulkopuolelle työväestön asuttamille esikaupunkialueille. Suurin osa paikalliskomitean avustamista perheistä asui perinteisillä työväenasuinalueilla Pitkäsillan pohjoispuolen sekä Punavuoren ja Kampin kaupunginosissa. Suomen lasten hätäapukomitean avustamien perheiden elättäjät edustivatkin kaupungistuneen ja teollistuneen pääkaupungin työväenammattaja, joihin kuuluivat erityisesti sekatyöläisten työtehtävät sekä naisilla palveluammattaja ja miehillä rakennustyöhön liittyviä tehtäviä. Maailmansodan vuosina vaikeutunut asuintilanne ja toimeentulon heikentyminen vaikuttivat Suomen lasten hätäapukomitean avustamien perheiden asuinoloihin, sillä avustettavien joukossa oli perheitä, jotka kärsivät asunnottomuudesta sekä ahtaista asunnoista. Heikki Wariksen Pitkäsillan pohjoispuolen työväestöä koskevassa tutkimuksessa on havaittu työväestön asuneen vuosisadan vaihteessa ahtaissa ja epäterveellisissä oloissa, jotka vaikuttivat kaupunkilaisten sairastavuuteen.

Avustusanomuksiin merkittyjen tietojen perusteella Suomen lasten hätäapukomitean jakamien ruoka- ja vaateavustusten tarve johtui helsinkiläisperheillä erilaisista toimeentulovaikeuksista. Avustettavien perheiden elannonhankintaa vaikeuttivat kaupungin väliaikaiset työllisyysongelmat, sillä avustettavat edustivat erityisesti matalapalkkaisissa ja tilapäisissä työtehtävissä työskenteleviä sekatyöläisiä, joiden toimeentulo oli kaupunkiympäristössä epävarmaa. Tampereen työläisperheitä koskeneessa Pirjo Markkolan tutkimuksessa sekä

Heikki Wariksen edellä mainitussa teoksessa on todettu, että työväestön joukossa oli epävarman elannon varassa eläviä huonosti toimeentulevia työläisiä. Jo lähtökohtaisesti hankalaa tilannetta vaikeuttivat edelleen sotien kauaskantoiset vaikutukset, jotka vaikeuttivat perheiden työllistymistä ja toimeentuloa. Suomen lasten hätäapukomitean avustamien perheiden toimeentulovaikeudet johtuivat osin työttömyydestä, mutta erityisesti osa-aikaisista ja satunnaisista työtehtävistä, joista saatavilla vähäisillä tuloilla ei ollut mahdollista kustantaa perheelle ravintoa tai vaatteita. Työttömyys tai osa-aikainen työskentely johtui taas työmarkkinoiden epävakauksesta sekä työkyvyttömyydestä.

Suomen lasten hätäapukomitean avustamissa perheissä terveyden heikentyminen oli johtanut työkyvyttömyyteen. Avustettavissa perheissä sairastettiin myös runsaasti, sillä suuressa osassa anomuksissa perheiden terveydentilan kuvattiin olevan huono. Suomen lasten hätäapukomitean toiminta-aikaan suomalaisia kuritti myös espanjantaudiksi kutsuttu influenssapandemia, joka oli erityisen kohtalokas nuorille aikuisille. Hätäapukomitean avustamien perheiden vanhemmat ja lapset sairastivat myös tätä vakavaa influenssaa. Espanjantautia tutkinut Eila Linnanmäki on todennut, että influenssan sairastavuus oli yhteydessä Helsingissä asukkaiden asumisahtauteen, vähävaraisuuteen ja tuberkuloosikuolleisuuteen. Paikalliskomitean avustamat perheet edustivatkin ahtaissa asuinoloissa eläviä huono-osaisia kaupunkilaisia.

Suomen lasten hätäapukomitean avustamien perheiden puutteenalaisuus johtui osittain sisällissodasta. Perheen pääsääntöisen elättäjän menehtymisen tai vankila-ajasta johtuneen poissaolon myötä helsinkiläisten lapsiperheiden toimeentulon hankinta oli vaikeutunut, jolloin elannon hankinta oli siirtynyt perheenäidin ja lasten vastuulle. Sisällissota jätti jälkeensä myös sairastavia vanhempia, joiden heikentynyt terveys oli hankaloittanut työssäkäyntiä. Perheiden vaikean taloudellisen tilanteen taustalla olikin ajoittain pidempiaikaisia ongelmia.

Perheiden kuvatessa hankalaa taloudellista tilannetta oli anomuksiin kirjattu myös tietoa perheiden toimeentulostrategioista. Yhtenä Suomen lasten hätäapukomitean avustamien perheiden toimeentulostrategiana toimi sukulaisten luoma apua, johon turvauduttiin, kun perheen tulot eivät riittäneet kaikkien perheenjäsenten elättämiseen. Pirjo Markkola on todennut sukulaisten luoman turvan olleen yksi työväenperheiden tärkeimmistä toimeentulostrategioista.

Suomen lasten hätäapukomitean avustamien perheiden vaihtoehtoihin toimeentulostrategioihin kuului myös perheiden pääelättäjien itselleen järjestämät monenlaiset työtehtävät. Yksinhuoltajaperheiden äidit työskentelivät mahdollisuuksien mukaan satunnaisissa töissä tai työllistivät itsensä kotona tapahtuvan ansiotyön avulla. Myös osa työhön kykenemättömistä työskenteli satunnaisesti terveyden sen salliessa.

Vaikeassa taloudellisessa tilanteessa Suomen lasten hätäapukomitean avustamat perheet olivat turvautuneet vaihtoehtoihin tapoihin ansaita elantoa. Avustettavat perheet olivat tukeutuneet velanottoon erityisesti palkan riittämättömyyden ja työttömyysjaksojen vuoksi. Perheiden toimeentulostrategioihin kuuluivat myös omaisuuden panttaaminen sekä köyhäinhoidolta saatavan tuen myötä kasvattilasten hoitaminen.

Aikaisempi tutkimus on todennut, että vähävaraisissa työläisperheissä lapset osallistuivat omalla työssäkäynnillään perheen elannon hankintaan. Myös Suomen lasten hätäapukomitean avustamissa perheissä lapset ja nuoret työskentelivät mahdollisuuksien mukaan. Lasten työssäkäynti ei kuitenkaan ollut erityisen merkittävää, sillä suurin osa kouluikäisistä lapsista kävi vain kansakoulua. Lisäksi suurin osa alle 15-vuotiaista ansiotyössä olleista lapsista olivat todennäköisesti jo kansakoulun päättäneitä nuoria. Avustettavissa perheisessä oli tyypillisempää, että perheiden 15–17-vuotiaat sekä nuoret aikuiset osallistuivat perheen tulojen hankintaan. Perheenjäsenten työskentely tai muut vaihtoehtoiset elannonhankintatavat eivät kuitenkaan taanneet paikalliskomitean avustamille perheille riittävää toimeentuloa, sillä perheiden erilaisista toimeentulostrategioista huolimatta perheet olivat vähävaraisia. Myös Gia Virkkunen on havainnut, että maaseudun köyhälistöllä oli 1930-luvun pula-aikana taloudellisia vaikeuksia erilaista toimeentulostrategioista huolimatta.

Jatkotutkimuksissa tämän pro gradu -tutkielman aihetta on mahdollista syventää tarkastelemalla Suomen lasten hätäapukomitean avustusanomuksia yksityiskohtaisemmin. Avustusanomuksista on mahdollista tarkastella vielä esimerkiksi perheiden anomuksissa ilmoittamia aikaisemmin myönnettyjä avustuksia, jolloin tutkimuksessa voisi paneutua tarkemmin perheiden toimeentulostrategioihin sekä köyhäinhoidon ja muiden tukipalveluiden merkittävyyteen. Tutkimus tuottaisi uutta tietoa myös Suomen lasten hätäapukomitean hyväksytyjen avustusanomuksia koskevaa näytettä laajentamalla. Tällöin tutkimuksessa voisi ottaa huomioon aikaisempaa kattavammin hätäapukomitean avustamat perheet ja toimeentulovaikeuksien taustat. Lähdeaineistoa on mahdollistaa laajentaa myös hylättyihin

avustusanomuksiin, jolloin tutkimuksessa olisi mahdollista syventyä tarkemmin hätäapukomitean avustusperiaatteisiin ja näiden periaatteiden toteutumiseen.

Suomen lasten hätäapukomitea avusti helsinkiläisiä aikana, jolloin epävarman toimeentulon varassa elävillä työläisillä oli maailmansodan ja sisällissodan vaikutuksesta aikaisempaa hankalampaa selviytyä jokapäiväisestä elämästään. Suurin osa avustetuista hätäapukomitean perheistä kuului kaupungin köyhälistöön, joiden hädänalaisuus johtui epävakaista työmarkkinoista, elämisen kallistumisesta, puolison poissaolosta sekä terveydellisistä ongelmista. Avustettavien tasavertaisuuteen perustuva Suomen lasten hätäapukomitean harjoittama hyväntekeväisyystyö oli helsinkiläisille vähävaraisille merkittävässä asemassa kahtiajakautuneen sosiaalihuollon aikana.

Lähdeluettelo

Arkistolähteet

Helsingin kaupunginarkisto (HKA), Helsinki

Suomen lasten hätäapukomitea 1919 (SLH)

Luettelo eri jakelupaikkoihin annetuista ruokamääristä Bc:1

Ohjeet avustuksia jaettaessa Ca:1

Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset Ea:1–4

Hylätyt avustusanomukset Eb: 1–2

Kansallisarkisto (KA), Helsinki

Sosiaalihallitus

Sosiaalihallituksen Suomen Lasten Avustustoimikunnan arkisto

Saapuneiden kirjeiden diaari Aa:1

Lähetettyjen kirjeiden diaari Ab:1

Painetut lähteet

Kunnalliskertomukset (KHKK)

Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1919

Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1920

Lehdet

Kansalliskirjasto, digitaaliset aineistot

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/search>

Suomen Kuvalehti 1918

Uusi Suomi 1919–1920 (US)

Kotimaisten kielten keskus, julkaisut

<https://www.kotus.fi/sv/publikationer>

Hufvudstadsbladet, Reuters rutor 23.11.2007

Sosiaalinen aikakauskirja 1920/4 (Tigerstedtin Suomen Lasten Avustustoimikunnan toimintaa koskeva selonteko myös tutkimuskirjallisuudessa)

Internetsivusto

Suomen Pankin rahamuseo

Rahanarvonlaskuri

<http://apps.rahamuseo.fi/rahanarvolaskin#FIN> (viitattu 3.2.2019)

Tutkimuskirjallisuus

Autio, Veli-Matti: ”Tigerstedt, Carl (1882–1930)”. Teoksessa *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2001. URN:NBN:fi-fe20051410 (viitattu 3.2.2019).

Bane, Suda Lorena ja Lutz, Raloh Haswell: *Organization of American Relief in Europe, 1918–1919*. The Hoover Library on War, Revolution, and Peace Publication No. 20. California: Stanford University Press, 1943.

Haapala, Pertti: ”Työajan lyhyt historia”. Teoksessa *Työ ja työttömyys*. Toimittanut Parikka, Raimo. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 1994.

Haapala, Pertti: *Kun yhteiskunta hajosi. Suomi 1914–1920*. Helsinki, 1995.

Halila, Aimo: *Helsingin kaupungin sosiaalitoimen historia*. Helsingin kaupungin julkaisuja no 30. Helsinki, 1977.

Harjula, Minna: *Terveiden jäljillä – suomalainen terveystaloudellinen politiikka 1900-luvulla*. Tampere, 2007.

Herbert, Hoover: *The Memoirs of Herbert Hoover. Years of Adventure 1874-1920*. New York: The Macmillan Company, 1952.

Husso, Maritta: *Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila*. Tampere, 2003.

Häkkinen, Antti: ”Pula ja köyhyys Iisalmen maalaiskunnassa ja Alavudella 1930-luvulla”. Teoksessa *Lamakirja. Näkökulmia 1990-luvun talouskriisiin ja sen historiallisiin konteksteihin*. Toimittaneet Blomberg, Helena, Hannikainen, Matti ja Kettunen, Pauli. Turku, 2002.

Jaakkola, Jouko: ”Sosiaalisten kysymysten yhteiskunta”. Teoksessa: *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia*. Pulma, Panu, Satka, Mirja ja Urponen, Kyösti. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 1994.

Kaarninen, Mervi: *Punaorvot 1918*. Helsinki: Minerva, 2008.

Linnanmäki, Eila: *Espanjantauti Suomessa. Influenssapandemia 1918–1920*. Bibliotheca Historica 95. Tampere, 2005.

Lähteenmäki, Maria: ”Sillanpää, Miina (1866–1952)”. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2001. URN:NBN:fi-fe20051410 (viitattu 3.2.2019).

Malinen, Antti: *Perheet ahtaalla. Asuntopula ja siihen sopeutuminen toisen maailmansodan jälkeisessä Helsingissä 1944–1948*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 59/2014. Helsinki: Väestöliitto, 2014. URN:ISBN:978-952-226-146-5 (viitattu 3.2.2019).

Markkola, Pirjo: *Työläiskodin synty. Tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle*. Historiallisia tutkimuksia 187. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1994.

Nyström, Samu: *Poikkeusajan kaupunkielämäkerta. Helsinki ja helsinkiläiset maailmansodassa 1914–1918*. Helsingin yliopisto, 2013. URN:ISBN:978-952-10-9194-0 (viitattu 3.2.2019).

Paloheimo, Martti: *Kotivammaiset eli ”Miten sinua kohdeltiin lapsena?”*. Helsinki, omakustanne, 1991.

Petterson, Laura: *Huostaanotetut helsinkiläislapset. Köyhäinhoitoa, kontrollia ja kasvatusta työläislapsille vuosina 1898–1915*. Julkaisematon pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopisto, Talous- ja sosiaalhistorian laitos, 2001.

Pietiäinen, Jukka-Pekka: *Rudolf Holsti. Lehtimies, tiedemies ja poliitikko 1881–1919*. Helsingin yliopisto. Weilin & Göös, 1986.

Pulma, Panu: ”Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen”. Teoksessa *Suomen lastensuojelun historia*. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, 1987.

Rantatupa, Heikki: *Elintarvikehuolto ja –säännöstely Suomessa vuosina 1914–1921*. Jyväskylän yliopisto, 1979.

Rautavirta, Kaija: *Petusta pitsaan – Ruokahuollon järjestelyt kriisiaikojen Suomessa*. Helsingin yliopisto, 2010. URN:ISBN:978-952-10-6303-9 (viitattu 3.2.2019).

Sainio, Venla: ”Hainari, Tilma (1861–1940)”. *Kansallisbiografia-verkojulkaisu*. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2001a. URN:NBN:fi-fe20051410 (viitattu 3.2.2019).

Sainio, Venla: ”Neovius, Dagmar (1867–1939)”. *Kansallisbiografia-verkojulkaisu*. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2001b. URN:NBN:fi-fe20051410 (viitattu 3.2.2019).

Sappinen, Jouni: *Nälkää vastaan – Herbert Hooverin avustusorganisaatioiden toiminta Suomessa ja Tampereella 1919–1920*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, 2010

Satka, Mirja: ”Sosiaalinen työ peräänkatsojamiehestä hoivayrittäjäksi”. Teoksessa: *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia*. Pulma, Panu, Satka, Mirja ja Urponen, Kyösti. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 1994.

Siipi, Jouko: ”Pääkaupunkiyhteiskunta ja sen sosiaalipolitiikka”. Teoksessa *Helsingin kaupungin historia V:I*. Hornborg, Eirik, Jutikkala, Eino, Rosen, Ragnar ja Waris, Heikki. Helsinki, 1962.

Surface, Frank M. ja Bland, Raymond L.: *American Food in the World War and Reconstruction period. Operations of the Organizations Under the Direction of Herbert Hoover 1914 to 1924*. California: Stanford University Press, 1931.

Sysiharju, Anna-Liisa: ”Gebhard, Hedvig 1867–1961”. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2000. URN:NBN:fi-fe20051410 (viitattu 3.2.2019).

Tarkiainen, Kari: ”Tigerstedt, Robert 1853–1923”. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1998. URN:NBN:fi-fe20051410 (viitattu 3.2.2019)

Tigerstedt, Robert: ”Amerikan antama avustus Suomen lapsille”. *Sosiaalinen aikakauskirja* 1920/4: 247–267.

Urponen, Kyösti: ”Huoltoyhteiskunnasta hyvinvointivaltioon”. Teoksessa: *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia*. Pulma, Panu, Satka, Mirja ja Urponen, Kyösti. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 1994.

Valli, Siiri: *100 vuotta lasten päivähoidtoa Helsingissä*. Helsingin kaupunki, 1988.

Vainio–Korhonen, Kirsi: *Ruokaa, vaatteita ja hoivaa – Naiset ja yrittäjyys paikallisena ja yleisenä ilmiönä 1700-luvulta nykypäivään*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2002.

Vainio–Korhonen, Kirsi: ”Historiantutkimus, vastuullisuus ja tietosuoja”. *Tieteessä tapahtuu*, 36 (4) (2018). <https://journal.fi/tt/article/view/71088>. (viitattu 3.2.2019)

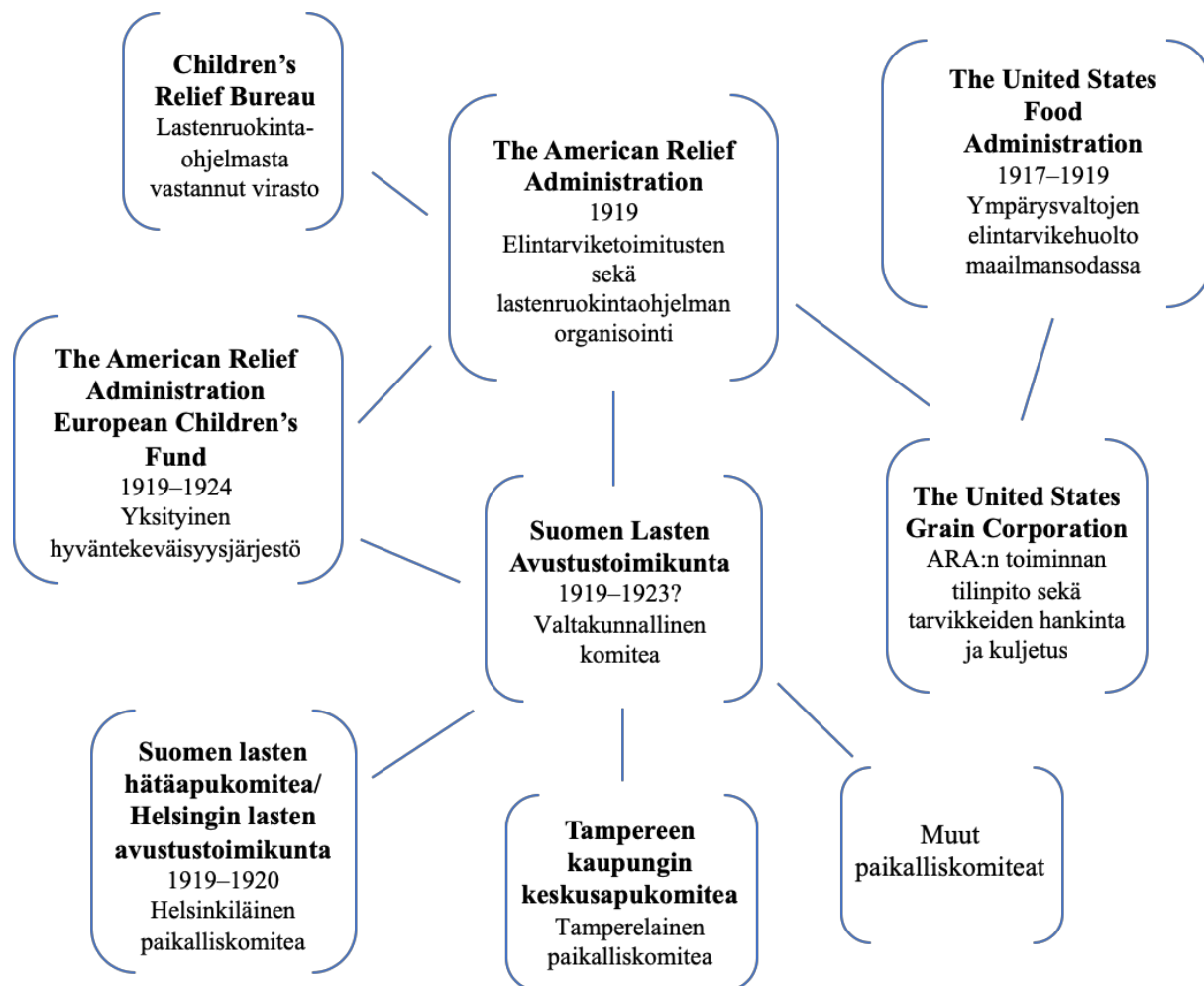
Virkkunen, Gia: ”Köyhyydestä ei puhuttu, sitä vaan elettiin”: Köyhyyden kokemus ja selviytyminen 1930-luvun pulan oloissa Suomen maaseudulla. *Bibliotheca Historica* 127. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2010.

Waris, Heikki: *Työläisyhteiskunnan syntyminen Helsingin Pitkäsillan pohjoispuolelle*. Helsinki: Into Kustannus, 2016. Alkuperäinen väitöskirja ilmestynyt 1932 (sivut 17–425) ja 1934 (sivut 431–671).

Åström, Sven-Erik: ”Kaupunkiyhteiskunta murrosvaiheessa”. Teoksessa *Helsingin kaupungin historia 4:2*. Hornborg, Eirik, Jutikkala, Eino, Rosen, Ragnar ja Waris, Heikki. Helsinki, 1956.

Liitteet

LIITE 1 Yhdysvaltalaiset ja suomalaiset toimijat 1919–1924.

Lähteet: HKA, Suomen lasten hätäapukomitean arkisto; KA, Sosiaalihallituksen Suomen Lasten Avustustoimikunnan arkisto; Sappinen 2010, 57; Surface & Bland 1931, 5–6, 84–86; Tigerstedt 1920, 247.

LIITE 2 Suomen lasten hätäapukomitean hyväksymä avustusanomus

7.

SUOMEN LASTEN AVUSTUSTOIMIKUNTA
Helsinki - Elintarveministeriö.

N:o 305.
211.

Avustusanomus.

Allekirjoittanut pyytää täten päästä osalliseksi Suomen Lasten Avustustoimikunnan kautta jaettavasta elintarve- ja vaateavustuksesta. *Ellen*

Perheeseeni kuuluu 7 jäsentä, joista 2 on alle 15 vuoden ikäistä lasta, nimittäin:

	Onko työssä? Työpaikka.	Käykö koulua? Koulun nimi.
Perheen isä <i>Kalle (yhtiö) 1915</i>	ikä 4 v.	<i>miten</i>
Perheen äiti <i>Ellen</i>	ikä 48 v.	<i>hätäapukomitean tietokirja, nyt</i>
Lapsi <i>Kalle</i>	ikä 18 v.	<i>tietaamattomissa</i>
" <i>Lilli</i>	ikä 14 v.	<i>Talvokoulussa</i>
" <i>Wiekka</i>	ikä 10 v.	<i>W. alitankoulussa</i>
" <i>Antton</i>	ikä 2 v.	<i>Leikki koulussa</i>
"	ikä v.	<i>Komitatien koulussa</i>
"	ikä v.	
"	ikä v.	
Muita perheen jäseniä <i>ei</i>	ikä v.	
	ikä v.	

Työttömänä ja ilman ansiota on perheen pääelättäjä ollut 19 15 19 alkaen sen takia, että *Ellen* on *Kalle* enintään työttömänä aikana on ollut yksinystien avustusta elin-
elintarvike ja *assa* köyhäinhoidonhallituksesta

Avustusta on perheeni saanut tänä vuonna mk., nimittäin köyhäinhoidonhallituksesta 759 mk. ja muualta 195 mk., sekä sitäpaitsi

Terveystila perheessäni on ollut *kuona*

sairastaneet ovat *Ellen*

hormosarby palava

ja on heitä hoitanut tohtori *Hermannin pöytäkirja* ja *Ellen*

Onko äiti raskaana ja milloin synnyttää? *Ellen*

Muita avustuksen saamiseen vaikuttavia syitä: *En tiedä, kyllä avustusta tarvittaisiin sillä sairast olen ja toimentula kuona ette vattesta ei ole tarvakaan ilman abun, sanota sillä vaille olen mita*

Nimi: *Ellen*

Ammatti: *Ellen*

Asunto:

Yllä olevat tiedot oikeiksi todistavat:

Nimi: *Ellen*

Ammatti: *Talvokoulun v. 1915*

Asunto:

Nimi: *Ellen*

Ammatti: *W. alitankoulussa*

Asunto:

Selvitystä avustuksen laajuudesta ja jakamistavasta.

Elintarveavustusta jaetaan valmiina ruoan muodossa alle 14 vuotta vanhoille lapsille sekä imettävälle äideille ja kohta äideiksi tuleville. Katsoen käyttövarojen riittämättömyyteen voivat ainoastaan suurimmassa puutteessa olevat päästä jaosta osallisiksi.

Vaateavustusta jaetaan ensi kädessä yksityisille puutteenalaisille henkilöille ulkopuolella kunnallisten laitosten ja yksityisten lastenkotien, ja tällöin otetaan varsinkin varattomat koululapset huomioon. Lastenkodit ja muut huoltolaitokset voivat kuitenkin nekin päästä avustuksesta osalliseksi riippuen paikallisista olosuhteista. Myöskin vaatteita riittää täällä jaettavaksi perin rajoitetussa määrässä, sillä Pohjois- ja Itä-Suomen hätäseutuja täytyy etupäässä avustaa.

Jos joku lapsista käy koulua, on kaavakkeeseen hänen nimensä kohdalle merkittävä koulun nimi. Työssä olevista sekä aikuisista että lapsista on ilmoitettava työpaikka.

Työttömyyden ja yleensä ansioiden loppumisen syy on tarkasti mainittava (entisen työpaikan sulkeminen, työntekijäin vähentäminen, vankina oleminen j.n.e.).

Tänä vuonna saatujen avustusten määrä on myöskin mahdollisimman tarkasti mainittava samoin kuin mistä tai keltä niitä on saatu.

Tiedot perheenjäsenten sairauksista ja, jos niitä on lääkäri hoitanut, lääkärin nimi on mainittava.

Kaavakkeeseen on kirjoitettava selvästi nimi, ammatti ja selvä osoite, sitä varten että tarkastajamme voivat käydä perheoloihin tutustumassa ja että anojalle voidaan ilmoittaa mahdollisesta avustuksen myöntämisestä.

Annettujen tietojen todenperäisyydestä olisi hankittava todistus asuntotalon isännöitsijältä ja talonmieheltä tai joiltakuilta muilta luotettavilta ja tunnetuilta henkilöiltä. Jos kotikäymisen kautta taikka muuten havaitaan, että anoja on antanut vääriä tietoja, evätään avustus.

Täytetyt kaavakkeet ovat ennen 15 päivää lokakuuta jätettävät

....., missä ne tarkastetaan. Tarkastuksen jälkeen ilmoitetaan niille hakijoille, joiden hakemukseen on myönnytty, milloin ja mistä avustusta annetaan.

Suomen Lasten Avustustoimikunta.

Parhaiten tarvitsisin

jalkineita: *sälpänsäitä*

sukkia: *sukki*

alusvaatteita: *alusvaatteita*

pukimia: *pukimia*

päälystakkeja: *päälystakkeja*

peitteitä: *peitteitä*

Hatos

10 koululapille

1 pojalle

Hatos

Hatos

Päätös

Beslut.

HKA, SLH, Hyväksytyt ruokailu- ja muut avustusanomukset, anomus 305/211. Avustusanomuksesta on peitetty avunajan perheen ja todistajien sukunimet sekä osoitetiedot.